

VETENSKAPS-SOCIETETEN I LUND

ÅRSBOK

1960

YEARBOOK OF THE NEW SOCIETY OF LETTERS

AT LUND

LUND, C. W. K. GLEERUP

VETENSKAPS-SOCIETETEN I LUND

ÅRSBOK

1960

YEARBOOK OF THE NEW SOCIETY OF LETTERS
AT LUND

LUND, C. W. K. GLEERUP

L U N D
HÅKAN OHLSSONS BOKTRYCKERI
1 9 6 0

EDDADIKTEN VAFÐRÚÐNISMÁL

AV

BERTIL EJDER

1. Vafþrúðnismál kallas redan i Codex Regius av den äldre Eddan (R) den dikt, som alltsedan allmänt går under detta namn. Den intager i denna den mest berömda av fornnordiska handskrifter tredje platsen, närmast efter Völuspá och Hávamál och omedelbart före Grímnismál. I den handskrift som brukar kallas A, Cod. AM 748 4°, finns ungefär de sista två tredjedelarna; början, t. o. m. strof 20², har stått på ett sedermera förlorat blad. Också i A följes Vafþrúðnismál av Grímnismál. Vidare citerar Snorre i sin Edda 8 1/2 strofer därav. Av detta skäl har ifrågavarande delar av Snorre-Eddan ofta framdragits till jämförelse, när det gäller att söka bedöma problem i Vafþrúðnismál.

Till det yttre är Vafþrúðnismál en dikt i ljóðahátt, det tämligen exklusivt eddiska versmått som möter i åtskilliga mytiska och ett något mindre antal heroiska dikter. Ljóðahátt förekommer nästan uteslutande i monologer och dialoger. Just Vafþrúðnismál rymmer, som det brukar framhållas, det enda undantaget, nämligen den berättande strof 5:

*Fór þá Óðinn, at freista orðspeki
þess ins alsvinna iqtuns;
at hóllo han kom, ok átti Íms faðir:
inn gekk Yggr þegar.*

Enligt en äldre och alltjämt vanlig indelning tillhör Vafþrúðnismál Eddans »gudasånger». Den gud som uppträder i dikten är Oden, och Vafþrúðnismál hör därför jämte Hávamál, Grímnismál och den endast i A traderade Baldrs draumar till de s. k. Odensdikterna. Den andra huvudpersonen, den efter vilken dikten är uppkallad, är den vise jätten Vaftrudner (Vafþrúðnir). Namnet har av Finn Magnusen tolkats som 'den som är skicklig att uppställa frågor', till stammen i *vefr*, *vefja* och *þrúð*- 'styrka'.¹ I Sigrdrífumál nyttjas just verbet *vefja* om åstadkommande av magiska »målrúnor».

¹ Den äldre Edda 1 (1821) s. 73.

Vafþrúðnismál sönderfaller i första hand i två delar, en ramberättelse och en huvudframställning. Ramberättelsens innehåll är följande. Oden ber sin maka Frigg om goda råd inför den färd till jätten Vaftrudner, som han satt sig i sinnet. Frigg skulle helst ha sett att Oden hade avstått från att inlåta sig med den genom sin djupa visdom farlige Vaftrudner. Eftersom hon med sina invändningar icke lyckas avstyra företaget, önskar hon honom emellertid en god färd och en lycklig utgång av kraftmätningen. — Oden ger sig åstad, kommer till jättens boning och hälsar honom på fornordiskt vis nerifrån dörren. Jätten förefaller mindre trakterad och hotar genast att den okände besökaren icke skall slippa ut igen, såvitt han icke — mot förmodan får man väl tänka sig — är den kunskapsrikare av de två. Oden presenterar sig under ett täcknamn och förklarar att han är en trött och törstig vandringsman i behov av gästvänskap. Vid dessa upplysningar veknar Vaftrudner något och erbjuder gästen att ta plats, men Oden föredrar till en början anspråkslöst att bli stående på golvet.

Detta förspel fyller diktens tio första strofer. Den andra och större delen, fyrtiofem strofer, upptages av den i dialogform framställda frågetävlingen mellan Oden och Vaftrudner. Jätten ställer först fyra frågor, var och en inledd av ett formelartat

*Segðu mér, Gagnráðr allz þú á gólfi vill
þíns um freista frama*

Frågorna gäller här liksom ända till diktens slut mytologiskt vetande: vad heter den häst, som drar varje dag till människorna, och vad den som drar natten till gudarna? Vad heter den aldrig isbelagda älv, som bildar gräns mellan jättarnas värld och gudarnas? Vad heter den slätt, på vilken Surt och gudarna skall drabba samman vid världsundergången?

Oden består provet med glans. Vaftrudner är också vederbörligen imponerad och upprepar sin anmodan till gästen att slå sig ner. Den senare har nu t. o. m. stigit till rangen av värdig motståndare i en fortsatt visdomskamp: jätten föreslår en sådan, där insatsen skall vara den förlorandes huvud. Det anses tydligen vara Odens tur att ställa frågor. Han spörjer till en början övervägande efter urtiden och världens tillblivelse. Därefter övergår han till att fråga efter ting som skall komma. Jätten svarar flinkt på allt och förutser

t. o. m. Odens öde vid slutkatastrofen. Slutligen kommer som kulmen frågan: Vad sade Oden i örat på sin son Balder, då denne lades på bålet? Detta vet naturligtvis ingen utom Oden själv. Vaftrudner upptäcker för sent, med vem han haft att göra. Han har talat *feigom munn*, han har förlorat tävlingen och därmed sitt liv.

2. Huvuddelen av Vafþrúðnismál har ofta jämförts med det som på norrönt språk kallas *mannjafnaðr*. Anbringandet av denna etikett på visdomskampen i Vafþrúðnismál synes mig icke helt lyckligt. Med *mannjafnaðr* i fråga om ordstrid förstås enligt lexika 'dispute in which each contends that his hero is the greatest' (Vigfússon), 'Sammenligning hvorved Mænd stilles ved Siden af hinanden for at udfinde deres relative Værd . . . i selskabelig Sammenkomst hvor man underholder sig ved at opstille mærkelige Personligheder mod hverandre' (Fritzner). De personer, mellan vilka jämförelse anställes, kan vara de talande själva. Så är tillfället i det kända samtalet mellan konungarna Sigurd Jórsalafari och hans broder Eysteinn, bevarat i handskriften Morkinskinna. Finnur Jónsson² jämför Vafþrúðnismál också med en *senna*, ordstrid, träta, varpå det närmaste exemplet utgöres av dikten Lokasenna i Eddan. Icke heller denna beteckning är adekvat. Inga smådeord förekommer, och frånsatt Vaftrudners övergående irritation vid gästens inträde bemöter de båda rivalerna varandra med all den kärva hövlighet de gamla nordborna kunde utveckla.

Man kan ha och har haft åsikten att Vafþrúðnismál är ett helgjutet konstverk, vars huvudperson Oden genomgående är den allvetande och segervisse och vars åtgöranden från början till slut är planmässiga och målmedvetna. En representant för denna uppfattning är t. ex. Finnur Jónsson, och som utslag därav må några detaljer i hans framställning anföras.

När Oden kommer in i jättens sal, säger han, efter själva hälsningsformeln:

*hitt vil ek fyrst vita, ef þú fróðr séir
eða alsviðr, iqtunn!*

Finnur Jónsson låter Oden här ha en »temmelig brøsig tone» och anser att Oden vill utröna, om jätten är »vis eller alvidende». När

² Den oldnorske og oldisl. lit:s hist., 2 uppl. 1: 140.

jätten intar en hotande attityd, låtsar Oden som om han blir förfärad, ödmjukar sig, kallar sig för att invagga jätten i säkerhet för »en trött vandrare» och håller till godo med att bli utfrågad först. När det därefter blir Odens tur att ställa frågor, har han kommit dit han ville: han ger en lång rad frågor från jättarnas och gudarnas historia, förhållanden som Vaftrudner bör känna till, därefter stegrar han svårighetsgraden genom frågor av eskatologiskt innehåll, och slutligen knäcker han motståndaren med en fråga vars svar är en hemlighet för alla utom honom själv.

Vi får sedan sluta oss till att Oden enligt tävlingsbestämmelserna gjorde processen kort med Vaftrudner. — Så långt Finnur Jónsson.

Emellertid synes det mig, som om åtskilligt i Vafprúðnismál över huvud icke låter fånga sig i en formel. Dikten är rikare facetterad än så. Det råder för övrigt en fatal växelverkan mellan helhetsuppfattningen av dikten och tolkningen av en rad enskilda ställen.

3. I synnerhet i fråga om detaljer har också andra meningar kommit till synes. Jag skall söka angripa hela problemet angående diktens uppbyggnad med utgångspunkt från en sådan.

I strof 28 frågar Oden (översättningen är Collinders):

»vem var äldst bland asar
eller Ymes fränder
arla i urtids morgon?»

Vaftrudner svarar (strof 29):

»Ett otal vintrar
förrn det vart någon jord
blev han född, Bergelme;
Trudgelme var
den tursens fader
av Aurgelme vart han avlad.»

I strof 34 återvänder Oden till samma tema. Frågan lyder:

»Säg för det åttonde,
ty du syns mig kunnig
om du det vet,
Vaftrudne:
vad först du minns

och främst du vet —
allvis är du ju, jätte!»

Svaret (strof 35) måste citeras på isländska:

Ørófi vetra
áðr væri iqrð um skopð,
þá var Bergelmir borinn;
þat ek fyrst of man,
er sá inn fróði iqtunn
var á lúðr um lagiðr.

Luðr är här ett nyckelord. Det har varit föremål för skilda tolkningar, och jag skall något uppehålla mig därvid.

I Snorre-Eddans parafraas i Gylfaginnings kap. 7 återges situationen så (det är tal om en världsomfattande översvämningakatastrof, vid vilken hela jättesläktet förgicks): *nema einn komz undan með sínu hýski — þann kalla iqtnar Bergelmi — hann fór upp á lúðr sinn ok kona hans ok helz þar, ok eru af þeim komnar hrímþursa ættir.*

Dessa båda versioner, Vafprúðnismåls och Snorre-Eddans, kan icke syfta på samma myt. Man är numera efter Sigurður Nordals förslag³ tämligen ense om att betrakta Snorres version som en interpretatio christiana: Snorre har velat skapa en nordisk motsvarighet till den bibliska syndafloden. Huvudskälet är att någon översvämning icke förekommer i Vafprúðnismål, och därmed försvinner ur bilden en del av de översättningar av det dunkla *lúðr*, som man annars laborerat med.

Egendomligt nog har en verkligt inträngande analys av vad *lúðr* i dikten är icke företagits förrän under de sista åren. I Maal og minne 1946 publicerade Anne Holtsmark en uppsats »Det norrøne ord *lúðr*». Resultatet därav är följande:

Lúðr har tre betydelsegrenar:

1. likkista — kista — ark,
2. stock med urgröpt plats för kvarnsten,
3. hylsa — skida — rör — lur.

³ Völuspá s. 21.

Lúðr i Vafþrúðnismál betyder enligt Anne Holtsmark sannolikt 'likkista', sannolikt — på grund av prepositionen *á* — en sådan utan lock, och möjligen 'likfärdsbåt'.⁴

Få år därefter togs problemet upp igen av en annan kvinnlig norsk forskare, Hallfrid Christiansen. I Maal og minne 1952 gjorde hon dels en stor inventering av de delvis synonyma orden *lur* och *stokk* i moderna norska dialekter, dels gjorde hon en ny granskning av de redan citerade stroferna i Vafþrúðnismál. Hallfrid Christiansen stöder med modernt material en av de förut uppställda men ratade betydelseerna av *lúðr*, nämligen 'vagga', och spetsar slutligen till frågeställningen så: har Vaftrudner sett Bergelmer i vagga eller i likkista? Vem av de båda är äldst? Och detta i sin tur leder till frågan: Varför uppsöker Oden Vaftrudner? Hallfrid Christiansens svar är följande: Jättarna representerar det första stadiet på väg från kaos till kosmos. Deras släkte är äldre än gudarnas, därför vet de mer om världens urtid än några andra. Oden far till Vaftrudner icke enbart därför att han sitter inne med en hemlighet, som han kan bringa jätten på fall med. Han far lika mycket på grund av sin önskan att få klarhet om världens upphov och framtida öde. De tre jättarna av Ymers ätt Aurgelmer, Trudgelmer och Bergelmer, far, son och sonson, är för länge sedan borta. Vaftrudner är den äldste och visaste av ännu levande jättar och kan därför ge det bästa beskedet. Om de enorma tidsavstånden skall framstå i all sin väldighet, bör Vaftrudner vara yngre, tillhöra en senare generation än Bergelmer. Följaktligen bör *lúðr* betyda något som Bergelmer låg på som vuxen, sjuk eller snarast död. — Mer inom parentes nämner jag, att Roger Wadström ungefär samtidigt gjort en reafilologisk undersökning av *lúðr*, närmast som kvarnterm, och därvid ingående sysslat med ordets bildning och släktskapsförhållanden.⁵

Det ligger enligt min mening något tilltalande i Hallfrid Christiansens resonemang. Om Vaftrudner och Bergelmer tillhörde samma jättegeneration, skulle tidsperspektivet förkortas, ett led skulle falla bort. Men den nyss refererade åsikten om jättarnas åldersförhållande medför också vidare konsekvenser. Det är verkligen för att inhämta

⁴ Så redan Sijmons hos Gering, Kommentar 1:172.

⁵ Svenska kvarnstermer I (Skrifter utg. genom landsmåls- och folkminnesarkivet i Uppsala. Ser. A: 8), 1952, s. 193 ff.

kunskaper som Oden beger sig till Vaftrudner. Ser man till hela dikten, är man icke helt säker på att, som Paasche säger, Oden enbart vill visa jätten sin dräpande överlägsenhet.⁶ Oden framställs i den fornnordiska mytologien visserligen helt allmänt som vis, men han är icke allvetande, och han anstränger sig ständigt för att utvidga sina kunskaper, han är vetgirig. Det är ett högt pris, sitt ena öga, han får betala för att få dricka ur Mimers brunn. Och det är trots allt ett farligt företag, när han ger sig i kast med Vaftrudner, det har Frigg i diktens inledning en känsla av.

Ut från dessa förutsättningar menar jag att man bör se Odens inträde i jättens sal. Jag vill sålunda icke gärna instämma med Finnur Jónsson i att Oden uppträder drygt. Att komma för att vilja höra prov på Vaftrudners visdom är icke utmanande, på sin högsta höjd näsvist eller nyfiket: att Vaftrudner är vis är känt både för honom själv och för andra. Oden framställer sig vidare som i behov av gästvänskap. Han uppträder enligt Hávamáls råd till en gäst: *mæli þarft eða þegi*, tala föga eller tig (Háv. 19). Och han stannar under samtalets förra del helt blygsamt på golvet i stället för att följa jättens uppmaning att ta sittplats.

Av dessa skäl tror jag icke, att Oden vill veta, om jätten är »vis eller allvetande», för att komma över på nästa detalj. *Alsviðr* bör väl fattas som 'mycket vis' och är alltså tämligen synonymt med *fróðr*. Det bör väl närmast ställas på linje med *alsnotr* 'mycket klok', och *allfeginn* 'högeligen glad', för att endast nämna ett par exempel ur Eddan.

4. En tredje detalj av en viss vikt är det namn Oden ger sig själv, då han kommer i Vaftrudners sal och av honom rätt barskt blir anmodad att föreställa sig, och som jätten sedan tilltalar honom med. Det är *Gagnráðr*. Formen och därmed också betydelsen av detta Oðinsheiti har varit föremål för mycken diskussion. I **R** står det *Gagnraþr*, fyra gånger (två gånger är det förkortat till *g*), och denna form accepteras av en rad textutgivare, bl. a. Bugge, Gering, Neckel och Jón Helgason. Tillvägagångssättet behöver inget försvar; texten har ju i första hand vitsord. Den avvikande formen *Gangraþr* finns i en annan traditionsgren, nämligen i Snorre-Eddan enligt den märk-

⁶ Bull-Paasche, Norsk litteraturhistorie 1: 56.

liga Cod. AM 748 I och den därmed nära besläktade Cod. AM 757. Formen *Gangráðr* sättes av vissa utgivare in i *Vafþrúðnismál*, tidigast av Rasmus Rask. En teoretisk motivering för denna läsart ges först långt senare av Konrad Gíslason.⁸ *Gagnráðr* torde med Bugge⁹ böra översättas, 'den som råder för seger', vare sig nu detta skall tolkas som 'den som ger seger' eller 'den som får seger, segrare'. Här emot invänder Konrad Gíslason, att Oden i så fall skulle ha riskerat att röja sin identitet för jätten resp. ha tagit ut sin seger över honom i förskott. I stället ser Gíslason i skrivningen *gagn-* en motsvarighet till en rad andra skrivningar *gagn-* ur den gamla västnordiska litteraturen, där det etymologiskt riktiga vore *gang-*, och omvänt *gang-* i stället för *gagn-*. Gíslason använder om dessa företeelser termen »omsætning» utan att närmare gå in på dess natur. Senare har det blivit påvisat, att komplexet hänger samman med en norsk talspråklig övergång *zn* > *yn*, skrivet *ng*, och därav framkallade omvända skrivningar med *gn* för etymologiskt *ng*.¹⁰ Särskilt har Seip samlat på gamla skriftliga utslag av denna artikulationsändring. Det finns säkra dylika exempel på andra håll i Eddan.

Enligt Konrad Gíslason bör det alltså heta *Gangráðr*, och halvstrofen lyda

*Gangráðr ek heiti nú emk af gango kominn
þyrstr til þinna sala,*

där andra kortversens *af gango kominn* närmare utvecklar namnet *Gangráðr*. Fallet skulle alltså bedömas på samma sätt som talrika andra, där en person vill vara okänd men ändå i en pseudonym ger en antydning om sitt namn, sitt ärende eller sin belägenhet.

Ett särdeles bekant ställe, där en hel serie av sådana tacknamn förekommer, är i Fritjofssagans 10 (med annan räkning 11) kapitel. Där säger Fritjof:

þa hiet eg Fridþiofur
er for med vijkingum,
enn herþiofur
er eg eckiur grætta,

⁸ Aarb. for nord. oldkyndighed 1870 s. 135 ff.

⁹ *Norrøn fornkvæði* s. 66.

¹⁰ Seip, *Norsk språkhistorie til omkring 1370*, 2 uppl. s. 78, 169 f.

Geyrþiofur er eg
 gaflökum fleygda,
 Gunnþiofur er eg
 gieck ad fylke,
 Eyþiofur er eg
 vt skier rænta,
 helþiofur er eg
 henta småbiqrnu,
 Valþiofur þá eg
 var ædri monnum¹¹

— — —

I vart och ett av de många namn Fritjof här ger sig passar förliden intimt samman med hans roll i de situationer vari han tecknar sig själv.

På motsvarande sätt menar nu Konrad Gíslason, att det bör heta *Gangráðr* och att namnet syftar på Odens tillfälliga egenskap av vandringsman. Sijmons, som hör till dem som tror på Rasks textändring, bidrar med paralleller.¹² *Gangleri* 'den av vandring uttröttade' kallar Oden sig själv i *Grímnismál*, och *Vegtamr* 'den med vägen bekante' i *Baldrs draumar*. Hos Saxo (3 boken IV: 5) kallas Oden *viator indefessus* 'den outtröttlige vandraren', då han är ute på en av sina många expeditioner för att erövra Rind.

Det förefaller mig efter denna granskning, att intetdera alternativet på grundval av yttre kriterier kan få företrädet. Båda kan försvaras. Men ena sidans förkämpar har alltför ensidigt sett denna detalj i Odens uppträdande som ett utslag av segervisshet. I själva verket skulle ett blygsamt namn passa bra ihop med Odens i övrigt försiktiga uppträdande vid inträdet hos Vaftrudner.

5. Inledningsvis vidrörde jag Vafþrúðnismáls disposition: ramberättelse (inledning), visdomskampen med först Vaftrudner och sedan Oden som den frågande. Man noterar vidare, att Odens frågor till Vaftrudner är numrerade: *Segðu þat it eina*, *Segðu þat annat* o. s. v. till och med *Segðu þat it tólfta*. Som inledning till resten av frågorna användes halvstrofen

¹¹ Efter KB:s isl. handskr. nr 17 4:o, utg. av Ludvig Larson, s. 30.

¹² Gerings Kommentar 1:164.

Fiqlò ek fòr, fiqlò ek freistaðak
fiqlò ek reynda regin

(sex gånger). Gränsen sammanfaller med gränsen mellan frågor om urtiden och om framtiden, *fornir stafir* och *ragna røk*, som Vaftrudner kallar det.

I sitt postuma, 1910 tryckta arbete om inskriften på Rökstenen påpekar Bugge en rad likheter mellan denna och den västnordiska fornlitteraturen. Däribland befinner sig just numreringen av vissa punkter i Rökinskriften och numreringen av frågorna i Vafprúðnismál. Vidare har Magnus Olsen i sin behandling av runinskriften på Eggjum-stenen (tryckt 1919) framhävt en motsvarande likhet mellan dennas inskrift och det avsnitt i Hávamál som kallas Lióðatal.

En omfattande samling av dylika numrerade serier ur den nordiska fornlitteraturen lämnar Wessén i Runstenen vid Røks kyrka, s. 33 f. Ändamålet med sådana arrangemang är enligt honom att numren skall utgöra stöd för minnet, vara en innehållsförteckning. Man känner sig frestad att erinra om den nutida folksagoforskningens numrering av sagotyper. Under denna synpunkt kan väl också numreringen av buden i Mose lag inordnas. »Tio Guds bud» är för oss ett stående uttryck. Men i bibeln har buden ännu inga nummer; de är icke ens överallt tio till antalet. Syftet med en dylik numrering synes alltid vara mnemotekniskt och pedagogiskt.

Magnus Olsen har dessutom poängterat, att det både i Lióðatal och i Vafprúðnismál rör sig om ett allt djupare inträngande i det magiska, en oavlatligt stegrad spänning, tills klimax nås i sista strofen.

På detta sätt bildar det parti av kampen mellan Vaftrudner och Oden, där Oden är frågeställaren, ett slutet helt, som genom yttre arrangemang och inre spänning framträder i relief. I jämförelse med dem gör Vaftrudners frågor ett mera tamt och uddlöst intryck. Man har jämfört det förstnämnda partiet med de s. k. »Heiðreks gåtor» i Hervararsagan. Det har understrukits, att båda serierna har samma avslutning och höjdpunkt, frågan vad Oden viskade i Balders öra. En annan likhet, som veterligen icke framhållits, ligger i de båda seriernas näst sista led. Sedan det förut på ömse håll rört sig om andra, skiftande ting, frågar Oden på båda ställena redan här efter något som rör honom själv. I Hervararsagan är det gåtan: Vilka två

är det som rider till tinget och har tillsammans tre ögon, tio fötter och en svans? Svaret är: Oden på Sleipner. I Vafþrúðnismál frågas det efter Odens öde vid världsundergången. I båda fallen kan man säga att slutet kastar sin skugga framför sig redan här.

6. Det har varit en bland eddaforskarna kanske alltför flitigt odlad sysselsättning att dela sönder dikterna, flytta om delarna, utesluta eller dikta till partier, allt i syfte att komma fram till en från någon synpunkt »bättre» version än de handskrifterna bjuder oss. Jag vill icke öka skörden av sådana ofta rätt svårbedömda forskningsresultat men kan i detta sammanhang likväl icke underlåta att göra vissa påpekanden.

Såvitt jag kunnat finna, har hittills ingen fäst något avseende vid att insnittet mellan Vaftrudners frågor och Odens tar sig tydligt uttryck i själva R. Jag syftar på anordningen av rubrikerna. Utgivarna har pliktskyldigast tryckt av dem, oftast i notapparaterna, och noggrant redogjort för deras beskaffenhet, men något system för anbringandet tycks man icke ha sökt leta ut. Jag har studerat dessa ting i Wimmer-Jónssons fototypiska utgåva, med följande resultat.¹³

Rubriker med dikternas namn förekommer vid början av de flesta dikter. I dikter som börjar med en prosainledning kommer diktens namn först vid strof 1, medan prosainledningen har en egen rubrik. Som exempel från handskriftens förra del må nämnas Grímnismál, vars inledande prosa börjar med *Frá sonom Hraudungs konungs*. I handskriftens senare del märks t. ex. titeln *Guðrúnarhvqt*, som står först vid början av strof 1, medan prosainledningen har rubriken *Frá Guðrúno*. Med den teknik som utgivarna i regel använt står i sådana fall det som vi brukar nyttja som namn på hela dikten i handskriften nästan som en underrubrik. Bortser man från sådana tillfällen förekommer mycket få underrubriker i handskriften. Av liknande art som de redan nämnda är följande.

I Lokasenna står *Frá Ægi ok goðom* vid den inledande prosans början, *Frá Loka* före den avslutande prosan.

I Völundarkviða står *Frá Völundi* före den inledande prosan.

I det s. k. Brot står *Frá dauða Sigurðar* före det avslutande prosastycket.

¹³ Jfr W-J i inledn. s. XVI och 110. — Stavningen enligt Neckels edition.

I *Atlakviða* står *Dauði Atla* före den inledande prosan.

Jag inskjuter anmärkningen, att prosastyckenas olika art i detta sammanhang icke spelar någon roll.¹⁴

Jag har sparat några fall, där ordet *capitulum* nyttjas som ett slags rubrik. De är till antalet tre. Det första är just i *Vafþrúðnismál*, där det är insatt omedelbart efter slutet av strof 19, varefter strof 20, d. v. s. den första av Odens frågor, börjar med en stor bokstav, större än övriga initialer i dikten utom den allra första. *Capitulum* står det vidare i *Reginismál* före den synbarligen mycket löst påhängda avslutningen. Slutligen finnes detta arrangemang i *Guðrúnarkviða III*. Där börjar den lilla prosainledningen med ordet *capitulum*, medan det framför själva dikten står *qviða G[uðrúnar]*.

I fråga om rubrikernas plats överensstämmer **A** med **R**.¹⁵

Sammanfattningsvis kan man säga, att rubriker i *Codex Regius*, där de förekommer, står 1) vid början av en dikt 2) framför den egentliga dikten, om det finns en inledning i prosaform 3) framför insprängt eller avslutande prosastycke. Eller med andra ord: rubrik står i början av dikt samt vid övergång mellan vers och prosa eller omvänt. Det enda undantaget i hela *Eddan* utgör det *capitulum*, som är anbragt framför Odens frågor i *Vafþrúðnismál*. Här står rubriken mellan vers och vers i samma dikt. Detta förhållande ger det bestämda intrycket, att en nedskrivare haft en levande känsla av att något nytt här tager sin början. Denne nedskrivare behöver icke nödvändigtvis ha varit den siste, den som fört **R** i pennan, utan anordningen kan ha gjorts tidigare.

Drar man ut konsekvenserna av det nu sagda, kan det bli att dikten *Vafþrúðnismál* icke verkar alldeles helgjuten och väldisponerad. Detta i sin tur kan fresta till frågan, om den verkligen har tillkommit i ett tempo. Odens frågor utgör ett slutet helt och har tydligtvis känts som ett sådant. De spänner över hela världsskeendet, från upphovet till och efter undergången. *Vafþrúðnismál* frågor är mycket färre och mindre systematiska. Mitt inne i Odens parti står de frågor som rör skapelsen, de äldsta jättarna och *Vafþrúðnismál* ålder, omgivna på båda sidor av mindre tungt vägande gods som rör väder och vind, bokstavligen talat.

¹⁴ Se därom Heusler i *Corpus Codicum Islandicorum* 10, Inl. s. 19.

¹⁵ *Lydelsen* är ofta en annan, en omständighet som jag här icke inlåter mig på.

Nu vill jag icke direkt söka göra gällande, att Vafþrúðnismál är hopkomponerat av strofer eller strofgrupper från olika håll. Men det synes mig föreligga vissa skäl för antagandet, att de mytologiska element och de därifrån utgående tankekedjor, som vi återfinner i dikten, icke ända från början har ingått i ett och samma färdiga system. Om sålunda nya element har lagts till en ursprunglig kärna, är det helt naturligt, om vissa inkonsekvenser, en viss brist på proportioner kommer till synes i dikten. Odens strofer är alla bevarade tack vare numreringen,¹⁶ men varför skall Vafþrúðners vara just fyra? Antalet känns icke som någon tvingande nödvändighet. Är halvstrofen *fiqlð ek fór, fiqlð ek freistaðak, fiqlð ek reynda regin* i dialogen mellan Oden och Frigg i diktens början ett lån från dess tidigare diktade slutparti? Varför kallas Oden »Yggr», den fruktansvärde, redan i början av dikten? I Grímnismál, som till byggnaden liknar Vafþrúðnismál och ofta jämförts därmed, blir han icke »Yggr» förrän till allra sist, just då Geirröds öde skall gå i fullbordan. Kanske när allt kommer omkring namnformen *Gagnráðr* 'den segerande' eller 'den segergivande' ändå är den riktiga men insatt av en diktare, som var så gripen av Odensgestalten i de redan föreliggande slutstroferna, att han icke förmådde hålla inne med effekterna i de nya stroferna i diktens början.

7. Huvudinnehållet i Vafþrúðnismál är mytologiskt. Det är kring detta de yttre händelserna är arrangerade som en ram. Detta mytologiska stoff är givetvis av stort intresse, allra helst som det i vissa stycken avviker från eller kompletterar våra övriga källor till den forna nordiska mytologien.

Särskilt den danske filologen och folkminnesforskaren Axel Olrik har framhävt, att i Eddan bland annat en rad ragnaröksföreställningar av olika art och ursprung stämt möte. Och de har icke ingått någon fast syntes: världsundergången skildras — helt eller delvis — olika på olika ställen i den poetiska Eddan — i *Völuspá*, *Vafþrúðnismál* och *Lokasenna*. Det förekommer sålunda i dessa källor sammantagna tillräckligt med katastrofer för flera stycken ragnarök. Av dem finns den som består i att jorden sjunker i havet endast i *Völuspá*, förhärjandet genom eld i *Völuspá* och *Vafþrúðnismál*. Hur den katastrof skall tänkas, som förknippas med uttrycket *Muspells*

¹⁶ Däremot är det icke utslutet, att strofernas innehåll kan ha blivit förbytt.

synir i Lokasenna, är omtvistat. Endast i Vafþrúðnismál finns spår av en myt om en allmän kölldöd i den s. k. fimbulvintern.

Av dessa föreställningar vill Olrik utmönstra den om eldkatastrofen som väsenfrämmande för nordisk folketro och följaktligen invandrad. Och sant är, att föreställningen om ett hett helvete har sin groningsgrund under sydliga himlar, där solen icke blott är den livgivande utan också den förbrännande och förödande naturkraften. Det även etymologiskt dunkla ordet *Muspell(r)* är vidare samgermanskt. Det förekommer icke blott i Norden utan också i fornsaxiskan och fornhögtyskan, vilka språk alltså kan beteckna stationer på mytens väg fjärran ifrån.

Som Olrik framhållit, består ragnarök enligt Vafþrúðnismál för människosläktets del i fimbulvintern, tre vintrar i rad utan somrar emellan. En sådan föreställning om världens undergång synes vara självvuxen i ett hårt klimat med långa och stränga vintrar. För primitiva människor, som för det lekamliga uppehållet är hänvisade till sig själva och som saknar kunskap om världsordningens regelbundenhet, måste detta vara en framför alla andra fasaväckande tanke. Solens återvändande vid vinterns slut var det som allt levande varje år ångestfullt hoppades på och som alla nordliga folk med böner, besvärjelser och alla magiska medel sökte framkalla och påskynda. I den norröna litteraturen kan uttryck för allt möjligt ont få epitetet *kall*, från *kaldrifiaðr*, 'med kalla revben', om en jätte, till kvinnors onda råd: *köld eru kvenna ráð*.

8. Också i andra detaljer finns avvikelser mellan de olika källorna till denna del av fornnordisk tro och religion. Ett endast från Vafþrúðnismál känt namn har det ställe, där två människor såsom de enda överlever fimbulvintern. Det heter att de

leynaz muno i holti Hoddmimis.

Detta har förklarats vara en skog, *holt*, med det symboliska namnet 'den som är medveten om den skatt den hyser'.¹⁷ Ett par omständigheter är här att notera. Den ena är att **A** har icke *holt* utan *holldi*, dvs. dat. av *hold* 'kött', och *holldi* står det också i uppsalahandskriften av Snorre-Eddan. Jämför *Ór Ýmis holdi / var iqrd um skqpoð* i strof 21. Utgivarna tycks emellertid stillatigande vara över-

¹⁷ Annorlunda t. ex. Ohlmarks, Eddans gudasånger s. 251.

ens om att icke utnyttja denna variant. Det är endast en gissning, om jag säger att *d* i *holl/di* kan bero på antecipering av *d* från det omedelbart följande *dd* i *hoddmimis*, men som en sådan kan det ju alltid framställas.

Av ett visst intresse är vidare hur man skall tänka sig denna plats beskaffad, om man utan vidare godkänner **R**:s läsning *holti*. *Holt* brukar översättas med 'skog'. Nils von Hofsten säger: »Välkända djur och ord som skog och träd bevisa vart och ett för sig ej mycket, men helhetsintrycket är ofta sådant att det förefaller sannolikare att diktaren väl känt den natur han talar om än att han endast byggt på myternas innehåll.»¹⁸ Han anmärker också: »Småskog av övervägande björk var för övrigt utan tvivel mera utbredd på Island under vikingatiden än i senare tid.» — Men någon skog av det slag som skall kunna hjälpligt skydda mot en fimbulvinters fador — tät, yvig, lugnande — det har man icke och har icke haft på Island. Och i senare tid betyder *holt* på Island i första hand rent av 'torr, ofruktbar stengrund som höjer sig över den omgivande jordytan'.

Mycket har skrivits om platsen för Eddadikternas tillkomst. Om några slutsatser alls får dragas av det nu behandlade stället, skulle det snarast vara att det pekar på norsk natur, icke isländsk. Möjligheten finns emellertid också, att en vandrande myt levererat detta element långt bortifrån. Olrik har dragit fram en parallell från en i Oberpfalz i Bayern upptecknad tradition om världens undergång. Efter en del rekonstruktioner har han ur denna fått fram en berättelse om en fimbulvinter, som överlevs av en människa gömd i ett träd.¹⁹ Detta vore alltså motsvarigheten till Vafþrúðnismåls *holt*.

Magnus Olsen har²⁰ velat dra en parallell mellan det första världsträdet Yggdrasil och detta *holt* *Hoddmimis*. Från systematikens synpunkt sett är detta mycket tilltalande. Språkligt är jämställandet av *träd* och *holt* mera betänkligt.

9. Vid studium av en Eddadikt kommer man mycket snart in på problem, som icke kan bedömas enbart med hjälp av denna dikt själv. Man får ofta ta hela samlingen till hjälp, och man blir tvungen att gå också till andra forntidskällor. Utöver de redan anförda

¹⁸ Eddadikternas djur och växter s. 9.

¹⁹ Aarb. for nord. oldkyndighed 1902 s. 172 ff.

²⁰ Arkiv f. nord. filologi 37: 211.

exemplen kunde i det aktuella fallet ännu många andragas. Också i Grímnismál finns i inledningen en huslig scen mellan Oden och Frigg. Också i Völuspá meddelar ett mytiskt väsen, volvan, visdom rörande forntid och framtid. Det finns slående verbala likheter mellan Vafþrúðnismál, Völuspá, Hávamál och Grímnismál, iögonenfallande likheter i disposition mellan Vafþrúðnismál, Grímnismál och Alvíssmál, o. s. v. Och vid jämförelserna visar det sig, att Vafþrúðnismál har icke få originella och kanske ursprungliga drag. Eddan är en i många avseenden osystematiserad samling av de gamla nordbornas visdom och diktning, och varje dikt innehåller några ofta inbördes motsägande drag därav.

I själva verket är Eddaforskningens uppgift hopplös, om man nämligen av den kräver färdiga, slutgiltiga resultat. Alla forskare vittnar likväl, hur materialet ständigt eggat till nya ansträngningar. För Vafþrúðnismál gäller härvidlag inget undantag.

VERGILIUS I HJÄLTEVERSMUNDERING

OM ÖVERSÄTTNINGAR PÅ SVENSK KVANTITERANDE
VERS UNDER 1700-TALET AV LATINSK POESI

AV

JAN MOGREN

En plats för sig bland svenska tolkningar av antik poesi intar de Vergiliusöversättningar, som vid mitten av 1700-talet verkställdes av riksrådet Gustaf Palmfelt och av Anders Nicander, tullkontrollör och titulärprofessor. En föregångare hade de i Uppsalaprofessorn Fabian Törner, av vars hand dock bara en tolkning av fyra Horatiustrofer föreligger i manuskript, och en efterföljare i mångfrestaren, småningom prosten Carl Nyrén, av Böök rubricerad Chrounschough under frihetstiden (Svensk vardag, s. 11), vars tolkning av Vergilius' *Georgica* aldrig nådde trycket.

Nicanders poetik: Oförgripelige Anmerckningar Öfwer Svenska Skalde-Konsten, Jämte Förslag och Bewis, At den samma kan äfwen bindas til de Reglor, Som den Latinska har til Rätte-Snöre; Til deras öfvertygande, som härtils påstått wederspelet, I synnerhet *Uti de Heroiske Verser* (1737), hade som framgår av företalet *Til den Gunstige Läsaren tillkommit på »en förnäm Herres»*, alias Palmfelts, uppmaning.¹ Bland bevisen märks författarens egen tolkning av Biskopens P. D. Huetii *Vitis* och »den af för bemälte höga Herre efter Latinska Prosodien författade öfwersättningen af *Virgilio Ecloger»*.² Tre år därefter utkom så Palmfelts tolkning i tryck: *P. Virgilio Maronis Ecloger Eller Herdeqwäden, Öfwersatte på Swensk Wers Efter Latinska Prosodien, Uti lika Werseslag, och lika många Werser med Originalen, vartill fogats Någre Oförgripelige Reglor, Som til then Svenska Skalde-Konsten, I synnerhet uti the Heroiska Verser, synes mäst wara Nödige*.

I fyra versifierade dedikationer, till konungen, drottningen, vetenskaps societeten och läsaren, på tillsammans tio sidor presenterar och motiverar Palmfelt sitt företag och vittnar om den möda som det har

¹ Jämför dedikationen *Til Kongl. Vetenskaps Academien i Stockholm* i Nicanders *Aeneidöversättning*: »Min Prosodia förut skref jag på des [Palmfelts] höga befallning.»

² Att Palmfelt omarbetat sin tolkning, innan han publicerade den, visar de från trycket avvikande citat som Nicander anför.

kostat honom. Ett citat kan vara på sin plats. För vetenskaps societetens medlemmar framhåller han att åtskilliga berömda personer har ansett det vara omöjligt att skriva svensk kvantiterande vers, och fortsätter:

Jag har lika så ment med them, skylt språke för ofatt,
Och thes mera så trodt, som Hielt-wers många på Swenskan
Ha' med en o-jämn tact fått ros upå ros obeskrifligt;
Men se'n jag, uti prof, nu rönt thes böj'liga kynne,
Jämte thes in'liga dyrd samt rikhet af orden och ämnen,
Har jag frestat i Wers at twinga't i sådana Reglor,
På the Latiners sätt. Nog af, jag wåga' så wida.

Ta'n ej illa thet opp! J lärdoms Dyrkare wittre!
Men när framdel's Wittrare Män af frodare kunskap
Widare låna sin hand, at få vårt språk uti tilwäxt,
Ock at rätta thet up med zirlig och ymnoga tal-sätt,
Samt at, i ställe för o-Swensk ord, som nyhet har infört,
Alt blef satt upå renare fot, och i jämnare skrif-art:
Samt at en Ord-bok rik upå Swenskan bracktes i liuset,
Jämwel at äldre the merkfull' ord förnyas i bruket,
Så skull' språket i flor snart se sina gyllen'e tider,
Och thes dyrd öfwer alt bli kunbar Swerje til heder.

Tyck's E'r icke så med? Säg', wise Regenter å Parnass?
Tå skull' wåre Poëter i tact fast lättare föllia
Wälska Poëtrens diktare-sätt och granlaga Reglor,
Och then bundna Latin skull' spegla sig i wåra Werser,
öfwad' i mått och i wickt, med ord-wef passad' åt ämnet:
Kläpare wacktade sig at reg'l-löst qwåda på Swenska,
Ock at yrka på Wers en i willone rullader ord-swerm.

Nicander översatte senare Aeneiden, varav de två första sångerna publicerades 1751 (resten förblev otryckt), och utgav följande år en nogsamt reviderad edition av Palmfelts Bucolicatolkning.³ Samtidigt med Nicander, eggad av dennes och Palmfelts föredömen, ägnar sig Nyrén åt en flitig översättarverksamhet, vars första frukt är P. Virgilii Maronis Georgica Eller Landbruks-Qvåden, Ifrå Latin, på Svensk Hjeltvers öfversatte, rad emot rad (färdig 1757; handskriften i Linköpings Stifts- o. landsbibliotek). Om anledningen till denna översättning har Nyrén bl. a. detta att säga i ett Föreqvåde til Läsaren:

³ Nicander använder även eljest med förkärlek det heroiska versslaget; så t. ex. i Jesu Syrachs Gyllene ABCD (1759), Konung Salomos Ord-Språk (1760), Konung Salomos Predikare-Bok (1761), Gamla Sanningar i Ny Drägt I—X (1766—67).

När nu vitter i vett och Högvälboren af ätten,
 PALMFELT, Sverges dråplige man, en Skald och en Höfding
 Vårdade Virgils qvåde så nog, at han höll för en heder
 Smycka des Ecloger ut med skrud af Göt-boa Hjeltvers,
 Och, Som är än mer, vers mot vers, til största förundran
 För mångt folk, och i synnerhet oss til prydnad och ära,
 Samt författa de reglor, som til Romare Skaldkonst
 Lämpa, och visa at Svenskan är ej til versen otjenlig:
 Säg, hvi skulle då vår Nicander, kunnig i Skaldvett,
 Ej sin möda til en slik skrud använda för Æneis?

Men när Svenska vår allmänhet, af den ljuvliga sötma,
 Som från sådana verk utflyter, mättad och hugnad,
 Fåfängt sedan å fler *Nicandrar* * väntat i Sverge,
 At få smaka Georgica väl tillagad och upspädd
 Med den ljufliga saft, som förr dem Svenska så mycket
 Likat i tycke och smak, samt undrat, at icke de Qväden
 Förr fåt Borgare-Rätt uti Svenskan? hvarföre skulle
 Icke då jag, som ifrån min barndom och yngre beläsning,
 Alt genom Högschols åldren och alt til manliga tiden,
 Näst min salighet, haft hushållningsläran i sigte,
 Och genom oftare läsning af Landsqvädena funnit
 Mycket nöje och ljus i min hog för Romare Skaldkonst,
 Samt hushållare vett; hvi skulle jag icke då lyda
 Vördade förmäns råd samt eftertänkta befallning,
 Detta Maronis nyttiga verk at sätta på Svenska
 Sexfota vers mot vers, som det nu ligger å papper?

* Cicero de Oratoribus Lib. I. c. 16 talar om en Nicander, som skrifvit de Rebus rusticis, eller om Landbruket, hvilka skrifter dock med tiden förkommit.

De tre översättarnas huvuduppgift kan alltså sägas ha varit att visa, att de prosodiska regler som var stadfästa för romersk poesi även borde och kunde tillämpas på svenskt språkmaterial. Någon metrisk nyhet innebar inte denna princip. Att kunna sätta samman latinska — för vissa kategorier även grekiska — verser var ju en färdighet som den gängse skolutbildningen uppmuntrade fr. o. m. renässansen och långt in på 1800-talet. Det ligger därför inget märkligt i att man även gjorde försök att omplantera den antika metrikerna på modersmålets mark, d. v. s. skriva kvantiterande vers på ett modernt språk. Två utvecklingsstadier kan — grovt sett — urskiljas. Det primitiva då man rent mekaniskt lät de antika positionsreglerna gälla även för modersmålet och inte tog hänsyn till dettas tryck-

accent, »die roh quantitierende Lehre» som Heusler talar om,⁴ och vars skäligen misslyckade produkter det inte finns någon anledning att här dröja vid. Det andra stadiet, det elaborerade, då man vill iaktta de latinska kvantitetsreglerna utan att göra våld på normal betoning, står Palmfelt, Nicander och Nyrén som typiska representanter för. Av dem åberopade inhemska föregångare är först och sist Stiernhielm, sedan Spegel och Runius. Men de är också väl medvetna om att ingen dittills hade med samma omsorg, teoretiska underbyggnad och uthållighet som de själva skrivit svensk kvantiterande vers. De har dessutom ständigt om inte calamo så in mente de svenska metriker, främst Lagerlöf, som avvisat kvantiteten som grundval för modern verskonst, även när det gäller hexameter (jfr t. ex. slutfrasen i den långa titeln på Nicanders Anmärkningar). En föregångare däremot som versteoretiker och förmodligen även som inspiratör⁵ var den inledningsvis nämnde Fabian Törner, som menade att accent och kvantitet borde kunna balansera varann i svensk poesi (om hans praktiska demonstrationer härav, se nedan s. 33 ff.), och 1734 hade Eric Tunelius' översättning utkommit av Then bootferdige Konung Davids Bättrings Psaltare, Eller Siu Boot-Psalmer, Uti Swenska, Heroiska Verser och Rim, i vars företal det på ett ställe heter: »Hwad annars thessa mina ringa verser anbelangar, så har jag här sökt i akttaga the allmänna hufwud-reglor, som i Svensk Heroisk Poësi i akt tagas böra; som äro, Accentus och Positio.»

Palmfelt ger en ingående teoretisk motivering för och en utförlig praktisk demonstration av konsten att skriva kvantiterande svensk vers, men minst lika viktigt var nog att han som högvälboren friherre och Kungl. Maj:ts högtbetrodde man och landshövding (titulaturen i en tillägnan till honom i Nicanders Anmärkningar) gav sitt namns auktorisation åt det slags lärdom och vitterhet, som såg sin ställning alltmer undergrävas av upplyst vett och belesprit.

Ett särskilt intresse får därvidlag de hyllningsdikter på latin som bildar slutvignetten till Palmfelts arbete. Att ett större eller mindre antal dedikationsvers prydde tidens avhandlingslitteratur liksom

⁴ Deutscher und antiker Vers, Quellen und Forschungen zur Sprach- und Culturgeschichte der germanischen Völker, 123 (1917), s. 3. Jfr E. Hjärne, Den sapfiska strofen i svensk verskonst, Språk och stil, XIII (1913), s. 300 f. not 3.

⁵ Jfr Sandwall, Vem har skrivit Nimrods Skäckta, Til Götheborgs Beröm?, Samlaren 1949, s. 47.

andra verk som emanerade från universitetsutbildade skribenter, var ju kutym, men i detta fall märker man att de båda gratulanterna, Olof Celsius d. y. och Gustaf Lithou, inte blott är ute för att överräcka den traditionella artighetsbuketten. Ty äntligen hade det åtgående som alltsen 1500-talet varit en hjärtesak för humanister av facket blivit lyckligt fört i hamn: *carmen heroicum* hade blivit svensk hjeltvers, hörnsam såväl mot latinsk metrik som svensk ordaccent.

Celsius' korta poem — sex disticha — som formellt sett är slätstruken dussinvers, poängterar att t. o. m. Ovidius inte skulle ha haft något emot att uttrycka sig på svenska eller umgås med nordbor: *Jam velit et Naso Geticum scripsisse libellum, / Inter et humanos vivere posse Getas,*⁶ när Palmfelt nu sent omsider perfektionerat den svenska poesien, eller som det heter i avslutningsdistikonet, lärt svenskarna att skriva vers på det enda sanna eller rätta viset:

Primus erat, BARO PALMFELT, qvi carmina veris
Edocuit Svecos jungere Sveca modis.

Mer remarkabel både formellt och innehållsmässigt är Lithous hyllning, bestående av trettiosju hexametrar. Lithous stil är tydligt barockpräglad, det behöver man inte läsa många sidor av honom för att märka.⁷ Metaforerna trängs, ofta rebusartat utpekulerade åtminstone för den som är föga hemmastadd i den nylatinska versskrivningstraditionen. Även lyckönskingsdikten till Palmfelt erbjuder en rik provkarta. Bildspråket är pompöst, men med verkningsfulla inslag.

Lithou riktar sig till den Palmfeltska musan, som han uppmanar att utan tvekan inta sin rättmätiga plats: *cupidi patet area Pindi / Hexametris pulsanda novis custode remoto*. Det är Palmfelts sång-

⁶ Syftar på Ovidius' kända klagan i *Epistulae ex Ponto* och *Tristia* över sin omgivning under landsflyktens år. T. ex.:

a, pudet, et Getico scripsi sermone libellum,
structaque sunt nostris barbara verba modis:
et placui (gratare mihi) coepique poetae
inter inhumanos nomen habere Getas.

(Ex. P. 4, 13: 19—22)

⁷ I tryck föreligger samlingsvolymen *Gustavi Lithou Ostro-Botniensis, Signiferi Poëmatum Heroico-Miscellaneorum Pars I* (1734). Den är försedd med en skrymmande notapparat, där författaren ger upplysningar om dunklare mytologiska anspelningar och främmande ord och uttryck.

gudinna som remplacerat custoden Lagerlöf, skulle jag förmoda meningen är, de kvantiterande hexameternas nya tid är inne. Lithou fortsätter:

Delphica famosos hoc aevo discute vates
 Qvotqvot arena tulit Gothico sudata cothurno:
 Invenies nullum cui sic indulserit aether,
 Ut tibi: vere suo qvem sic afflavit Apollo.
 Pluribus Andinae spectatur porta Corinthi,
 Non ineunda tamen. Qvos non experta vel illa,
 (Merce gravis rara licet, atqve ingentibus ausis)
 Herculis est *Stellata* tonans divortia *Cassis*,
 Horrisonos scopulos verborum et naufraga saxa?
 Non hic Hexametros effrena licentia vatum,
 Impatiens certae stringi sufflamine legis,
 Torqvot in accentus dominante libidine caecos,
 Saxaqve per salebrasqve ruit: non degravat aurem.

(Fördriv alla skalder, i denna tidsålder berömda, som den av gotisk koturn nedsvettade delfiska arenan har burit: ingen skall du finna som himlen så har gynnat som dig, vilken Apollo så har andats sin vår över. Av många skådas det andinska Korints port utan att dock kunna passeras. T. o. m. denna stjärnströdda hjälm (om än tung av sällsynt vara och väldiga vågstycken), som låter Herkules skiljeväg dåna, vilka hemskt ljudande ordklippor och skeppsbrytande skär har den icke prövat på? Här vränger inte ett tygellöst diktarnas självsvåld, ur stånd att fördra en fastställd lags hämsko, hexameterna in i blinda accenter, varvid godtycket dominerar, och rusar inte fram över klippor och revlar: tröttar [därför] inte örat.)

Det är alltså den av sångaranden benådade Palmfelt som här apostroferas. Stiernhielm (*Stellata Cassis!*) har visserligen skådat det andinska Korints port,⁸ d. v. s. försökt i Vergilius' efterföljd skriva

⁸ Till grund för bilden ligger självfallet det grekiska bevingade ord som är mest bekant i horatiansk tappning: »non cuivis homini contingit adire Corinthum» (Ep. I, 17: 36), eller för en svensk i Kellgrensk: »At til Corinthus hinna / Gör ej begäret nog» (Paddan). »Porta» verkar emellertid inte helt adekvat, »portus» hade passat bättre — om det inte varit metriskt omöjligt —, eftersom ordstämvet vanligtvis anses syfta på svårigheterna att komma in i Korints hamn. (Utesluten är ju i föreliggande fall den andra tydningen, som Aulus Gellius har vidarebefordrat, nämligen att det återgår på lyxkurtisanen Lais' beteendemönster, »quod frustra iret Corinthum ad Laidem qui non quiret dare quod posceretur» (Noctes Atticae I, 8), eller som Stamberg's formulering lyder i hans Horatiusutgåva: »Det brukas

hexameter; arbetet är erkännansvärt, Hercules är ett innehållsmättat epos: *Merce gravis rara licet, atque ingentibus ausis*, men dess meter skär alltför ofta och illa i känsliga öron; först Palmfelt har nått denna port, m. a. o. verstekniskt blivit en mästarens jämlike.

När Nicander, Palmfelt och Nyrén anser sig ha Latinska Prosodien till rättesnöre, syftar de på den gängse uppfattning om ljudlära och versfötter bland antika metriker, som via Donatus hade blivit grammatiskt allmängods.⁹ I *Donati grammatici urbis Romae ars grammatica* heter det *De syllaba*, vilket sedan mer eller mindre ordagrant återges i olika handböcker fram till exempelvis Johan Schedvins bekanta lärobok *Anvisning Til Latinska Prosodien* vars första upplaga utkom 1759:

syllabarum aliae sunt breves, aliae longae, aliae communes. breves sunt quae et correptam vocalem habent et non desinunt in duas consonantes aut in unam duplicem aut in aliquid quod sit pro duabus consonantibus. longae aut natura sunt aut positione fiunt: natura, cum aut vocalis producitur, ut a o, aut duae vocales iunguntur et diphthongon faciunt, ut ae oe au eu ei: positione, cum correpta vocalis in duas desinit consonantes, ut arma, aut in unam duplicem, ut axis, (—) sunt etiam syllabae quae communes dicuntur, cum aut correptam vocalem duae consonantes secuntur, quarum prior aut muta quaequam est aut f semivocalis et sequens liquida; (—) aut cum correptam vocalem duae consonantes sequuntur, quarum prior s littera est; (—) longa syllaba duo tempora habet, brevis unum.

(*Grammatici Latini ex recens. Keilii, IV, s. 368 f.*)

Det gällde alltså för Nicander, Palmfelt och Nyrén att reda ut vilka svenska stavelser som är korta, naturlånga och varierande (*communes, ancipites*) samt inskräpa vikten av att inte negligera

äfven ofta om den namnkunniga Corintiska skönheten Laïs, som lät så ganska dyrt köpa sina faveurer, at endast få kunde erbjuda sig.>)

»Andinus» adjektiv bildat till Andes, byn där Vergilius föddes. Samma autonomasi påträffas några rader längre fram i dikten:

*Cernis ut Ausoniis, Gotha Piëri, fulta cothurnis,
Sicanioque pedo comitare [!] fideliter Anden?*

Likaledes i femte raden i ingressen till *Panegyris Exequeialis R. Caroli XII*, Lithous ryktbaraste epos: »*Andinasque animare tubas*», vartill han har fogat noten: »*Maroneam aemulari gravitatem; Andes enim fuit vicus propé Mantuam, patria Virgillii.*»

⁹ Jfr F. Saran, *Quantitätsregeln der Griechen und Römer*, Streitberg, Festgabe (1924), s. 304.

de positionsbildande sammansättningarna. Resultatet blir en schematisk upprepning av regler och undantag med exemplifikation. Nicander är kortfattad: Om Quantiteterne utgör blott det första av tretton kapitel, om än det längsta (11 av 38 sidor), Palmfelt detaljerat utförlig (37 sidor). Båda andrar en rad identiska regler:

Diphthongus är af Naturen lång (N. s. 1, jfr P. s. 52), Contractio gör stafwelsen lång (N. s. 3, jfr P. s. 52 f.), Derivata behålla sina Primitivorum qvantitet: T. ex. prima in Ährade är long, ab ähra, delachtig à del, felachtig à fel (P. s. 55, jfr N. s. 8), A och E. finalia uti polysyllabis äro alltid korta (P. s. 60, jfr N. s. 11) etc.

Nicander har en paragraf om ethlipsin eller elision och hiatus (s. 5—8), medan Palmfelt har en systematisk uppställning De Figuris Prosodicis (s. 62—65): Prothesis apponit capiti, sed Aphaeresis aufert. Såsom: Betarfwa, pro tarfwa. Han drog honom, pro bedrog honom. (— —) Syncopa de medio tollit; sed Epentthesis auget. Såsom: Kärli'n, pro käriligen. Alderig, pro aldrig. etc. Palmfelt har vidare ett avslutande alfabetiskt appendix »angående Accenten uti the Orden, som gemenligen uti dagligt tal förekomma, och hafwa understundom lika lydelse uti Bokstafwen, men hel olika betydning, samt äro skiljachtige uti qvantiteten» (s. 65). T. ex.: Bara, pro barast, allenast, är i penultima kort. Bara, nudus, merus, long (s. 66).

När det gäller positionen har bägge ett väsentligen likalydande observandum. Nicander:

NB. Fast än många Ord hafwa en kort Accent i prosa, så förbiuder dock Positionen at följa den samma i Vers. Såsom: Dundrande, Nådigste, Lärarne etc. kunna aldrig, utan at alt förmycket stöta i öronen, brukas såsom dactyli uti Vers, fast än både Herr Stiernhielm och andre Poëter det giordt. Och som det ei wil gå an i vår Swenska Poësie at på Grekernes (äfwen ock i wisst mål Fransosernes och Italiernes) sätt, gå twert emot den Accent, som Orden i prosa hafwa; til exempel ἄσβεστος har i prosa Accenten i Antepenultima, men i Vers uti penultima för Positionens skull: I följe hwaraf det ock i Swenskan skulle heta Dundrande, Nådigste, Lärarne med Accenten i penultima; Så tyckes man i stället kunna bruka Latinernes Metathesi, Syncope, Apocope, med andre flere sätt, och således skrifwa, til exempel: Dundra'ne pro dundrande, Lärarena pro Lärarne, blomstren eller blomstrena pro blomsterna, herdana pro herdarna, Tärnona pro Tärnorna, såsom Herr Stiernhielm i sin Hercules: — — — Han war Tärnona liflige broder¹⁰ — v. 47. (s. 4 f. se Palmfelt s. 50 f.)

¹⁰ I 1658 års utgåva av Hercules står det »Tärnorna», vilket i Musae Suethi-

Nicander och Palmfelt är vägröjarna, Nyrén efterföljaren. Hans prosodik i Föreqväde til Läsaren är summarisk.

Men vid sjelfva Poësin samt Versdiktare konsten	
Til des reglor och art uti ställning stafvar imellan,	Men hvad sjelfva
Har jag lexor utaf <i>Nicander</i> och urtida <i>Palmfelt</i>	verskonsten an-
Tagit; i Svenskan är ej någon ädlare redskap i Hjeltvers.	går, så äro Baron
Men jag finner, at af vidlöftiga Skaldare-reglor	Palmfelt och Con-
Görs vår Sexfota Verskonst svår och osäker i minnet;	trolleuren Nican-
Derföre jag tykt bäst, at ta' skaplynnnet i Språket a)	der, de endaste
Till min ledare sven och passa på ljudet i frital; b)	och bäste aucto-
Akta för öfriget, at Ljudsättning c) hvarken oskärars	rer, dem man ock
Eller danar ovanlig ton, at versen han haltar.	fölgt, undanta-
Alla enstafviga Bindord d) samt Hjelporden e) och äfven	gandes i någon
Binamn f) eller ehvad för slags Particlar g) i Svenskan,	liten ändring vid
(Undantagne doch Utropsord h) Som lämpas åt ämnet.)	enstafviga ords
Mäst förkortade stå (men sällan längnade blifvit) i)	längdemått, m. m.
Hälst då de komma så tidt i hvar idliga rad til at yppas j).	

Fast en Homerus har ej gjort högmålssak, til at	Licentia Poetica och
Stympta på Graekisk vers, ell' derföre stympare	orden Prosodaiske figurer har
Likväl har ej jag tykt det tjena til heder i språket,	man så mycket möjligt
Eller prydnad i vers, at sådant Skaldare-Sjelfsvåld	varit, undflydt, och med
Öftare bruka, än när som texten kraft det i nöd-	deras sparsäma bru-
fall. ¹¹	kande häldre velat likna
	Nicander än en Palmfelt
	och Stjernhjelm.

Ohållbarheten i Nicanders, Palmfelts och Nyréns resonemang ligger i öppen dag och skall därför här bara kortfattat summeras. Som bekant hade de grekiska stavelserna — och de latinska, om

zantes 1668 är ändrat till »Tärnorna» (se Ordförklaringar i Svenska litteratursällskapets klassikerutgåva 1957). Sistnämnda form bibehålles (i 1687 års upplaga, i Hammarskölds 1818, i Fr. Tamms 1891 o. 1903), tills Hesselman i en granskning betraktar det som tryckfel (Språk och Stil X (1910), s. 283), och därefter återupptas 1658 års form »Tärnorna» i nyare texteditioner (Lindroth 1913, Nordström 1929 (SFVS) och Noreen 1936). Jfr Sandwall a. a. s. 25 f. (not 5) o. s. 26 med not 2.

¹¹ Av Nyréns noter bör det räcka att återge följande: b) *Prosa* eller obunden stil c) *Positio*, då tvänne eller flere stumma bokstäfver stöta tilhopa, som gör stafvelsen long; undantagandes, då de börja et ord eller stafvelse, och en vocal går förut. t. e. *oskärars*, *oskryttad*. f) Pronomina och articlar i) Hvaraf följer den reglen, at sådane ord äro fuller ancipites, men brukas dock mäst korta, undantagandes då ämnet utmärker någon tröghet eller senfärdighet.

mer eller mindre genom intryck från grekiskt språkbruk är ovisst — under antiken en fix kvantitet, oberoende av tonal accent och emfatisk betoning, medan i svenskan liksom i andra moderna västerländska språk stavelserna tar längre eller kortare tid att uttala allt efter det tryck som läggs på dem (se t. ex. Sandwall, Om accentueringen av två- och trestaviga komposita i 1600-talets svenska; Språk och Stil XIII (1924), s. 34 el. Georgiades, Musik und Rhythmus bei den Griechen (rde 1958), s. 27). På grund därav blir ju de tre herrarnas teoretiska reglerande av svensk hexameter i överensstämmelse med latinsk ett dödfött projekt. Dessutom sammanblandar de som synes accent och kvantitet, ett återfall till Arvidis renässansdiffusa prosodik (jfr Sylwan, Den svenska versen från 1600-talets början I, s. 49 f. och Paludan, Renaissancebevægelsen i Danmarks Litteratur t. ex. s. 431 f.), men också kvantitet och eufoni: »det hårda stötande (spärr. här) i öronen, som Positionen förorsakar» (Palmfelts formulering). Parentetiskt kan tillfogas att de såväl i sin teori som praktik följer de antika metrikerna och det av dessa influerade traditionella tillvägagångssättet, nämligen att helt bygga på synbilden av stavelserna, inte den hörbara uttalstiden (oriktigheten härav har Saran uppvisat i sin förut anförda uppsats). Att t. ex. stava religion i stället för religion förändrar ju inte kvantiteten.¹² Som särskilt belysande kan följande »tillrättaläggande» förtjäna att anföras. I en notis om Nicanders Vergiliusöversättning hade en recensent i Göttingische Zeitungen von gelehrten Sachen påpekat: »Vielleicht sind hin und wieder untermengte Trochäen für Spondäen beyhalten, wie *Oedet stretar emot*» (Sept. 1752). Nicander blir inte svaret skyldig:

¹² NB. Genom Positionen kan man efter behag göra en af naturen kort stafelse til long, såsom: Relligion pro Religion, Myecon pro Mycon, Theocritte pro Theocrite, rettulit pro retulit, repperit pro reperit. T. e.

— — — Jag tror the sågo mig hugga

Myecon's ympar i kull, och nyss planterade winträ. Eclog. 3.

Tig Theocritte, Thalia min har först följt uti werser. Eclog. 6.

Relligione Patrum multos servata per annos. Virg.

Rettulit ille gradus, horruerantqve comae. Ovid.

Thenne figuren kallas Diplasiasmus.

(Palmfelt s. 52)

snön och det våldsamma haglet har han utelämnat. Namnet Pyrrha är faktiskt det enda som är gemensamt med originalet i andra strofen; i fjärde hotar Tibern inte som hos Horatius Forums byggnader utan t. o. m. Capitoliumklippan med Jupitertemplet. Förrycktast är dock tredje strofens två första rader:

Proteus drifwer, föser hela jordens
Boskap åt bergen, hwita Rifle-stigar,

som återger de två sista raderna i ursprungstextens andra strof:

Omne cum Proteus pecus egit altos
visere montes.

Törner har alltså här gjort namnet Proteus trestavigt, och dessutom missar han poängen, då han låter denne havsgud driva »hela jordens boskap» upp till bergen. Och slutligen: vad menas med det oppositionellt ställda »hwita Rifle-stigar»?

Svaret måste utgå från Törners rudbeckianism.¹⁷ Så sent som 1720 lät han ventilera en avhandling *De montibus Riphaeis*, i vilken han menar sig slutgiltigt ha bevisat riktigheten av Rudbecks tes,¹⁸ att dessa under antiken mångomtalade berg är identiska med den finska utgreningen av den skandinaviska högfjällskedjan. Törner framhåller också att förvirringen när det gällt placerandet av dessa berg har berott på att Riphaeus även använts appellativt:

Veteres, inter alia, inclitos faciunt Riphaeos a stupenda altitudine, utpote ad nubes usque pertingente, a profundis tenebris, nivibus perpetuis, caeca arcto, aquilone spirante, gelu horrido &c. Unde illa pars horum montium, quae his maxime obnoxia est, frequentissime obtinet nomen Riphaeum. (—) Et sane nulla alia de causa Atlas, Hyperborei, Alpes, Riphaei iisdem notis in doctorum celebrantur scriptis, quam quod longa illa juga variato nomine describantur. (S. 19—20)

Det kan vara nog att ytterligare citera en passus, denna gång ur själva slutanförandet i dissertationen (s. 27):

¹⁷ Jfr E. Wrangel, *Frihetstidens odlingshistoria ur litteraturens häfder 1718—1733*, s. 186 och C. Annerstedt, *Upsala universitets historia* II: 2, s. 208 o. III: 2, s. 346.

¹⁸ Se Cap. XXV. Om Riphellarna eller Rifsbergen i *Atlantica* I jämte Tab. II. Fig. 2 o. Tab. VI. Fig. 14.

Heic *fatalis illa rupes* (Ätte-stapel) ex qua Hyperborei sens praecipites olim ruebant in Odini sui gremia. Hinc quoque Gylfi iter ex *Refel stigum**, portis Riphæis repetendum. Ideoque nullum est dubium, quin Ad. Bremensis rectissime dixerit**, *Svediae montes & Riphæeos* eosdem esse.

* Edd. Myth. II. ** De sit. Dan. p. m. 158.

Vad som i detta sammanhang är relevant är förstas frasen: »Hinc quoque Gylfi ex *Refel stigum*, portis Riphæis repetendum». Att det isländska refilstigr går igen i Törners Horatiustolkning i Rifle-stigar är väl otvetydigt, och slår man upp det källställe som Törner hänvisar till i sin avhandling, står där om Gylfe att han, tillfrågad om sitt namn, ger till svar: »hann nefndest Gänglere og komenn aff Refels Stigum» (Fabula II).¹⁹ I de beledsagande danska och latinska versionerna lyder stället: »Hand kaldte sig Gänglere, oc sagde sig at vaere kommen aff Alfarvey» (2. Fabel), resp. »Gylfus se Gangle- rum appellari respondit, et venisse ex Refil-Stigum» (Mythologia II). I sistnämnda fall är en not tillfogad, i vilken utgivaren förmodar att Refil-Stigum syftar på trakten kring Ravenna och att främlingen Gylfe kanske ger sig ut för att vara italienare (ex tractu Ravennensi ut conjicio, Italum forte se confinxit).²⁰ Någon tveksamhet om den rätta tydningen av refilstigr bekajar däremot, som vi sett, inte Törner i hans utredning, och att han sjutton år tidigare, då han höll sitt metrikkollegium, skulle ha hyst en mindre rudbeckianskt färgad uppfattning, förefaller allt annat än troligt.

Lösningen på rebusen »hwita Rifle-stigar» skulle därför kunna vara denna: *Alti montes* hos Horatius förknippar Törner närmast instinktivt med *montes Riphæi*. Rifle-stigar är då förbindelseleder över dessa — genom bergspass (*portae*) etc. — och *vita* är de i så

¹⁹ Jag citerar efter den Snorre-Edda som Törner säkrast kan tänkas ha använt sig av, Edda Islandorum, ed. Resenius, Khvn 1665.

²⁰ Vad refilstigr egentligen betyder synes de moderna filologerna inte heller vara helt överens om. »Vei paa hvilken man færdes useet, ubemærket ligesom naar man skjuler sig bag et Væggetæppe» (Fritzner, Ordbog over Det gamle norske Sprog; 1896). »løynveggar, villstigar (eig. reveveggar?)» (Leiv Heggstad, Gamalnorsk Ordbok; 1930). »heimlicher Weg' deutet Falk so, dass *refill* auch hier 'tuch-Streifen' bedeutet und dass ungebahnte pfade gemeint sind, die mittels lappen, die an den baumzweigen befestigt sind, dem eingeweihten kenntlich gemacht werden, daher 'heimlicher weg'» (A. Johannesson, Isländisches etymologisches Wörterbuch; 1956). »an obscure word, a *serpent-path*(?), a *hidden, mysterious path*» (An Icelandic-English dictionary; 1957). »Lönnstigar» översätter Collinder (Snorres Edda (1958), s. 441).

fall av den däruppe aldrig bortsmälta snön, »nivibus perpetuis», ett för Rifsberg utmärkande drag ju enligt Törner.²¹

Så fritt som Törner — om man nu ska dra någon slutsats av hans fragmentariska tolkning av Horatiusodet — går inte Palmfelt, Nicander och Nyrén till väga. Men i ett avseende föreligger en slående överensstämmelse. Det patriotiska patos, typiskt för senrenässansen, som i rudbeckianismen får sin extrema tillämpning (med ett vildskott sådant som Törners Rifle-stigar), har även fyllt de tre Vergiliusöversättarna. De är måna om, som redan torde ha framgått av citaten från Palmfelts dedikation och Nyréns förekväde, både att gagna sitt land genom att införliva ett klassiskt diktverk med den inhemska vitterheten och att visa att modersmålet är vuxet denna grannlaga uppgift. Endast det rena »götboa-målet» kan därvid komma ifråga, en purism alltså av 1600-tals snitt.

I Stiernhielms efterföljd användes fornnordiska motsvarigheter till en del antika gudomligheter: parcerna blir regelbundet nornorna, Venus kallas Fröja (Fru Fröja hos Nicander), hennes son Cupido Astrild, Necken sätts som synonym till Neptunus av Nicander, och Nyrén låter Thor remplacera Jupiter. Men även rent rudbeckiansk influens är märkbar: »Ehuru Glysis-wall af Girkland monde berömmas» återger i Palmfelts, av Nyrén upptagna,²² tolkning raden »Qvamvis Elysios miretur Graecia campos» (Georg. I: 38). I Atlantican heter det:

Nu wilje wi komma til ordets *Glysiswalds* och *Asparlundarnas* ursprung. Uti c. 14. f. 466 är wiist hwad *lysa* och *glisa* är, och hwadan *Glis* och *Glas* är kommit: dädan är och Odens rike kalladt *Glysiswall*, af det Solen hon lyser hela natten om Sommaren igenom, och der wid är och liknadt hans Rike under jorden. Af hwilket ord de Greker hafwa giort *Elysios campos*, och intet (som somlige mena) af Hebreiskan *Alatz* som betyder wara lustig, och wij kalla på Swenska *Ålla*, icke heller af Grekiskan *Lysios*, det som betyder skilja åt, ty intet dera träffar in med ortens lägenhet, och namnets

²¹ I sin utgåva, De Yfverborna Atlingars, Eller Sviogötars ok Nordmänners, Edda, Det är, Stammodren för deras, uti Hedendomen, både andliga ok verldsliga vishet; nu första gången på Svensko öfversatt, med Latinsk uttolkning försed; (1746) gör J. Göransson, som man kunde vänta sig, en likadan sammankoppling men från motsatt utgångspunkt: »han nämndes Ganglere, ok kommen af Rifels stigarna qui Ganglerus vocabatur, *Rifeos montes* transvectus» [kurs. här].

²² Dock med ändringen av »ehuru» till »änskönt».

rätta betydande, den de gamla beskrefwo af det härliga Liuset. (I, cap. XXIII § II. n. 1.)

Riktlinjen för deras puristiska strävan har emellertid varit att berika språket genom arkaisering och dialektinslag, eller som Palmfelt poängterar: »at äldre the merkfull' ord förnyas i bruket». I den nyss citerade raden får väl metatesen Girkland, av isländskt ursprung, räknas till arkaismerna.²³ Våldsammast handhar Nicander detta stilmedel. Den berömda satsen i ingressen till Aeneiden: »At nunc horrentia Martis / Arma, virumque cano, Trojae qui primus ab oris», översätter han: »Jag nu bland buller och härskri / Sjunger om Hersen i fält, som först från Dardana landom»; men inte nöjd härmed tillfogar han varianten: »Jag nu Mars bardaga brakan²⁴ / Sjunger, och om den Drott, som först frå Dardana Landom». Dialektala — jämte talspråksmässiga — ord och uttryck växlar från relativt enkel färgning (arva, upplöjda åkrar, återges med »plögder»; »wåla»: vårdar, bryr sig om; »gål»: gul etc.) till genuint landsbygdstal: »Knopen e'r hem, mina kullor mätt', om wettet är hos e'r.», låter Palmfelt herden uppmana sin boskap (Eccl. VII: 44: Ite domum pasti, si quis pudor, ite juveni.), och Nyréns tolkning av följande rader ur Georgica (I: 165—66) gör dem knappast lättfattligare:

Virgae praeterea Celei vilisque supellex,
Arbuteae crates, et mystica vannus Iacchi.

Ressel flätad ihop af vidjor, ringa bekostnad,
Såll utaf hagtorns spröt, och Iacchi Dröftare vanna.

(Ressel = grovt såll; Dröftare: dryfta = rensa säd).

Förbluffande är att i den stilblandning som blivit följd av dessa språksträvanden — och som längre fram kommer att belysas utförligare — finna latinska egennamn förfranskade: Melibé för Meliboe, Galathé för Galatea etc.

²³ Förekommer hos Spegel i Guds Werk och Hwila (1685), s. 154: »(— —) thet haar the Girkars Skada warit»; tas också upp av Nicander: »(— —) och vinna de Städter i Girkland» (Aen. I: 289).

²⁴ Med samma yverborna formulering återger Nicander »tela inter Martia» i Vergilius nionde eklog v. 12: »bland bardaga-brak», samt »Martis in armis» i den tionde v. 44: »bland bardaga-brak, bland Martis pilar och uddar».

Ett patriotiskt syfte har de tre översättarna även i versifikatorisk bemärkelse: den svenska musan skulle påsnöras antik koturn till stöd för gången, inte till hinder. Accent och kvantitet skulle alltså komplettera varandra; svårigheten låg själfallet i att inte uppenbart bryta mot normal betoning. Denna svårighet har de tekniskt sett bemästrat. Någon perfekt överensstämmelse får man naturligtvis inte vänta sig. Att inleda hexametern med »Af mina lamb skall» (—∪∪—) eller »At mina får här» (ib) måste godtas, likaså en rad som denna hos Palmfelt: »Börja lät oss en song om Galli widriga kärlek» (X: 6) (—∪∪—∪—²⁵ . . .), eller följande hos Nyrén: »Om du betagen är af det ljufliga landboa nöjet (I: 168) (—∪∪∪∪∪—∪— . . .). Vidare har antika personnamn påfallande ofta behandlats blott ur kvantitetens synpunkt:

Palmfelt: $\bar{O}r\bar{p}h\bar{e}us$ och $\bar{L}inus$ ej skull' öfvergå mig i songen:

Fast än bägge the räkna sin ätt från Guda'na sielfwa,
Han från Calliopé, Linus af then Guden Apollo.

(IV: 55—57)

Muser, börjen upå: $\bar{C}hromis$ och $\bar{M}nasilus$ i grottan

Pergite, Pierides. $\bar{C}hromis$ et $\bar{M}nasylos$ in antro (VI: 13)

Bacchus å wäna Ceres! all jorden har af edar ynnest

Nyrén: Bachus och hulda Ceres! all jorden fåt det af Eder²⁶

Liber, et alma Ceres; vestro si munere tellus (Georg. I: 7)

Nicander: Spelaren Amphion, då (Amphion Dircaeus) (Ecl. II: 24)

Figure prosodicae kommer också till ständig användning. Flitigast bruk gör Nicander av dem, framför allt eliderar han gärna och stundom på ett sätt som visar hur rent teoretiskt uppfattade de latinska prosodireglerna är. »Neptunus lättar oc häfver / Med sit tréuddiga spjut och stormen å rymdene stillar. / Steg så uppå sin vagn och for över hafvet i fyrsprång» (Aen. I: 149—51). »*Iliä*, födt

²⁵ Accent anger »normal» betoning.

²⁶ Rad 147 i samma bok: Prima Ceres ferro mortalis vertere terram översätter Nyrén: Först Ceres har folk lärt med plogbil jorden at yrka, vilket är ett av de ytterst få misstag (ultima i Ceres är naturlång) som han och hans två kolleger gör sig skyldiga till.

med Mars på en gång två Kungliga Prinsar» (278). Sådant (tréuddiga, så uppå, på en) har ju inte med faktiskt uttal att göra, är uteslutande en skrivbordsprodukt.

I mekaniskt hänsynstagande till position och hemmagjorda regler om naturlånga stavelser är översättningarna alltså passabla; den känsliga avbalansering mellan ordslut och versfotsslut som präglar antik poesi spåras däremot inte hos dem. Av cesurer, cesurpauser och dieréses har de tre översättningarna, helt à jour med den dåvarande metrisk uppfattningen, endast haft begrepp om cesur (eller rättare cesurpaus), och dessutom endast om manlig sådan.²⁷ Palmfelt skriver knapphändigt:

Hwad fötterna til Swenska *Heroiska Verser*, så wäl som *Caesuren* och sielfwa *Versens* ställning beträffar, så tyckes här wara onödigt them at utföra, så wida the äro i alt lika the *Latinska*. Allenast noga i acht tages, at hwar *Vers* altid har sin ricktiga *Caesur*, antingen *Penthemimerin* på tredje, eller *Hephthemimerin* på thet fierde fingret, understundom ock bägge tillika: the öfrige kunna wäl umbäras. T. ex. med *Penthemimeri*:

Kuttrar å knorlar i kaPP med Turtur-Dufwan ur almen. Ecl. 1.

Med *Hephthemimeri*.

Märk! huru werld'nes ofantliga kloT af tyngdene swigtar. Ecl. 4.

Med bägge tillika.

Och jag ropade: stÅ! hwart nU med dristiga lufwen? Eclog. 3 (s. 62).

Framför allt är Palmfelts anmärkning till versen: »All ting fräter tiden, och öder å mölljar i glömsko» (IX: 51), klargörande: »Här är *Caesuren* med flit utelämnad, til at thesto bättre afmåla *Tidsens* snälla och oförhindrade lopp». Som synes tar Palmfelt ingen notis om de kvinnliga cesurerna i tredje och fjärde foten. Det kan påpekas att någon trohet mot originalet är det inte här fråga om: *Omnia fert aetas, animum quoque; saepe ego longos* (-u|-|-|>u-u-u|>|-|u|-|-|²⁸

En annan sak är ju, att Palmfelt försökt utnyttja versrytmen som ackompanjemang till innehållet. Även Nikander ger en del liknande upplysningar i sin notapparat. Till versen: »Och fara snabbare fort uti loppet, än Hebrén i farten» (Aen. I: 321), hör noten: »Märk denna

²⁷ Detsamma gäller ännu till en början för Adlerbeth. Se R. Brieskorn, Adlerbeths översättningar av Aeneidens fjärde bok, s. 9.

²⁸ | = cesur, > = cesurpaus, | = dierés, ▶ = dieréspaus.

vanligt vis göra bruk av synalefe för att därigenom utvinna ett eurytmiskt mervärde, följer honom Palmfelt: »Clamassent: ut litus,

Hyla, Hyla, omne sonaret» — — »Ock hur' å stranden roptes: Hyla!

Hyla! käre hvar ästu» (v. 44), men glömmer att förkortningen av den grekiska vokativens a, när Hyla upprepas, som hos Vergilius kan stödas av att en annan vokal kommer omedelbart efter, inte kan försvaras i hans egen versrad. Nicander har däremot observerat att det förkortade Hyla måste följas av ett ord som börjar på vokal:

»Och man ropad: Hyla, Hyla* at det skallade i luften.

* Versen är inrättad på samma sätt som Virgilii.»

De kvantiterande översättningarnas innehållsliga trohet mot originalet har väl de hittills meddelade citaten på sitt sätt lämnat besked om, men fragmentariskt; en närmare undersökning av ett längre sammanhängande parti, Ecloga II. Alexis. v. 1—42, följer därför här.

- Formosum pastor Corydon ardebat Alexin,
 Delicias domini: nec, quid speraret, habebat.
 Tantum inter densas umbrosa cacumina fagos
 Assidue veniebat: ibi haec incondita solus
 5 Montibus et silvis studio jactabat inani.
 O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas?
 Nil nostri miserere? mori me denique cogis.
 Nunc etiam pecudes umbras et frigora captant:
 Nunc viridis etiam occultant spineta lacertos:
 10 Thestylis et rapido fessis messoribus aestu
 Allia serpillumque herbas contundit olentis.
 At mecum raucis, tua dum vestigia lustris,
 Sole sub ardenti resonant arbusta cicadis.
 Nonne fuit satius, tristis Amaryllidis iras,
 15 Atque superba pati fastidia? nonne Menalcan?
 Quamvis ille niger, quamvis tu candidus esses.
 O formose puer, nimium ne crede colori:
 Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur.
 Despectus tibi sum, nec qui sim quaeris, Alexi:
 20 Quam dives pecoris, nivei quam lactis abundans.²⁹

²⁹ Denna läsart har, som framgår av deras tolkningar, Palmfelt och Nicander valt och har därvid kunnat stöda sig på exempelvis Emmenessius (P. Virgilii Maronis Opera. In tres Tomos divisa; 1680), som uppger sig ha följt handskrifterna: »Sic interpungendum, ut ex Mss. codd.», medan Taubmannus (P. Virgilii Maronis Opera omnia; 1618) och Pancratius Masvicius (P. Virgilii Maronis Opera;

- Mille meae Siculis errant in montibus agnae:
 Lac mihi non aestate novum, non frigore deficit.
 Canto, quae solitus, si quando armenta vocabat,
 Amphion Dircaeus in Actaeo Aracyntho.
- 25 Nec sum adeo informis: nuper me in litore vidi,
 Cum placidum ventis staret mare: non ego Daphnin
 Iudice te metuam, si nunquam fallit imago.
 O tantum libeat mecum tibi sordida rura,
 Atque humilis habitare casas, et figere cervos,
- 30 Haedorumque gregem viridi compellere hibisco!
 Mecum una in silvis imitabere Pana canendo.
 Pan primus calamos cera conjungere pluris
 Instituit: Pan curat ovis, oviumque magistros.
 Nec te poeniteat calamo trivisse labellum.
- 35 Haec eadem ut sciret, quid non faciebat Amyntas?
 Est mihi disparibus septem compacta cicutis
 Fistula, Damoetas dono mihi quam dedit olim
 Et dixit moriens: Te nunc habet ista secundum.
 Dixit Damoetas: invidit stultus Amyntas.
- 40 Praeterea duo, nec tuta mihi valle reperti
 Capreoli, sparsis etiam nunc pellibus albo,
 Bina die siccant ovis ubera: quos tibi servo.

Innehållet.

Virgilius, under Herden Coridons namn, ville gierna låcka til sig Ynglingen Alexander, som var uti Pollios hof, at öfva honom uti the lärda Wettensskaper, och uti Poësi, hvartil han fant honom mycket fallen. Och som Alexander ei ville låta öfvertala sig, at öfvergifva Pollios hof, hvarest han var väl liden, skrifver Virgilius thenna Ecloga, gifvandes sig namn af Coridon, och honom af Alexis.³⁰

1717, 2 ed. 1736) placerar kommatecknet efter »nivei», alltså: »Quam dives pecoris nivei, quam lactis abundans», den variant som Servius, den berömda Vergiliuskommentatorn, går i god för: »Tria sunt, quibus amatores possunt placere, Divitiis, Pulchritudine, Cantilena: quibus omnibus se valere commemorat. Et multi secundum Homerum, qui ait καὶ γάλα λευκὸν, legunt, nivei quam lactis. Sed melius est, Quam dives pecoris nivei. Nam candidae oves in ingenti sunt pretio. Unde in Georgicis legimus: *Continuoque greges villis lege mollibus albos.* Item alibi: *Munere sic niveo lanae, si credere dignum est.*» Det starkaste skälet att föra »nivei» till »lactis» torde emellertid inte vara att Homeros men att Theocritus, mästaren och förebilden för Vergilius, använder uttrycket (Id. I: 58: (— —) τυρόεντα μέγαν λευκοῖο γάλακτος).

³⁰ Palmfelts version, så gott som likalydande hos Nicander. Att låta varje sång föregås av en dylik innehållsredogörelse, argumentum, var kutym i de flesta Vergiliuseditioner. Denna Palmfelts utläggning bygger främst på Emmenessii, men

Hände sig, at Coridon blef kär åt piltén Alexis,	Vår Coridon blef kär uti dägliga piltén Alexis,
Herrens fägnad å lust: men hade doch intet at hoppas.	Herrens dagliga ro; men han hade alsintet at hoppas.
Dagliga gick han i mörkan skog, bland böka'na täta	Han bara gick hvar dag bland lum- moga Bökar i Skogen
Ensliga för sig sielf: ther giuter han ut, i sin enfäld,	Ensliga för sig sjelf, där dessa ostä- dade Verser
För båd' skogar å berg, omsyss sin olyckliga kärlek.	För både skogar oc håliga berg för- gäfves han yrkar:
Ach! at Alexis rörs platt intet utaf mina songer,	Ach, min Alexis grym! dig röra ej quäderna mina
Eller utaf mit qwahl: tu för mig å sidston' i döden.	Ell' mit grufliga qual; du för' mig i döden å slutet.
Fänaden har nu sökt sig swalkan i skuggiga skogen:	Fänaden har nu sökt sig kyliga sval- kan i skuggen;
Ödlan redan ha' dålt sig uti sina taggota törnen:	Ödlan har ock all re'n sig dolt uti taggota törnet;
Thestylis har redt till af smakliga fruchter och örter	Til sina Slåttermän, som svettat i Solenes heta,
För sina skörd-män mat, som svettat i solenes heta.	Thestylis har redt mat med lök och smakliga krydder.
Men tå jag tina spår hel matt nu letar i warmen,	Men mit quäde, då jag dina spår här söker i varmen,
Sorla mig orden bort mång hundrade syrsor i löfwen.	Skallar i buskar ihop med Syrsors hesare läten.
Jag hade klokare giordt, om jag hade tålt Amaryllis	Monne ej klokare var, jag tolt Ama- ryllidis ondsko
Med sit olidliga pock: jag kunnat och älska Menalcas,	Och des stolta förakt, ell' ock den kära Menalcas,
Fast han brunare war, och tu långt hwitar' af hullet.	Fast han mörkvulen är, deremot du hwiter af hullet?
O! min deglige Pilt! lit icke så mycke på fergen:	O! min dägliche Pilt, lit ej för mycke på färgen. P.
Blomstren hwhita the falna så snart; the mörkare plockas.	Benveds blomstrena hwit falla af, Marsblommor uphämtas.
Föga mig acktar Alexis min: hwad frågar han efter	Ringa jag hålls af dig; du vetst ej hwad för en hake,*

innehåller inga direkt översatta fraser som fallet är beträffande ecloga I. Det allegoriska tolkningsmaneret, som behärskar Vergiliuskommentarerna fram till slutet av 1800-talet, härstammar ytterst från den s. k. Donatvita (som i sin tur via Aelius Donatus går tillbaka till Svetonius förlorade arbete om berömda poeter) och är typiskt för antik interpretation (se Büchner, P. Vergilius Maro (1958), s. 1, 16 o. 168).

* *Hake* betyder en förmögen och mächtig man.

At jag rik upå fänaden är, samt miölkene hwita:	Ell' huru rik jag är på Får och mjölkerna söta.
Fårena tusend'-tals har jag som beta på bergen:	Tusene Lamb har jag på Trinakra- bergen ** i bete.
Fänaden ymnogt gier mig miölk både sommar å winter.	Sommaren har jag mjölk, om Vintren tryter hon icke.
Jag på fingrena lärdt Amphions liufliga qväden,	Jag de qvädena kan, som fordom qvädde på bergen
Hwilka han å bergen söng then sking- rade driften at heida.	Spelaren Amphion, då han dref sin fänad i valle.***
Jag är och ej så fuhl: jag såg mig nylig i stranden,	Icke så ful är jag: jag såg mig nylin i vattnet,
När al siön war lugn: om tycket och icke bedra'r mig,	När det i sjön var lugnt; jag trotsar Daphnis i fågring,
Säg om Daphnis i fågring må wel liknas emot mig!	Om du dömde det än, så vida jag icke bedrar mig.
Ach! min Alexi så kär, tu wille på bygdene wistas	Ach! bara du fick lust med mig på bygderna vistas
I mina nedriga tiäll, och hiortar i markene wängia,	I mina kojor små, samt jaga de flyg- tiga hjortar,
Samt med stafwen i hand, gå wall uti lidena gröna!	Och drifwa ut på bet våra Bockar i liden å Väpling;
Wi skola liksom Pan tilsamman spela på pipor.	Skulle då vi, som <i>Pan</i> , tilsammans spela på pipor. P.
Pan war then som pipor fler först fogade samman:	Pan inrättade först mång Rör at foga tilhopa:
Pan i sin omvård har båd' fåren å fårenes herdar.	Pan har uti sin vård både Får och Fårenas Herdar. P.
Tyck ej wara gement, tin mun att öfwa på pipan!	Lät förtryta dig ej, din mund at nöta på pipan.
För then konstene hwad had' Amyn- tas och icke för omak?	Tänk, hvad Amyntas ej gaf ut för konstena denna?
Kostelig är min flöit, med siu wäl- liudiga stämmor,	Jag har en artig Flöjt med sju skilg- aktiga stämmor,
Then Damoetas lämnade mig wid sidsta sit afsked.	Som mig skänkte på slut Damoetas, förr än han afled:
Sade ther hos: Coridon, then andre thes ägare blir tu.	<i>Si!</i> sade han, <i>du skall nu den andre des ägare blifwa;</i>
Så war talet: å thet förtröt then fiollen Amyntas.	Voro des ord, och det förtröt den token Amyntas.
Jag med farlighet ock nu nyliga fångat i skogen	Jag på osäker en ort ock nyss har funnit i skogen

** Trinacria kallas Sicilien (en Ö och konunga-Rike i Medelhafvet), af tränne stora berg, som ligga där uti en trekant.

*** In Actaeo Aracyntho, på Atheniensiska berget Aracynthus i Grekeland.

Kostliga rådiur tu, whit-fläckoga, spräckkloga, täcka, Som di dagligen än, them jag dig ärnar, Alexi.	Kostliga Rådjurs kid, hvitspräklota bägge på skinnen, Som få dagliga mjölk, dem jag dig, Alexis, har ärnat.
(Palmfelt)	(Nicander)

Eftersom deras översättningar är »Uti lika Werse-slag, och lika många Werser med Originalen», väntar man sig att denna självständighetsförklaring gentemot imitatorernas talrika hop även skall innebära att Palmfelt också när det gäller den innehållsliga troheten vill framstå som en fidus interpres, och än mer hans famulus Nicander. Denne skriver i en dedikation om sitt bearbetningsarbete: »Jämfören det med Originalen. I lären finna, at jag haft fog, på mång ställen gå ifrån förra Öfversättningen, som vår oförliknelige PALMFELT har lemnat oss, hvilken jag hade den äran, at igenomläsa, förr än den kom i dags-ljusset» (s. 3).³¹ Granskar man de fyrtio-två versen ovan, finner man emellertid, att Palmfelt endast i nio rader kan sägas ha verkligt troget följt förlagan: v. 2, 7—9, 17, 20, 25, 33 o. 35. Någon större svårighet bör inte detta ha vållat honom mer än beträffande v. 2, där »Herrens fägnad och lust» är en väl-funnen återgivning av »Delicias domini». I vers 25 bibehåller han t. o. m. metonymien: »jag såg mig nylig i stranden» (: in litore). Inte heller Nicander har vid sin revidering åstadkommit fler verkligt troget överflyttade rader. Vers 17 och 33 har han själv satt P. för; han kunde ha gjort det även för 8—9. Därutöver får v. 6—7, 22, 25 (där »in litore» normalt översatts »i vattnet») och 34 räknas till de noggrant translaterade. Vad som gäller för det här citerade avsnittet, gäller också för Palmfelts och Nicanders översättningar i deras helhet. Ungefär 80 procent innehåller mer eller mindre naturliga avvikelser från grundtexten. Någon innehållslig motsvarighet till den

³¹ Dessa ställen är onekligen många, om man skall döma efter hur få de verser är som Nicander har försett med P., d. v. s. de verser »som stå helt och hållet uti Palmfeldianska Öfversättningen, eller der allenast et eller annat ord är ömsat» (s. 51): endast 49 rader av 730 (6,7 %) har Nicander velat betrakta som direkt övertagna från Palmfelt. Vilka kriterier han därvid anlägger är svårt att se. Han sätter P. efter en rad som »Solen hon ilar i skog, och dublar skuggan å marken» (Palmfelt: »Solen skyndar i skog, och dublar å markene skuggan») (II: 67) eller: »Flyn, mina gåssar bårt! Här dölja sig ormar i gräset.» (Palmfelt: »Ha'n eder hä'n, mina barn! här dölja sig ormar i gräset») (III: 93), medan sådana rader som 8—9 i andra eklogen är P.-lösa (se ovan!).

ytligt sett metriska trohet, som de har ålagt sig, har de tydligen inte syftat till.

Det är således blott versschematiskt som Palmfelt och Nicander aspirerar på att vara fidi interpretas, men de avsteg från originalet som de gör sig skyldiga till är fördenskull i regel inte besläktade med imitatörens. Vanligtvis är det något ord eller uttryck som de inte fått med (exempelvis »umbrosa cacumina» v. 3, »cera» v. 32) eller som de har satt in som utfyllnad (»håliga» v. 5 hos Nicander, »ymnoga» v. 22 hos Palmfelt). En del frihandsbroderier är dock att anteckna, främst Palmfelts v. 23—24. Samma ställe har föranlett Nicander till en av hans besynnerligheter, nämligen som synes s. a. s. fortsätta översättningen i en not. Man kan t. ex. jämföra hur han i sin Aeneidtolkning återger »Hac Phryges; instaret curru cristatus Achilles» (I: 472) (cristatus av crista = hjälmfjäderbuske): »Nu den Phrygiske hoop förströdd af Hjelten Achilles,* * Som förde en Fjäderbuske på sin Hjelm».

Annorlunda framstår de fria versionerna av t. ex. v. 4—5 och 12—13 hos Palmfelt. Här har han inte infört någon för grundtexten främmande föreställning, utan sökt följa andemeningen som han har fattat den och så poetiskt gott han har kunnat. »Incondita» (v. 4) har han lämnat oöversatt och i stället översatt »inani» (v. 5) två gånger, dels med »i sin enfåld», dels med »omsyss».³² Tillagt »olyckliga», som visserligen är en pleonasm men i alla fall allitererar tillsammans med »omsyss» (allitteration är som det citerade avsnittet tydligt visar ett högt skattat stilmedel hos Palmfelt och Nicander; jfr även nedan). Resultatet: »ther giuter han ut, i sin enfåld, / För båd skogar å berg, omsyss sin olyckliga kärlek», är dock att föredra framför den trognare återgivning som Nicander presterar, där »incondita» har översatts: »ostädade Verser», men inte »studio» (studium inane: ung. »ovist kärleksnit») och där »yrkar» tjänar som höjning av stilen (se nedan): »där dessa ostädade Verser / För både skogar och håliga berg förgäfves han yrkar». Det svåra textstället v. 12—13:

³² Förgäves, fåfängt; närmast frustra på latin. Spegel hänvisar i Glossarium Sveo-Gothicum (1712) bl. a. till Mal. 1. 10. Där står i en bibel från 1728: »I tänden ock ingen eld uppå mitt altare omsyss». Ihre har ett exempel från Laur. Petri Postilla: »Thet är omsyss, jag hörer tíg intet: frustra est, te non audio» (Glossarium Suiogothicum; 1769).

At mecum raucis, tua dum vestigia lustro,
Sole sub ardenti resonant arbusta cicadis.

har Nicander ordinärt, om än ohanterligt försvenskat så: »Men mit quäde, då jag dina spår här söker i varmen, / Skallar i buskar ihop med Syrsors hesare läten».³³ Palmfelt har en konstnärligt sett onekligen bättre lösning:

Men tå jag tina spår hel matt nu letar i varmen,
Sorla mig orden bort mång hundrade syrsor i löfwen.

Jag tror inte att den tolkningen är den rätta (jämför auktoriteternas behandling av stället i not 33 här nedan), men är den otänkbar? När Corydon äntligen helt ostörd, då djur och människor tar sin siesta, skall avnjuta sin rolösa smärta sjungande och diktande, stör honom ändå något: cikadorna.

Tydligt är att både Palmfelt och Nicander, som förut antytts, söker förläna sina översättningar vissa stilistiska egenvärden. Bruket av allitteration är i det citerade avsnittet liksom annars i tolkningarna i ögonenfallande: skuggiga skogen (v. 8), taggota törnen (v. 9),³⁴

³³ Servius uppehåller sig i sin kommentar vid det syntaktiska problemet och konkluderar: »ita intelligamus, Thestylis herbas tritas messoribus parat; verum mecum resonant arbusta, cum raucis cicadis». Av moderna editorer ger Conington (»The works of Virgil, I; 1898) följande upplysning: »I and the cicadas alone are stirring». 'Cicadis' is the real subject, to be coupled with 'mecum', though 'arbusta' is made the grammatical subject by the turn of the expression, and 'mecum resonant arbusta cicadis' is equivalent to 'mecum canunt cicadae'.» I Ladewig-Schaper-Deuticke-Jahn: Vergils Gedichte (1915) heter det: »Der Sinn ist 'mit mir beleben die Gegend nur die Cikaden». Léon Herrmann (Virgile, Bucoliques éd. et trad., Collection Latomus X; 1952) translaterar: »de mon chant résonnent les arbustes en même temps que du bruit des rauques cigales». Büchner skriver i sitt referat av denna eklog: »Themaartig wird die innere Situation umrissen (6/7), die äussere antwortet ihr: während alles ruht (—) irrt er — Corydon — auf Alexis' Spuren in glühender Sonne umher und erfährt als Antwort auf sein Lied nur das Schrillen der Zikaden im Gebüsch» (a. a. s. 166), och R. A. Schröder, vars tolkning av Bucolica Büchner prisar för att den lyckats fånga originalets ton och stämning (a. a. s. 167), översätter: »Aber mit meinem Gesang, der Alexis' lieblicher Spur folgt, / Schrillt unterm glühenden Tag der Hain von lauten Zikaden» (Ges. W.: V; 1952).

³⁴ Även V: 39: »Wäxa the tistlar å nässlor hwass' med taggota törnen (Carduus et spinis surgit paliurus acutis)», och VII: 42: »Och thet taggote törn (Horridior rusco)»; i sistnämnda fall har Nicander ett annat bokstavsrim: »hvassare syntes än hagtorn».

som swettat i solenes heta (v. 11), hwiter' af hullet (v. 14) etc. hos Palmfelt, med obetydliga formförändringar hos Nicander (utom v. 8 där denne har »svalkan i skuggen»). Ett typiskt barockdrag ju liksom övriga sorters upprepningar utan direkta motsvarigheter i förlagan. T. ex. den emfatiska placeringen hos Palmfelt av de två adverbena »dagliga» och »ensliga» i v. 3 o. 4, eller av Pan hos dem bägge i v. 32 o. 33. Eklatant är hur Palmfelt vid sin återgivning av »Capreoli, sparsis etiam nunc pellibus albo» får med tre adjektiv på rad, av vilka de två dessutom rimmar och det tredje är rent pleonastiskt: »Kostliga rådiur tu, hwit-fläckoga, spräckloga, täcka» (v. 41). Samma rad inledes, som synes, av »kostliga», också utan omedelbar ekvivalent i originalet. Just detta adjektiv är ett av de ord, som Palmfelt vid sitt översättningsarbete har haft mest förkärlek till, när han har velat öka sin vers' konstnärliga verkan. »Kostelig är min flöit», heter det alldeles förut (v. 36), där Vergilius har »est mihi fistula»; vers 18—19 i Ecloga IV:

At tibi prima, puer, nullo munuscula cultu
Errantis hederas passim cum baccare tellus

O! tu täcklige Pilt, tig jorden utaf sine förstling
Kosteligit[!] offer bär, af al slags fruckter och örter³⁵;

vers 25 i samma sång: »(—) Assyrium vulgo nascetur amomum. Ock öfwer alt hos oss upgå then kostliga balsam.» Ytterligare två ställen (V: 68 o. VI: 69):

Craterasque duo statuam tibi pinguis olivi
Samt tu kärile full af fet och kostelig oljo

Dixerit: Hoc tibi dant calamos (en accipe) Musae
Sagt: si Muser skänka tig här then kostliga pipan.

Det kan vara skäl att jämföra Palmfelts anlitande av andra sådana honnörsord, t. ex. av »dråplig», »härlig» och »trefflig».

³⁵ Med »al slags fruckter och örter» har Palmfelt gjort samma lättvindiga generalisering som i andra eklogen, där Thestylis lagar mat av »smakliga fruckter och örter» (v. 10), och där Nais samlar »all-hand' slags både fruckter och örter» (aliis intexens suavibus herbis) (v. 49).

Hic illum vidi juvenem, Meliboe, (— —) (I: 43)
Här såg jag (ach! tänk, Melibé) then dråpliga Prinsen

Quae tibi, quae tali reddam pro carmine dona? (V: 81)
O! huru kan jag tig förskylla så dråpliga werser.

Ultima Cumaei venit jam carminis aetas (IV: 4)
Härliga tiden är här, som fordom spådde Sibylla

At simul heroum laudes et facta parentis (IV: 26)
Men när Hielte-beröm, samt fadrens härliga dater

Spiritus et, quantum sat erit tua dicere facta! (IV: 54)
At tina träffliga verk jag wärdliga kunde beskrifwa

Astrum, quo segetes gauderent frugibus: (— —) (IX: 48)
Stiernan, som gier fälte'na wid' then treffliga skörd-and.

Också Nicander har särskild smak för ord som de nämnda. Det får räcka med exemplifiering för »kostlig» och »dråplig». »Kostlig» förekommer hos Nicander liksom hos Palmfelt i II: 41, IV: 25 och V: 68.³⁶ Dessutom i I: 81: »Jag har rätt kostelig äpplen», som återger »sunt nobis mitia poma» (Palmfelt: »jag har söt-äpplen i förråd»). Inte minst betecknande är, hur han i sin Aeneidtolkning fullbordar den rudimentära versen »Munera, laetitiamque dei» (I: 640): »Skänker och annat mer, samt vin och kostliga drycker». »Dråplig» är högrekvent hos Nicander. Ett par typfall:

Pollio et ipse facit nova carmina (— —) (Ecl. III: 86)
Pollio sjelf gör dråpliga Vers (— —)

Nunc, quales Diomedis equi; nunc, quantus Achilles. (Aen. I: 756)
Nu Diomedis Vagn, nu dråpliga Hjelten Achilles.

En specialitet för Nicander är att krångla till geografiska egennamn, väl för att — som han menar — nå bättre poetisk effekt. I det föregående har »från Dardana landom» citerats, vilket skall motsvara »Trojae ab oris»; här i avsnittet ur eklog II märks återgivningen av »Siculis in montibus» (v. 21) med »Trinakra-bergen» som dragit med

³⁶ I II: 36 skriver Nicander liksom i VI: 69 (numrerad 70 hos honom) i stället »artig».

sig en upplysande not. Samma omskrivning IV: 1: »I Trinakra-skalde-Gudinnor!» (Sicelides Musae), VI: 1: »Vår Song-Möja har först följt Trinakra-Skalden i Verser» (Prima Syracosio dignata est ludere versu), och X: 4: »Trinaker-hafvet» (fluctus Sicanos). Man kan jämföra, för att ytterligare ta fram bara ett exempel, hur han vid försvenskningen av Aeneiden omskriver Italia med »Välskboa land» (I: 17 o. 557) och »Välskboa strand» (I: 42). I detta fall kan ju tillvägagångssättet också rubriceras som arkaisering.

Att den önskade ålderdomliga patinan gärna får isländsk färgning har tidigare påpekats. I det anförda brottstycket ur andra eklogen gäller detta för Nicanders »yrka» i vers 5. Ihre framhåller i sitt lexikon: »Apud veteres Islandos speciatim yrkia usurpabatur de Poëtis, yrkia visur, carmina facere.» Samma verb förekommer inte mindre än tre gånger hos Palmfelt: »wallare-qwäden at yrka» (deductum dicere carmen) (VI: 5), »(— —) lät' mig giöra så wers, som Codrus har yrk't them / Näst til Apollo sielf» (VII: 22—23) (mihi carmen, / Quale meo Codro, concedite; proxima Phoebi / Versibus ille facit) (21—23), och »Herda'nas yrkade song, Damonis och Alpheisiboei» (Pastorum Musam Damonis et Alpheisiboei) (VIII: 1). Den likaledes förut omnämnda dragningen till provensialismer är som synes också märkbar i det citerade utdraget. Palmfelts »hiortar i markene wängia» (v. 29) får väl anses som en icke störande turnering, även om man ser verbet »wängia» för första gången, om vilket Spegel upplyser i sitt glossar: »*Wängia* qvibusdam in provinciis usurpatur pro upspana; investigare, indagare.»³⁷ Parodisk verkar däremot Nicanders »hake» i vers 19: »du vetst ej hvad för en hake, / Ell' huru rik jag är». Att »hake» skulle betyda »en förmögen och mächtig man», som Nicander påpekar i en not, har jag inte funnit något annat belägg för vare sig i tillgängliga gamla eller moderna ordböcker.³⁸

³⁷ Nicander har övertagit(?) uttrycket och använder det om drevjakt, när han tolkar »Aut spumantis apri cursum clamore prementem» (Aen. I: 328): »Eller wängja omkring de grymma obändiga Villsvin».

³⁸ Skälm eller stackare tycks vara de två vanligaste betydelserna; dialektalt även innebörden: tapper, modig man. (SAOB) Exempel på det sistnämnda ger en versstump av Broberger från 1700-talets början: »Är det ick' en Hake / Som ta'r sig en Drake / Til Ächtenskaps Make?» (SAOB:s saml.)

Palmfelts och Nicanders smak är det förgångna seklets, sextonhundratalets. Detta tillsammans med bristande stilkänsla, särskilt markant och notorisk för Nicanders vidkommande, i kombination med det självtagna, omöjliga värvet att följa latinska regler för svensk versskrivning gör att deras översättningar nu närmast har intresse som kuriosas. Hur samtiden såg på deras tolkningsmödor har vi sparsamma vittnesbörd om.

De vittra latinisternas jubel, främst framburet av Lithou, har vi redan lyssnat till (se ovan s. 27—29). Lovord kom också från ett närbesläktat håll. I *Salvii Lärda Tidningar* anmäls Nicanders översättning av Aeneidens första sång, »På Auctorens kostnad tryckt hos Lars Salvius» (Num. 94 2.12 1751). Sammanfattningsvis står det där:

Kårteligen, öfwersättningen swarar i hwarje vers emot Latinen, utan meningens ändring; ja, så nätt, at nästan hwart ord i Latinen är i Swenskan uttryckt, och dock flytande. Licentia Poëtica är här så sparsam, at den nästan ej märkes. Hwad är icke vårt Språk herligt, allenast det råkar i goda händer?

När Nicanders försvenskning av andra boken av Aeneiden utkommit, poängteras: »Auctoren fullföljer här sin Skalde-konst med lika behagelighet, som i den första delen» (Num. 9 30.1 1752). Om hans *Eclogutgåva* heter det:

Det är bekant, at framledne Hans Excellence Riks-Rådet, Herr Baron Gustaf Palmfelt, gaf redan år 1740 ut på Trycket sin öfwersättning af Virgili Herda-Qwäden, efter samma principier på Swensk Heroisk vers utarbetad, hwilken want et ganska stort tycke. Men, som nu mera inga Exemplar deraf woro til fångs, så är detta arbetet å nyo blifwit uplagdt hos Lars Salvius. Wid jämförandet af bägge desse Editioner, kan Läsaren sjelf snart finna hwad märkelig skilnad det är dem emellan. Den förra war i sig sjelf et mesterstycke, som i intet annat språk kan uptes; icke dess mindre har nu dess värde blifwit märkeligen uphögd i den senare Edition, igenom åtskilliga ändringar och förbättringar, til at wisa vårt Tungomåls rikedom, när det råkar i förståndiga händer. (Num. 70 7.9 1752)

Samma datum som sistnämnda notis bär en anmälan i *Göttingische Zeitungen von Gelehrten Sachen*, vilken tidigare har uppmärksamats jämte den ripost som den föranleder i *Lärda Tidningar* (Num. 79 8.10 1752), då den tyske recensenten dristat sig till en metrisk erinran (se ovan s. 32 f.). Inte nog härmed. Denne tror sig visserligen finna,

som främling, »dass der Wohlklang in der Schwedischen Sprache gar sehr angenehm ist», men han sätter också Nicanders stilkänsla i fråga:

Ob aber die Majestät des Heldengedichts nicht hin und wieder mit eingemischten niedrigen Ausdrücken beleidigt sey, überlassen wir den Sprachverständigen zu beurtheilen. *Skelmen Ulysses, Sabla*, (in Aeneas Munde) würde auf deutsch niedrig klingen.

Svaromålet på detta i Lärda Tidningar lyder:

Om *Skelmen Ulysses* och *Sabla ned* anses för nedriga expressioner i Tyskan lemnas derhän; men på Swenska lærer *dirus Ulysses* ej lindrigare kunna uttolkas, dock kan i stället sättas med Ulysses den arga (2 Bok v. 261.) och ibidem. v. 226. stöta ned *pro sabla ned*, fast niedersäblen finnes hos mycket goda Auctores. (— —) Författaren hade önskat, at denne Recensoren behagat utnämna de öfriga expressioner han tyckt kränka Majestätet af denna Hjelte-Dickten, som hans ord lyda, då man kunnat haft tillfälle at antingen beswara eller rätta dem, om sådane skulle finnas; ty dylika anmärkningar kunna ej annat, än fängna en beskedelig Auctor, som derigenom får tillfälle at förklara sig. Imedlertid har vår Swenska Wetenskaps Academie yttrat sig på ett fördelaktigt sätt öfwer denna Öfwersättningen, hwilket yttrande framdeles skal komma för Allmänhetens ögon, då hela Werket kommer at tryckas.³⁹

Att i Salvii tidskrift tryck från dennes officin berömmes får väl betraktas som normal reklam och kan ju inte godtas som något allmänt samtidsomdöme. Ett momentant inflytande på den aktuella »riktiga» skönlitteraturen har emellertid de regler haft som Palmfelt och Nicander lanserade. Gyllenborg författade, som Sylwan påpekar (a. a. s. 236), en eklog enligt de kvantiterande principerna: Herdinnans Ankomst. Ecloge. [!] (Våra Försök II (1753), s. 81—84).⁴⁰

³⁹ 1756 skänkte Riksens Höglofl. Ständer Nicander 3000 dal. K. M. för hans Virgilianska arbete (Sivers, Westerviks Stads Historia; 1758, s. 327 f.). Palmblad anmärker i sin artikel om Nicander i Biographiskt Lexicon, att man inte härav får sluta sig till hans heroiska poesis popularitet, »då N. hade en Fersen till förespråkare».

⁴⁰ Sylwan framhåller att Gyllenborgs hexametrar är skrivna »med strängt iakttagande av positionsreglerna». Helt renläriga är de dock inte. I åttonde versen på s. 81: »Hvar skall herden å hjorden hans taga födan i vinter?», är slutstaveln i »hjorden» lång, liksom i »glädjen» i vers 6 på s. 82: »Flydt har glädjen och all ro Herdinnan ä borta.», vilket det inte finns något skäl till. I sistnämnda rad är

Fru Nordenflycht låter i sin skaldemönstring, De svenska Poeter, Stiernhielm ägna denna hyllningsstrof åt Palmfelt:

Svenska *Maro*, som den Välska,
 Gaf så nått och passad drägt,
 At vårt språk vi dubbelt älska,
 Sen dess rikdom du uptägt,
 Lärdom, vett, otrolig möda,
 Du för *Themis* offrat har;
 Samma gåfvor öfverflöda,
 När du Skalde-fjädrén skar.
 Du har vunnit lärdas tycke,
 Konsten evig tack dig bär
 För din bok, som Mästerstycke
 I sin art och ämne är. (Våra Försök III (1755), s. 151)

Dessutom har hon skrivit ett poem på kvantiterande vers, vilket Sylwan (ib.) inte finner vara värt att dröja vid. Denna dikt, K. Davids Psalm den 145, hänсыftar emellertid fru Nordenflycht upprepade gånger på i sin brevväxling med Samuel Älf, vilket i detta sammanhang har sitt intresse.

K. Davids Psalm den 145 stod ursprungligen i Quinligit Tankespel (1746—47) och betecknas av de moderna utgivarna och kommentatorerna av fru Nordenflychts Samlade skrifter (Vitterhetssamfundets utgåva) som »en helgjutet vacker dikt» (3: 2, s. 360). I Andeliga Skalde-qwäden (1758) förekommer Psalm 145 i omarbetat skick, »satt på Svensk Heroisk wers», en omarbetning som de nämnda kommentatorerna beklagar. Deras resonemang visar, att de inte lagt märke till, vad Älfs sakkunskap skulle anlitas för.

Enstaka rader äro även i den 1758 tryckta versionen ståtliga och vackra. Men i sin helhet är QT:s version poetiskt överlägsen, med ledigare och även korrektare rytm, medan den andra tynges av för många dröjande »spondeer», d. v. s. tvåstaviga versfötter. Huru förklara, att diktarinnan efter det en vackrare version förelåg, utfört eller gått tillbaka till en sämre? Saken tyckes i första hand icke bli begripligare utan snarare än mera underlig därigenom att den 1758 tryckta versionen synes vara från 1757 och ha underkastats Älfs prövning. (Jfr närv. uppl. Bd 3, s. 259, 263, 264.) Älf har

»och» felaktigt longum, eftersom det följes av vokal. Vers 10 på s. 81 har som andra fot en palimbacchius: »Bry sig om hushåll å dylika ting lätt gubbar å gummor».

då medverkat vid utbrytandet av den vackra versionen mot den mindre vackra? Man kan visserligen antaga, att Älf ej känt till versionen i QT. Diktarinnan själv tyckes med den senare, den Älf underställda versionen, ha eftersträvat större trohet mot bibeltexten. Den kommer bibeltexten något närmare. (S. 360 f.)⁴¹

I ett brev, förmodligen från den 12 oktober 1757 (se kommentar, 3: 2, s. 622), vädjar fru Nordenflycht till Älf om assistans:

Saken är den, at få denna med sända skrift [Psalmen 145, se kommentar ib.] *Corigerad* efter de regler i denna slags *Poesien* som af Hr *Magistern* bäst kännas, och felen, som emot *Prosodien* äro ganska många, icke alenast utmärkta, utan och hielpta. (—) a. P. Skulle Hr *Magistern* intet Sielf wilja lägga nya ord eller meningar i deras ställe som komma at gå ut, så beder jag få weta uttryckel. huru denna stafwelser böra wara istället; ty jag är *la plus ignorante Creature dans cette matiere*. (3: 1, s. 259—60)

Den 31.10 tackar hon för hjälpen:

den förträffeliga ändring eller rättare sagdt förbättring, som min *Poeme* undergådt, har ej alenast hos mig upväckt förundran och tacksamhet, men hos de wärdigaste och klokaste af våra ledamöter, ett stort nöje, de förena deras önskan med min, som är at få våra arbeten ökta och prydda, af denna skickeliga handen, med någon swänsk *heroisk* wärss, det blefwe Ett måsterstycke i den arten; ty hwarcken *Stiernhielms*, *Palmfelts* eller *Nicanders*, kunna jemnföras med detta profwet, som Hr *Magistern* behagat göra åt mig. dessa utlåtelse hafwa alla våra ledamöter haft som jag fått wisa det och kunnat råka. (S. 262)

Resultatet blir alltså, att ur kvantiterande synpunkt rytmen blir korrektare i den reviderade versionen och denna därigenom vackrare. Den trohet som fru Nordenflycht eftersträvat är här inte att komma närmare originaltexten utan troheten mot de regler vilka överflyttats från latinsk hexameter på svensk heroisk vers.

Ungefär samtidigt som Andeliga Skalde-qwäden med den rättade

⁴¹ Vidare finner den ene kommentatorn användningen av »å för och i högstäm d stil (—) märklig» och förmodar att *en* i vers tio av den omarbetade versionen är fel för *den* (s. 361). »Å» för »och» är ju kutym i kvantiterande poesi, och vers tio lyder: »Tålig och mild öfwer all din werk du utgiuter en ömhet»; »den» skulle som synes ha förvandlat ultima i »utgiuter» till longum. Inom parentes kan man också lägga märke till den för svenskt uttal anormala synalefe som uppkommer vid »du utgiuter». Jfr ovan s. 39 f.

Psalmen 145 föreligger i tryck⁴² utsättes den svenska hjeltversen för ett allvarligt angrepp. Den förste april försvarar en Erland Fryxell under Carl Aurivillius' praesidium i Uppsala dissertationen *De hexametro latino ad svecanae linguae indolem minus congruente*, och denna disputation sätter sina spår även i fru Nordenflychts korrespondens med Samuel Älf. Hon uppmanar som hängiven amatör de professionella till motattack:

Hr *Magistern*, som så noga känner alla reglor i den *heroiska* Skaldekånsten och så lyckel. passar dem till tankar och ord, är ju bäst i stånd, at biud Spetzen åt den nya och unga *autorn*, lät oss ackta oss nu för at göra *retraite*, *retraiter* äro icke berömmeliga; fast de göras med *autorité*. (S. 266)⁴³

Denna passus står som ett abrupt apropå, och lika oförmedlat återkommer hon i sitt nästa brev, daterat St. 18 april 1758,⁴⁴ till samma ämne:

Jag har icke kunnat fatta, om den sista *gratulation* på *Heroisk* wärss, är *par Ironie* eller alfvarsam, mig tyckes, at den är aldeles emot *Prosodien* och lika fullt tyckes han *moqvera* sig öfwer *autorns* sätz, den han liksom ogillar. jag beder wid tillfälle om uplysning i detta.⁴⁵ öfwersätningen af

⁴² Av fru Nordenflychts brev den 18 april framgår det, att »de små qwädena» är tryckta (s. 269), och som kommentaren förmodar (s. 626) måste härmed avses Andeliga Skaldeqwäden. Dessa annonseras f. ö. som utkomna och citeras ur i Den Swenska Mercurius april 1758.

⁴³ Detta brev är odaterat. I kommentaren (s. 624) görs gällande av inre skäl att den sannolika dateringen är *Januari* 1758, en datering som inte synes mig alltför övertygande, då kommentatorn inte har beaktat det yttre skälet, att den åsyftade dissertationen ägde rum den 1 april d. å. Att denna avhandling skulle ha cirkulerat i handskrift och varit känd öfver två månader tidigare, verkar föga troligt. I början av april förefaller mig vara en plausibel datering.

⁴⁴ I Svenska Vitterhetssamfundets utgåva står mellan dessa brev ett som är dagtecknat St. d. 6 Febr. 1758. Se föreg. not!

⁴⁵ Den åsyftade 12 vers långa gratulationen, som utgör avhandlingens slutvignett, mynnar ut i poängen, att dessa verser skall tjäna respondenten som stöd för hans tes att den latinska hexametern svär mot svenska språkets natur:

Om då nå'n munnvig Oponent Er sätter i klämna,
Och vill visa, att man kan väl vara Maro på svenska,
Läs då upp mina vers, så sticker'n pipan i säck'nom.

För den parodiska effektens skull har den anonyme versifikatören i vissa rader konsekvent satt obetonade stavelser på ictusplats: »Att Rommersk Verskonst alldrig sig passar i svensk drägt». Vad man än kan ha att anföra mot Palmfelts

Tåget är väl hiertel. välkommen, men oändelig mera wore en *Poeme* af Hr *Magisterns* hand, til at pryda vår fiärde *tome*, som nu snart kommer för allmänheten. som våra *reglor* äro, at ej taga några *Poesier* in, på fremmande Språk, så önskade jag högelingen, at wi fingo något på Swänsk *Heroisk* wärss *malgré le nouveaux auteur*. (S. 269).⁴⁶

Något mer poem på heroisk vers skrev inte fru Nordenflycht hädanefter; möjligen har hon tagit intryck av konversationer där Aurivillius' argument figurerat, men framför allt har hon väl själv i sinom tid reagerat inför onaturen i detta slags verskonst.

Ytterligare ett vittnesbörd om hur Aurivillius' avhandling animerade sinnena ger Carl Nyrén. I sin självbiografi, *Charakters Skildringar och Minnen af Sig Sjelf, Föräldrar och Syskon*, m. fl. (tryckt 1836), berättar han på ett ställe (s. 125 f.):

Med Poëseos Professoren, nu L. L. O. O. Professoren *Carl Aurivillius* hade jag förut länge corresponderat, angående en öfwersättning på Swensk hexameter af Virg. *Georgica*, hwartill jag redan i Lund 1754 gjort början, efter Professor *Nicanders* tillstyrkan, och sedan fortsatt i Alingsås. Professor *Aurivillius* hade redan 1758 [den aktuella tidpunkten är mellan pingst och november 1761] utgifwit eller praesiderat för en disputation *de hexametro, ad svecanae lingvae indolem minus congruente*, och denna disputation sökte *Nicander* öfwertala mig, att wid Upsala refutera i en mot-disputation. Men när jag en eller ett par dagar warit i Aurivillii sällskap, föllo alla wapen mig ur händerna, så att wi i stället för krig ingingo den käraste wänskap, sedan jag lofwat honom at aldrig på tryck utgifwa min Swenska *Georgica* i hjeltvers, men väl i Alexandrinsk, om jag wille omstöpa densamma. Min wänskap med *Nicander* blef något skakad härigenom, men åter retablerad, sedan han godkändt våra skäl, och börjat skrifwa latinska versar.

Nyréns hjeltversöversättning blev som förut nämnts aldrig tryckt, och med svenska hexametrar synes han inte sedan ha befattat sig.

och *Nicanders* idéer: sådan hjeltvers som den sist citerade ger prov på skrev de i alla fall inte.

⁴⁶ Det kan påpekas, att fru Nordenflycht också är irriterad på Aurivillius därför att han i sin dissertation citerat Dalin och negligerat henne: »jag märker at Hr *Dalin* lär wara hans *Heros*, hwars bekanta wisa Förblindade Wärd han *citerar, chaque un a son gout*» (5. 6 1758; s. 271). Och ett och ett halvt år efter disputationen har hon kommit fram till att Aurivillius »om mina ringa *talens*, har äfwen en ringa *idée*, det han i sin *Disputation* om de Swänska *Poeter*, behagat utwisa» (15. 11 1759; s. 282), antingen hon nu har glömt att Aurivillius inte engång nämner henne, eller det är detta faktum som hon anser vittna om ringaktning.

Han upphör däremot inte att överflytta latinsk poesi till svensk vers. En av hans handskrifter innehåller översättningar av Ovidius: Sorgeqväden, Hjelte-Bref och Kärleks-Konstens första sång, en annan Martialis' Epigrammer. För att återge Ovidius' distika har han nu valt orimmad alexandrin, likaledes för huvudparten av Martialis' distika; resten av Martialis' distika jämte dennes jambiska epigram överflyttar han till jambisk eller vanligtvis anapestisk, orimmad vers.⁴⁷ Att Nyrén omskolats av Aurivillius förefaller klart, men om denne accepterade resultatet: orimmad alexandrin, meddelar inte Nyrén, och det verkar inte heller troligt. I en blott åttasidig avhandling, *De metro Alexandrino*, ventilerad 21.2 1761, menar Aurivillius i § III att även om det är beklagligt att alexandrinen inte är i stånd att fånga »varietas omnis numeri, qui in Graecis Latinisque Hexametris locum habet», så är den ändå det enda kongruenta versmått som vi har att hålla oss till. »Itaque uti Latini Hexametri *Heroici* vulgo appellantur, sic etiam Alexandrinum metrum in Europaea Poësi *Heroicum* passim dictum est, Epicisque et Tragicis, utpote gravioris et sensus et numeri poëmatibus, datum proprium.» Hans nästa dissertation, knappt tre veckor senare, innebär emellertid ett viktigt tillägg: *De necessitate rhythmorum in poësi Svecana*. De som i sin fördömelse av rimmet anser det passa barbarer, d. v. s. talanglöst folk (*Barbaris, id est nullius ingenii hominibus deberi*) att sätta detta klingklang i versradssluten (§ IV), vederläggs med stöd av uttalanden från berömda auktoriteter, Fontenelle, Boileau, Racine, och med olika skäl, främst dessa: för det första minns man lättare rimmad vers, för det andra kan tankar erbjuda sig som knappast hade fallit poeten in om han inte varit tvungen att hitta på rim, och för det tredje, sista och viktigaste »est meritum, quod pulsus rhythmis, vix notabile satis Europaea in Poësi discrimen aures reperturae sint prosam inter orationem et poëticam» (§ V).⁴⁸

Man kan nog tryggt påstå, att det var Aurivillius' argument som

⁴⁷ I Förteckning på de Arbeten i diverse ämnen, som jag Carl Nyrén dels sjelf utarbetat, eller har under händer, dels ifrån andra språk öfversatt på Svenska, och hwartil Manuscripterne ännu äro i min wård, samt härmedelst offentligent utbjudas til Förläggare, vilken förteckning är fogad till Nyréns broschyr *Några Anmärkningar, Angående Håningens Bruk och Nytt* (1780), nämnes Martials utwalde Epigrammer, Fem de förste Böckerne på blank wers.

⁴⁸ Om orimmad vers vid denna tid, se Sylwan a. a. s. 64 ff.

effektivast betog lärda vitterhetsidkare — utom Nicander — lusten att fabricera svensk hexameter, så att Kellgren tjugo år senare kunde fälla sitt bonmot, att »ingen Poet mera brukar, i fall han är klok, at skrifva Heroiska vers på Svenska» (St. P. 28.4 1779). En redogörelse för Aurivillius' avhandling *De hexametro latino ad Svecanae linguae indolem minus congruente* får därför avsluta denna genomgång av översättningar på svensk kvantiterande vers.

I § 1 poängteras, att metriskas regler endast kan framgå ur språkets kynne och naturliga beskaffenhet. Och eftersom man bäst känner till sitt modersmål, vilket man »från barndomen har lärt sig så att man inte är mindre van vid öronens granntyckta vittnesbörd än vid tankens skarpa styrka», har först greker och sen romare rättast följt den på kvantitet byggda meter, »*mollius veluti ac lenius fluens lingua quod ultro offerebat in Poësi*». Men av de nuvarande europeiska språken är det inget som är grundat på kvantitet, om man inte utan vidare blandar samman uttalstid och betoning (*nisi quis reperisse sibi eam videatur in syllabis, quae tono aut atolluntur, aut deprimumuntur, huncque temere cum illa miscuerit*). Härmed är huvudlinjen uppdragen och till den knyter författaren an igen i § 5, sedan han i mellanliggande paragrafer räknat upp svenska hexameterskalder som inte bygger sin vers på kvantitet och med aktning nämnt Palmfelt och Nicander, mot vilkas teori och praxis avhandlingen ju är ett grundskott. Inledningsvis står i denna femte paragraf:

Quaerimus in voce människor, ut hoc utamur exemplo, quanam sit in prima, media et ultima syllaba quantitas, longane an brevis? Audio, respondebit is, qui solis in Europaeis linguis versatus fuerit, attolli primam tono, sed an longa haec sit magis, quam media, aut ultima, nondum percepi auribus.

Och som avslutning citeras ett uttalande av Ihre i Utkast till Sv. spr. kännedom. pag. 22:

De Romares Prosodi hade sin uprinnelse uti folkets öron och talesätt, och derifrån leddes till böcker, då deremot vår börjas i boken, och derefter rättar språket och verserna.

Aurivillius har brutit ut kärnan i yttrandet vilken helt stöder hans tes (Ihre menar självfallet med »vår» prosodi vår uppfattning eller vårt inlärande av latinsk prosodi). Ihre är emellertid osäker huru-

vida vårt språk »står att twinga efter the Romares Prosodiska reglor», särskilt som »en hög Herre theraf nyligen upwist ett stort mästerstycke» (Utkast till Föreläsningar öfwer Swenska Språket och thes närmare kännedom (1751), s. 22). Och hans fundering mynnar ut i ett frågetecken: »Thet låter sig ju göra, att på Latin skrifwa Leoniska verser, eller them som hafwa rimslut?» (s. 23) Varför inte då kvantiterande svensk vers? kan väl det åsyftade nästa ledet i frågeställningen formuleras. Dessförinnan ställer han, efter den passus som Aurivillius återger, följande retoriska fråga: »Huru skulle låta om jag t. e. skrefwe

Damon dref sina får uti en blomstrande betesmark,
hwilket dock är en riktig hexameter, alldeles efter Vossii Prosodi?» (ib) Ihre har således redan glömt att den höga herrens, Palmfelts, »mästerstycke» bestod i att försöka följa normal betoning men samtidigt hörsamma latinska regler om uttalstid.

I § VI återger Aurivillius denna av Ihre konstruerade hexameter och framhåller att om kvantiteten betydde mer än betoningen hos oss, så skulle denna versrad inte stöta vårt språköra, medan Dalins strof: »Förblindade verld! / Hvart rasar din flärd? / I vilsamma fält, / I brusande strömmar, / Hvem har Er så ställt? / Skall folk och natur / Gå fritt utan tömmar, / Som vildaste djur?» skulle strida mot vår smakuppfattning. Därefter följer, väl som paragrafens tyngdpunkt, en tabell med sexton ordtyper vilka till poesins förfång måste utslutas, om svensk vers skulle lämpas efter antika kvantitetsregler. Läser man igenom denna uppräknings från 1. Omnia participia activa et Gerundia. e. g. *älskande, gåendes*. till 16. Composita numero infinita: e. g. *öfverdrag, underslef* etc., finner man att det i tolv fall rör sig om ord som är palimbacchier ur kvantiterande synpunkt och ur betonings daktyle, i två fall spondéer resp. jamber (försåt, förgät),

— —

i ett fall spondéer resp. trokéer (öfverhetens) och i sextonde molosser resp. daktyle. Metoden att genom apocope, syncope, metates etc. passa in dessa ordtyper i hexametern så att både accent och kvantitet iakttas, avvisar Aurivillius i § VII. För det första hör vi genom denna licentia ordens klang sämre, vår syn irriteras av den ovana skriftbilden och ingenting vinnes i uttryckets behag eller styrka. För det andra förloras inte litet i den tydlighet, som förlänat vårt tal ett försteg framom andras, genom detta nya böjningssystem (herren

eller herres i. st. f. herrens, herrara, quinnoras i. st. f. herrarna, quinnornas, älskane i. st. f. älskande etc.). För det tredje påvisas det godtycke som präglar förfaringssättet. Man kan inte med större rätt använda t. ex. behagelit, vänlit än olit, jämnlit, och lika väl som kärlin pro käriligen, faseli pro faselig, å pro och & ock, alderig pro aldrig,⁴⁹ skulle man kunna svänga till med (irruent) männisa vel männika pro människa, skapele vel skapese pro skapelse etc.

Hitintills har Aurivillius representerat en sund filologisk ståndpunkt. Han har framhållit det orimliga i att som norm för svensk hexameter uppställa kvantiteten vilken är vårt språk främmande, och han har avslöjat det kvacksalvaraktiga i Palmfelts och Nicanders försök att få sitt räknestycke att stämma. Men deras mekaniska uppfattning av antik hexameter visar han sig dela. Det är nämligen märkligt, att Palmfelt, Nicander och Nyrén som har lagt sig vinn om att låta både accent och kvantitet ske rättvisa när de åstadkommer sin svenska hjeltvers, inte synes ha grubblat över konflikten mellan dessa bägge prosodiska grundfaktorer i deras förlaga, den latinska hexametern. Här har de utan vidare godtagit skanderingen med dess ictus och åsidosättande av den vanliga ordbetoningen i prosauttal (se Nicanders uttalande ovan s. 30).⁵⁰ Tydligast ser man att Aurivillius utgår från samma förutsättning, när han som led i sin bevisföring att det latinska språket är lika lämpligt material för hexameter som det svenska är olämpligt, vilken bevisföring upptar avhandlingens återstående fyra paragrafer, gör följande jämförelse:

Molli | paulla | tim fla | vescet | campus a | rista.

Hic poëtico illaeso numero, syllabarum quantitati nil decedet, si legas:

Flave | scet mol | li paul | latim | campus a | rista.

At nostris in hexametris idem si tentaveris, haud raro sentietur differentia.

In versibus

⁴⁹ Jämför ovan s. 30.

⁵⁰ Detta problem som förbryllade Samuel Columbus: »Underli hur Greekerne ok Latinerne ha läst sine werser, om de ha följdt versens Accent eller oohlens, ty de gå från huar ann» (Swensk Ordeskötsel; Hesselmanns utgåva 1908, s. 78), aktualiserades för Regnér och andra nyantikt influerade översättare. Mest bekant är kanske Tegnér's yttrande i ett brev till C. G. v. Brinkman: »Huru man i de gamla språken kunde ha ett särskilt kvantitets- och ett särskilt accentuations-system har alltid förefallit mig obegripligt» (citerat av Risberg i Den svenska versens teori I, s. 1).

Hvad som | bringar | säden i | växt, när | tid är at | ärja,
 Samt huru | vindruf | refvor | späd skola | störas å | bindas,
 si transponantur voces, servatis Latinorum regulis, ut sonent:

Hvad som i | växt brin | gar sä | den när | tid är at | ärja,
 Samt huru | späd vin | drufref | vor skola | störas å | bindas,
 ultima *gar* in *bringar*, *den* in *säden*, *vor* in *refvor*, tereti auri molestae
 obvenerit, quia sequente licet positione, brevior tamen illum producit
 modulū (§ X).

För Vergilius kvittade det säkert inte om »molti» efterföljdes av dierés som i hans egen versrad eller föregicks av cesur som i Aurivillius' omkonstruerade! Förvånande — åtminstone för oss nu för tiden — är också, att Aurivillius anser sig betjänt av ett dylikt argument. Att dessa Palmfelts verser (Georg. I: 1—2) inte kan omstuvvas så som Aurivillius menar att man kan förfara med den citerade virgilianska originalraden (Ecl. IV: 28), förefaller oss inte vara relevant när det gäller svenska språkets användbarhet för hexameter. Men förklaringen är säkerligen den, att Aurivillius överhuvud inte accepterar hexameter utan de för antik, enkannerligen latinsk hexameter strukturella och lingvistiska kännetecknen. Även de övriga leden i nyssnämnda bevisföring ger besked därom.

Den latinska versen bygger på korta och långa stavelser oberoende av accent, medan i svenskan endast den stavelse har lång uttalstid som betonas och de andra antingen är korta eller tidsmässigt obestämbara (eam demum syllabam longam sonare, quae tonum habuerit, ceteras aut breves audiri, aut nihil quidpiam certi temporis repraesentare). Sammanstötning av konsonanter är i latin sällsynt och föga brysk, de flesta stavelser består av en vokal eller vokal + konsonant, monosyllaba är få och polysyllaba utgör huvudmängden. Svenskan däremot utmärks av konsonantanhopning (förskräckelsens, landsbygder, skrifternas etc.), vokalmöte är sällsynt, monosyllaba är lika många som polysyllaba. Dessutom är ordföljden i latin variabel på ett med svenskan helt inkongruent sätt. (§ IX) Som konklusion kan följande påstående i nästa paragraf få stå: »Etenim nisi omnia fallunt, vix ulli nostra in lingua procidentur hexametri, qui mentiente specie non decipiant potius, quam Latinorum modulos singulis in partibus assequantur.»

Till sist, i § XI, är Aurivillius angelägen att framhålla att hans underkännande av svensk hexameter inte innebär en nedvärdering

av svensk poesi. Våra produkter på för oss naturliga, d. v. s. jambiska eller trokeiska, versmått är fullödiga. Därför ska vi ta oss i akt för — i den uppmaningen, illustrerad av ett franskt citat, mynnar avhandlingen ut — att handla som de första franska poeterna: »Ils copierent des anciens ce qu' ils n'en pouvoient imiter, le mécanisme de leur Poësie, et négligerent ce qui devoit être l'objet de leur imitation, le goût et le génie de leurs ouvrages.»

Det är en slutkadens med omisskännligt renässanstycke, och inte minst fördenskull på sin plats. Palmfelts och Nicanders liksom Nyréns tolkningsmödor är onekligen en sista utlöpare av senrenässansens antikiserande strävanden och fosterländska nit att förkovra modersmålet om möjligt till jämställdhet med de klassiska språken. Några förebud om den riktning, som står för dörren och snart ska leda översättningsfloden in i en ny fåra, går inte att finna i deras tolkningar. Den nyantika andan är de totalt oberörda av.⁵¹ Men i ett fall kan Palmfelt och Nicander inte frånkännas äran att vara pionjärer: de har brutit med den imitativa översättartraditionen, och deras arbeten framstår därigenom på sitt sätt som föregångare till den metriska översättningstyp som Gustaf Regnér på 1780-talet kom att gå i bräschen för och som Adlerbeth sedan vidareutvecklade.

⁵¹ Jämför Sylwan som skriver om Nicander: »han var ingalunda någon svala, som bådade en kommande nyklassicism, utan en försenad barockpoet» (a. a. 235).

ETT SVENSKT KÖPMANSARKIV FRÅN
SENARE 1500-TALET

AV

BIRGITTA ODÉN

Få arkivbildningar i medeltidens och 1500-talets Norden har gått oblidare öden till mötes än borgerskapets enskilda arkiv. Städernas tänkeböcker och bevarat brevmaterial visar med talrika exempel, att de handelsidkande borgarna förde räkenskaper och att de utväxlade brev, borgensförbindelser, köpekontrakt och andra affärshandlingar. Varje mera framstående köpman måste därför ha haft ett större eller mindre arkiv av sådan karaktär, att det för vederbörande själv hade betydelse att bevara det. På få undantag när har alla sådana handlingar förlorats för forskningen. Förklaringen till detta ligger förmodligen i den omständigheten, att dessa handlingar snabbare förlorade aktualiteten än de godshandlingar, som bildade grundstommen i kyrkans och adelns arkiv. Dessutom förde köpmännen vid denna tid en rörlig tillvaro, och de många flyttningarna i andra eller tredje generationen, som ofta kan konstateras i borgerliga familjer, verkade givetvis inte befrämjande på vården av äldre släktleds arkivalier. En av de få bevarade större räkenskapsböckerna från nordiskt språkområde, malmöborgaren Ditlev Enbecks räkenskapsbok, har bevarats, emedan den förts till rådhuset i samband med en försäljning av ett lösörebo.¹ Endast genom att sålunda indragas under en arkivvårdande myndighet har boken undgått förstöring.

I Hansestäderna har köpmansarkiven bevarats till vår tid i betydligt större omfattning än i Norden.² I särskilt hög grad gäller detta om Reval, där ett mycket stort antal köpmansräkenskaper från 1400-talet och 1500-talet återfunnits. Anledningen till att dessa räkenskaper undgått förstörelse är, att de infordrats i samband med pågående processer och att de sedermera i sin egenskap av bevis-

¹ E. Andersen, *Malmøkøbmanden Ditlev Enbeck og hans regnskabsbok*, s. 39 f.

² Se t. ex. C. Nordmann, *Die Veckinhusenschen Handelsbücher*. (HGbl 1940/41.)
Se även sammanfattning hos E. Andersen, a. a., s. 274 ff.

material införlivats med stadens arkivalier.³ Även i detta fall har man att tacka en sekundär arkivbildning för att räkenskaperna bevarats.

Arkivmaterial från 1500-talets svenska köpmanskretsar är sålunda påfallande torftigt. I rådhusens arkiv har inga mera betydande samlingar av köpmansbrev eller räkenskaper bevarats. Däremot föreligger enstaka köpmanshandlingar i avskrift i tänkeböckerna, där de på begäran av vederbörande kunde införas. Av de i tänkeböckerna ofta återopade enskilda räkenskapsböckerna har, så vitt vi vet, ingen enda bevarats. I detta källäge har en köpmansräkning från Gävle tilldragit sig stor uppmärksamhet i den ekonomiskt inriktade historiska forskningen. Handlingen publicerades redan 1901 av Oskar Fyhrvall under rubriken: »En Gefleköpmans kassakladd eller journal från slutet af 1500-talet.»⁴ Fyhrvall identifierade räkenskapen såsom tillhörig köpmansänkan Elin Königsdotter. Elin Königsdotter har därför kommit att intaga en rangplats i moderna skildringar av det senare 1500-talets Bergslagshandel.

Fyhrvalls bestämning av kassakladdens proveniens gjordes med ledning av ett i texten infört intyg av en Bengt Jonsson angående en avräkning, som denne gjort med »men matt moder hustru Ellen Köninn datter».⁵ Av detta slöt han, att bokens »jag» var hustrun Elin. Elin Königsdotter var änka efter en av Gävles rikaste borgare, Anders Nilsson. Det kan därför förefalla motsägelsefullt, att den som fört pennan i räkenskapsboken talade om »min stufson Oloff Andersson».⁶ Fyhrvall sökte lösa problemet genom att postulera, att Anders Nilsson hade varit gift två gånger och att Elin Königsdotter var hans hustru i det andra äktenskapet.

En uppmärksam läsare av handlingen frapperas av ytterligare en egendomlighet i texten. Vid en anteckning för år 1588 står det med

³ Materialet, som främst utnyttjats av G. Mickwitz, förvarades ursprungligen i Revels stadsarkiv men fördes under andra världskriget till Västtyskland och befinns sig i skrivande stund i Staatliches Archivlager, Göttingen. Ang. bevarandet se Mickwitz, *Aus Revaler Handelsbüchern*, s. 10 ff. (*Societas scientiarum Fennica. Commentationes Humanarum Litterarum. IX. 8.*) Även i andra fall har enstaka handelsböcker från Hansestäderna bevarats på liknande sätt. Nordmann, a. a., s. 125.

⁴ O. Fyhrvall, *Bidrag till Gefle stads historia och beskrifning. Bilaga 19.*

⁵ Fyhrvall, a. a., s. 12. Jfr texten i bilaga 19, s. 40.

⁶ Fyhrvall, a. a., bilaga 19, s. 23.

präntad handstil i marginalen: »in lib: antiquo fol: 6.»⁷ Liknande anteckningar finns på andra ställen. Även om Elin Königsdotter hade lärda anförvanter — hon var syster till Petrus Kenicius, som sedermera blev Sveriges rikets ärkebiskop — synes sådana latinska uttryck falla utanför ramen av 1500-talets svenska och plattyska köpmansvokabulär.

Två frågor förtjänar uppmärksamhet. Är det verkligen riktigt, att räkenskapen förts av Elin Königsdotter? På vilket sätt och varför har just denna räkenskap bevarats till våra dagar?

Den bevarade anteckningsboken utgöres av några tillvikta och skurna ark av en papperskvalitet, som återfinnes i flera av 1590-talets svenska kansli- och kammarhandlingar. Arken har inhäftats i ett pergamentsomslag av den typ, som vid denna tid användes i den kungliga förvaltningen, nämligen i ett blad av en medeltida kyrklig codex. Inhäftningen måste ha gjorts samtidigt med att papperet veks i bokform. Även om det naturligtvis inte får anses uteslutet, att en norrländsk köpmansänka kan ha haft samma inbindningsvanor och samma papper som den kungliga förvaltningen, pekar onekligen de yttre omständigheterna på ett nära samband med denna. Då vi vet, att Elin Königsdotter i sitt andra äktenskap var gift med den kunglige sekreteraren Sigfrid Henriksson Sarffue, är det naturligt att i honom söka upphovsmannen till anteckningsboken.⁸ En jämförelse mellan handstilen i boken och kända alster av Sarffues hand bekräftar detta. Härigenom vinner såväl de latinska marginalnotiserna som beteckningen »styvson» för Olof Andersson en naturlig förklaring. Köpmansräkenskapen har förts av Sigfrid Henriksson Sarffue, sedan han gift sig med den rika köpmansänkan Elin Königsdotter och övertagit hennes affärsrörelse — i den utsträckning hans tjänst tillät.

Fyhrvall har kallat handlingen en kassakladd eller journal. Det lämpliga i denna beteckning kan diskuteras. Som rubrik till det lilla häftet har Sigfrid Henriksson satt orden »Inkomst- och utgiftsregister». Därav bör dock icke den slutsatsen dragas, att det rör sig om en kassabok. Innehållet i boken utgöres av minnesanteckningar av en typ, som i den samtida affärsbokföringen brukade kallas

⁷ Fyhrvall, a. a., bilaga 19, s. 50.

⁸ Giftermålet bevisas bl. a. av en uppgift från 1611 i Gävle stads tänkeböcker. Gävle stads tänkebok, s. 70.

memorialbok.⁹ Anteckningarna avser aldrig att visa vare sig kassa-ställning, bokslut eller vinst och förlust. I stället har Sarffue här antecknat spridda uppgifter, som han behövt lägga på minnet: varupartier som exporterats men som ej avräknats med den som följt godset till Lybeck, salt och spannmål som han utlånat men ännu inte fått betalt för, importvaror som skickats till hans kommissionär vid Kopparberget, gamla skulder ur äldre räkenskapsböcker och liknande. När anteckningen inte längre hade aktualitet, ströks den över. Innehållet täcker i stort sett de två områden, som brukade redovisas i äldre tiders köpmansbokföring: grundvalarna för kommande avräkningar och skuldförhållanden.¹⁰

Bokens första anteckning är daterad den 25 juni 1590. Sannolikt har den upplagts vid den tidpunkten och då ersatt en äldre bok. Anteckningarna är förda i löpande följd, men införingarna har gjorts alltför sporadiskt för att man skall kunna beteckna boken som en journal. De tidigaste anteckningarna har förts på olika sidor med spatiöst mellanrum. Sedermera har mellanrummen utfyllts med nya anteckningar, där handstil och bläck tydligt visar, att de gjorts vid en annan tidpunkt. Kronologien i anteckningsboken blir härigenom föga enhetlig. Den löpande texten avbryts strax efter en anteckning, daterad 21 juni 1598. Då någon senare anteckning med Sarffues hand icke finns, måste detta datum betecknas som slutpunkt för memorialboken.

I de flesta fall har anteckningarna gjorts av Sigfrid Henriksson själv. Endast när det gäller några anteckningar från år 1598 kan det med säkerhet fastställas, att det är en annan hand som fört pennan.¹¹ Vem som gjort dessa sista anteckningar kan icke avgöras. Möjligen är det Elin Königsdotters hand. Frågan har dock mindre betydelse. Det saknar emellertid icke intresse för räkenskapens senare öden, att någon annan än Sarffue gjort de senaste anteckningarna från år 1598.¹²

Memorialboken är inte den enda handling ur Sigfrid Henriksson

⁹ Jfr E. Andersen, a. a., s. 40 ff. samt där anförd litteratur.

¹⁰ Nordmann, a. a., s. 116. Jfr B. Penndorf, Geschichte der Buchhaltung in Deutschland.

¹¹ I utgåvan anges icke förändring av handstil, bläckbyten, tomrum o. dyl., vilket ger handskriften dess särprägelse.

¹² Se nedan s. 73. I något fall har drängen Bengt Jonsson skrivit in en anteckning i boken.

Sarffues arkiv, som bevarats till våra dagar.¹³ På olika platser i riksarkivet och kammararkivet förvaras brev och koncept, som kan hänföras till honom. Några av dessa har givetvis tillkommit i tjänsten och har bevarats på samma sätt som andra sekreterarhandlingar i kansliets arkivserier. Andra har emellertid ur innehållssynpunkt rent privat karaktär och kan näppeligen ha tillhört kanslihandlingarna. Bland de privata breven kan nämnas ett stort antal affärsbrev och koncept till svarsbrev.¹⁴ Sådana brev måste betecknas som ett för svenskt 1500-talet ganska unikt källmaterial. Andra brev har ren familjekaraktär men har någon gång mera allmänt intresse, då de belyser kyrkliga motsättningar i dåtidens Sverige.¹⁵ Några brev har Sarffue mottagit personligen men i sin egenskap av sekreterare, t. ex. ett brev från en Per Månsson med begäran om svar på en skrivelse till Kungl. Maj:t, varvid en ungersk gyllen bifogats som »en äreskänk».¹⁶

Sigfrid Henriksson Sarffue hade genom sitt arbete i kansliet dagliga erfarenheter av dåtidens arkivvård och kansliprinciper. Samma principer lade han till grund för sitt eget arkiv. De bevarade delarna av arkivet företer tydliga tecken på att ha varit arkivmässigt ordnade. Ingående brev har i regel försetts med en anteckning om brevs datum.

Bland breven finns även en serie brev till Elin Königsdotter och ett koncept till ett svarsbrev i Elins namn men med Sigfrid Henrikssons hand. Även dessa har försetts med samtida arkivanteckningar. Tydligt har också hustruns korrespondens tillhört Sarffues arkiv.

Huvudparten av breven har skrivits under 1580-talets sista och

¹³ Hans Perssons avräkning från år 1597 inför Sarffues styvson Olof Andersson, publicerad av Fyhrvall som bilaga 20, hör med all sannolikhet till samma arkivbildning.

¹⁴ T. ex. koncept över brev till Hans Vougt 13/4 1596, Bengt Jonsson till Sarffue 26/6 1595, 27/1 1597 jämte ett stort antal andra brev i Strödda kamerala handlingar, 84. KA. Förpliktelsebrev från Erik Hansson i Nor 7/8 1591. Handlingar rörande bergverken, 5. RA.

¹⁵ Skrivelser till Sigfrid Henriksson Sarffue. Kanslitjänstemännens koncept och mottagna skrivelser. RA. Strödda kamerala handlingar, 84. KA. Ett av breven har utnyttjats av R. Olsson, Abraham Angermannus, s. 177 not 5.

¹⁶ Skrivelser till Sigfrid Henriksson Sarffue. Kanslitjänstemännens koncept och mottagna skrivelser. RA. Det är inte uteslutet, att ytterligare delar av Sarffues arkiv skulle kunna påträffas vid en systematisk inventering.

1590-talets första år. Inget är daterat senare än 29 maj 1598, trots att såväl Sarffue som Elin Königsdotter levde betydligt längre. Tidsgränsen sammanfaller påtagligt med slutåret i anteckningsboken. Allt pekar på att arkivbildningen kring Sarffue av någon anledning upphört på sommaren 1598.

Sarffues arkiv har, så vitt hittills är känt, ensamt av borgerliga svenska köpmansarkiv från 1500-talet bevarats till eftervärlden. Med hänsyn till detta, har det sitt intresse att ställa frågan, varför Sarffues arkiv undgått förstörelse.¹⁷ Den nuvarande förvaringsplatsen ger härvidlag ingen vägledning, eftersom handlingar, som tillhört Sarffues arkiv, av allt att döma varit fördelade på ämnesordnade serier under 1800-talet, varför deras proveniens icke längre med säkerhet kan fastställas.¹⁸ Sarffues yttre levnadsförhållanden ger emellertid en fingervisning om, varför just hans arkiv bevarats.

Sigfrid Henriksson Sarffue var sedan år 1578 knuten till Johan III:s kansli.¹⁹ Som så många av kansliets tjänstemän stod han solidarisk med Sigismund vid dennes uppgörelser med hertig Karl.²⁰ Kansliets chef, Erik Sparre, lämnade landet på våren 1597. Den ene efter den andre av de kungliga sekreterarna bröt med hertigen.

Även Sigfrid Henriksson gick i landsflykt till Polen. I augusti 1599 finner vi honom som en bitter flyktling på Wesenbergs slott, klagande över att vara fördriven från »hus, hustru, barn och hem». Allt hade fråntagits honom, och hans hustru satt i armod, förföljelse och förtryck.²¹ Den exakta tidpunkten för hans flykt har icke kunnat fastställas, men det är känt, att flera tjänstemän från kansliet lämnade sina befattningar, då konflikten mellan Sigismund och hertig Karl

¹⁷ T. Söderberg påpekar det osäkra i räkenskapens proveniens, vilket minskar dess användbarhet. (Ur Gävle stads historia, s. 223.)

¹⁸ Räkenskapen tillhörde tidigare Handel och samfärdsel. Några av breven och koncepten fanns bland Acta historica, andra bland Bergsbrukshandlingar. Numera är ett flertal handlingar sammanförda i en strödd serie, Strödda kamerala handlingar 84, i Kammararkivet i avvaktan på en nyordning enligt proveniensprincip.

¹⁹ Beställningsregister. KA.

²⁰ N. Edén, Den svenska riksstyrelsens reorganisation 1594—1602. (HT 1901).

²¹ Sigfrid Henriksson Sarffue till Olof Sverkersson 30/8 1599. Kanslitjänstemännens koncept och mottagna skrivelser. RA. Detta brev tillhör givetvis icke Sarffues arkiv. Det förtjänar dock beaktas, att Elin Königsdotters broder, Petrus Kenicius, var i hög gunst hos hertig Karl. Ang. Sarffues förbindelser med Knut Persson under landsflykten se L. Sjödin, Hans Bilefeldts rapporter till Knut Persson, s. 422. (HT 1939.)

kulminerade på sommaren 1598.²² I detta sammanhang är det av intresse, att alla brev och koncept ur Sarffues arkiv är skrivna före sommaren 1598. Räkenskapen fördes av Sarffue till i juni månad. Några enstaka tillägg har gjorts av en annan hand. Sarffue har tydligen själv fått lämna sina handlingar hemma, då han gick i landsflykt. Även hans i landet kvarlämnade hustru har så gott som omedelbart förlorat kontakten med arkivet.

Då hertig Karl höll räfst med sina politiska motståndare, hörde det till ordningen, att deras enskilda arkiv togs i beslag. Känt är hur Hogenskild Bielkes och Erik Sparres papper och böcker konfiskerades.²³ Stockholms stadsskrivare, Hans Hansson Bilefeldt, fick icke blott sina egna utan också stadens papper beslagtagna.²⁴ Det är högst sannolikt, att Sigfrid Henrikssons papper gick liknande öden till mötes. I den statliga arkivorganisationens tryggare hägn har papperen sedan bevarats. De politiska strider, som blev anledning till att några adliga, enskilda arkiv införlivades med de statliga arkivalierna, skulle då också ha skapat betingelser för att ett borgerligt arkiv undgått förstörelse. Sammanförda enligt proveniensprincipen skulle de ännu spridda handlingarna ur Sigfrid Henriksson Sarffues arkiv återskänka forskningen något så unikt som ett svenskt köpmansarkiv från senare 1500-talet.

²² Edén, a. a., s. 195.

²³ [E. Hildebrand], En konfiskerad handskriftssamling. (HT 1903.) V. Gödel, Erik Sparre. Till historien om hans litterära samlingar. (NTBB 1914). O. Walde, En svensk boksamlare från Vasatiden. (Uppsala universitets biblioteks minneskrift 1621—1921.)

²⁴ Hans Bilefeldt till borgmästarna i Stockholm 26/11 1599. Tr. hos L. Sjödin, Om stadsskrivaren i Stockholm Hans Bilefeldt, s. 51. (HT 1937.)

ETT FÄLLANDE BÅRPROV INFÖR SVEA HOVRÄTT
OCH KUNGL. MAJ:T

AV

PER-EDWIN WALLÉN

I sitt arbete »Baareprøven» omnämner C. V. Christensen ett fall av bårprov i Örebro år 1623, för övrigt det enda svenska bårprov han känner till. Enligt Christensen skulle omständigheterna i fallet vara följande.¹ En piga återfanns drunknad i Svartån. Då hon drogs upp ur vattnet, flöt blod ur hennes näsa. Den som i detta ögonblick rörde vid henne blev på grund av blödningen misstänkt för mordet — bårprovet byggde ju på föreställningen, att liket av en mördad började blöda, då mördaren kom i närheten — och anklagad inför rätta. Om rättegångens förlopp och resultat vet Christensen ingenting. Hans enda källa till kunskap om örebrofallet var nämligen en i avskrift bevarad inlaga i målet angående betydelsen av blödningen. De knapphändiga uppgifterna i avskriften angående omständigheterna i fallet har Christensen emellertid alldeles missförstått.² I stället förhöll det sig på följande sätt.³

Våren 1623 försvann en fataburspiga vid namn Gertrud i Örebro. Hon var i tjänst hos ladugårdsfogden Lars Olofsson (Olsson), en av stadens borgmästare, och hans hustru Sara Larsdotter. Den försvunna återfanns död i Svartån vid påsktiden. Det framgår av de följande rannsakingarna, att mordet och försvinnandet antogs ha

¹ Christensen, Baareprøven, Khvn 1900, s. 147.

² I uppsatsen »Ett svenskt bårprov», Rig 1959, ss. 119—21, har jag utan kritik återgivit Christensens version av örebrofallet. De nedan omtalade handlingarna rörande detta mål var mig vid tiden för uppsatsens författande obekanta.

³ Rörande fallet finns följande handlingar bevarade. 1. I *Svea hovrätts arkiv* (Riksarkivet, Östermalmsavdelningen): ett protokoll från Svea hovrätts rannsaking i målet, som synes vara ett konceptprotokoll, i fortsättningen kallat rannsakningsprotokollet, samt två brev från hovrätten till Kungl. Maj:t, införda i hovrättens registratur. 2. I *Göta hovrätts arkiv*: en »referendbok», som hovrätten lät upprätta, då den började sin verksamhet. Boken innehåller referat av sådana mål, som hovrätten ansåg sig böra underställa Kungl. Maj:t. Emellertid lät hovrätten komplettera sin referendbok med sådana prejudikat, som tillkommit genom Svea hovrätts verksamhet under tiden före Göta hovrätts tillkomst. Bland dessa prejudikat finns även målet mot ladugårdsfogden Lars Olofsson och hans hustru Sara.

ägt rum 8 dagar efter nyår. Ryktet tycks omedelbart ha utpekats hustru Sara och hennes man som mördarna. Hustru Sara skulle ha misshandlat pigan så illa, att hon dött därav, varefter båda makarna tillsammans skulle ha kastat den döda kroppen i Svartån. Sistnämnda handling hade den allvarliga konsekvensen med sig, att det begångna brottet förvandlades från dråp till mord. Att kasta en dräpt människas kropp i vatten räknades som ett döljande av liket, och döljande av liket kvalificerade jämlikt Högmålsbalken 1 i Kristoffers landslag ett dråp som mord. Starka misstankar fanns således från början mot hustru Sara och hennes man. Vid den följande rannsakingen om mordet lät fogden på Örebro slott Olof Olsson anordna ett hårprov för att utleta sanningen. Skildringen av detta hårprov finns bevarad i protokollet från Svea hovrätts rannsaking i målet. Genom underställning hade nämligen den av Örebro borgmästare och råd fällda domen kommit under hovrättens prövning.

Inkallad inför hovrätten, som vid tillfället i fråga sammanträdde i Örebro, omtalade Olof Olsson, att han låtit lägga den döda »på borde uppå en stol och efter han hade hört, att när banemannen skulle lägga sin hand på den döde, så skulle den döde giva tecken ifrå sig». Därefter hade han sänt efter kyrkoherden Mäster Nils för att få ett vittne till de tecken, som liket kunde förväntas ge ifrån sig. Sedan kyrkoherden anlät, lät Olof Olsson hämta den anklagade ladugårdsfogden Lars Olofsson. Rannsakningsprotokollet berättar härom: »när Lars kom till liket, ville han intet stiga fram till det och lägga handen på det; då befalte jag honom, sade fogden, att han skulle stiga fram och taga det på tinningen, där liket syntes vara slagit, men han ville intet stiga fram och taga på det utan ropade, att han det med Guds makt icke haver gjort. Då svarade honom (sade han) kyrkoherden Mäster Nils, du haver visserligen intet gjort det med Guds makt. Då sade fogden ytterligare till honom, att han skulle stiga fram och taga på liket, om han visste sig fri, men han ville intet göra. Då tog fogden honom i handom och drog honom till liket och satte hans hand på blodvite och strax Lars Olsson tog sin hand dädan, strax utsprutade där tjock svart blod såsom tjärelag.»

Därefter kom turen till hustru Sara. »Sedan hade han ock hustru Sara fram till liket och lät henne taga på det. Då tog hon det på bröstet någre tag, och där hon antastade, vart det blodaktigt lika såsom man haver slagit med en blodkvast.»

Slutligen får Olof Olsson inför hovrätten redogöra för hur mycket blod, som flöt ur den döda: »Frågades ock huru mycket blod uttrann av näsan; svarades en ske eller 2 vid pass.»

Den av borgmästare och råd i Örebro avkunnade domen har gått förlorad. Av hovrättens bevarade rannsaktionsprotokoll vet vi, att underinstansens dom varit fällande och således måste ha inneburit, att de anklagade dömts till döden jämlikt Högmålsbalken 1 för mordet på pigan. Vi vet också, att de anklagade inför rätta enständigt nekade till gärningen. Underrätten har alltså dömt på indicier. Om domsmotiveringen vet vi däremot ingenting. Det är dock antagligt, att det fällande bårprovet, med hänsyn till den stora roll det kom att spela i hovrätten, varit av betydelse för målets utgång i underinstansen.

Som redan nämnts, kom målet genom underställning under Svea hovrätts prövning. Vid hovrättens rannsaking, hållen i Örebro hösten 1623, kom frågan om bårprovets bevisvärde att bli ett centralt problem. Det är tydligt, att hovrätten känt sig villrådig i fråga om vilken vikt, som borde tillmätas bårprovet. För att komma till rätta med detta svåra problem beslöt hovrätten att infordra ett »sakkunnigutlåtande». Detta fick rektorn vid skolan i Örebro, magister Jacob Rudbeck, i uppdrag att författa. Hans utlåtande presenterades inför hovrätten den 7 oktober och upplästes. Detta utlåtande har blivit bevarat till eftervärlden i en avskrift, daterad den 18 januari 1643,⁴ och är väl värt att i sin helhet återgivas:⁵

Denne saks betraktelse synes stå eller författas uti fyra efterföljande stycker eller frågor.

1. Om lovligit är av sådane tecken något döma.
2. Vad orsaker äre, att de slagne således uppgiva blodet för dråparen.
3. Om de för ingen annan uppgiva blodet, utan allenast när dråparen tager på dem.
4. Om man av det tecknet fullkomligen kan binda en till dråpet.

⁴ Rudbecks utlåtande finns bevarat i Uppsala Universitetsbibliotek, Coll. Nordin 312, fol. 102—05.

⁵ Utlåtandet är delvis återgivet av Christensen, a. a. s. 148—50. Ehuru de avtryckta partierna hos Christensen står inom citationstecken, är det fråga om en mycket fri parafras över Rudbecks text.

I.

Medan uti Skriften förbjudes fråga de döda eller söka hos dem tecken, kan någrom synas olovligt vara akta sådane tecken och av dem döma. Men efter man här, genom vidskepelse eller annor olovlig sätt, icke något frågar av den döda, såsom Saul gjorde, eller något tecken av honom söker, utan allenast överväger de tecken, som Gud genom Naturen uti den dödas lekamen haver ingivit, och dess orsaker efterletar. Därföre såsom lovligt är, att uppsöka andre naturlige tings orsaker, varföre segersten⁶ drager järn till sig, skav, strå och agner, så är ock icke minder lovligt eftersöka, varföre dråparens hand till sig drager blodet av den dödas kropp, och vad det kan teckna och betyga.

II.

Orsakerne belängandes: förutan den allmännelige och kunnige orsak, nämligen Gud, naturens och alle hans krafters skapare och vid makt hållare, som synes dette tecknet uti naturen hava insatt, därmed till att utvisa lönlige dråpare och misstänkte oskyldige understundom befria, förutan denne orsak, föregiva också naturlige tings skribenter därom, såsom här efter följer.

Sympathia

Ibland naturlige ting, ja ock dem, som intet liv hava, finnes någre, i vilcke äre inskapat, en sådan benägenhet: 1. Draga de till sig. 2. Uti deres närvarelse, äre friske och kraftige. 3. Av deres frånvarelse ofriske och kraftlöse. Av sådant naturligt behag ser man att segerstenen: 1. Drager järnet till sig. 2. Av dess närvarelse är frisk och kraftig. 3. Av dess frånvarelse ofrisk: därföre om han är länge utan filspån, mister han sin kraft.

Antipathia

Tvärtom: är ock uti någre ett sådana misshag eller fiendskap till andra, att de dem antingen: 1. Med allmakt ifrån sig driva, såsom skrives om den Ätiopiske stenen Theamende,⁷ att han järn driver ifrån sig eller 2. Att de av deres närvarelse mista sin kraft. Således mister segerstenen sin kraft, att han icke kan draga järn till sig, när en Demant bliver lagt hos honom. Eller ock 3. Att de hava av deres närvarelse en fasa och rädslan. Således rädas och fasa kycklingar, när höken flyger över dem, eller nalkas dem, för andra fåglar intet.

Till sådant medfött hat och fiendskap föra skribenter först detta, att somlige människor hava: I. Till det eller det studium. II. Till det slags mat. III. Till det slags djur sådana misshag och vederstyggelse, att de det inga-

⁶ Magneten.

⁷ Den etiopiska stenen Theamedes har enligt Plinius den egenskapen, att den stöter järn ifrån sig. Se Christensen, a. a. s. 78.

lunda kunne undvaga. III. Ha till den människan den de aldrig förra såge eller kände.

Sedan föra de ock därtill detta, om vilket nu handlas, nämligen att de dräpne av sådan naturlig fiendskap uppgiva blodet emot dråparens hand och livaktig anda, men någre före ock detta till den naturlige vänskap och enighet, och synes vara likare och sannare av det som efterföljer.

Förebemälte vänskap och fiendskap emellan naturlige ting, förorsakar sig av herrars [vars?] och ens tings egentelige temperament, det är av den synnerlige elementers beblandning, som är uti det tinget, och alldeles sådana icke uti andra.

Detta temperamentet förändras som oftast av åtskillige orsaker, besynnerligen uti levandes creatur, så att det sig annorledes det [n?] ene, annorledes den andre tiden haver. Såsom är till att märkandes av människones blod och lekamen, vilken annorledes sig haver när en är glad, annorledes när en är vred, annorledes när en är bedrövat. Härav sker, att dens blod haver annor fart och art, som bliver dräpin uti sin ivrighet, annor den, som dräpes uti häpenhet och bävan.

Ty när de som dräpas, överkommer dem en häpenhet och kall rädsla, vilken uti hastighet och med gewalt indriver den livaktige värman till hjärtat, därav blodet förändras, och bekommer till sådanne kvaliteter och art, att det både sent kan rotna, och sedan icke drages därifrån, utan med synnerlig kraft.

Även sådana art och kvalitet bekommer ock dråparens blod, när han nödgas lägga sin hand på den slagna, och det av samme orsaker. Ty av själens ängslan och onda samvet överkommer och honom en invärtes rädsla och häpenhet, den hans blod på samme sätt som i den slagna förändrar och kvalificerar.

Contraria, contraria pellunt. Similia, similia trahunt

Nu efter Naturens vis, såsom av motsträvige ting, det ene driver det andre bort, hetta, köld, vå[t]skan, det torra. Alltså drager ock det likt är, sitt lika till sig. Därföre emedan dråparens blod är då, när han lägger handen på den slagne, lika kvalificerat med hans blod, drager den ene den andre till sig, på sådant sätt som man ser, att den ene segerstenen kan draga den andre efter sig.

Till att göra denne mening samme lik, tages dette som skrives, att när två gå ihop med vredesmod, och endere faller och slås ihjäl uti sin ivrighet, upprives icke hans blod emot dråparens hand, ty dråparens blod, vars ivrighet då är försvunnin, är icke så kvalificerat, såsom den dödes blod blev kvalificerat, när han dräptes, ej heller bekommer den dödes blod med den ivrighet den art, att han i kroppen frisk och oförrottnat länge kan förhållas, såsom han genom häpenhet bekommer.

Kan ock hit föras till att göra samme mening lik och trolig det som skrives: att de också uppgiva blodet när närskylde fränder komma på dem.

Ty den blod, som förvarat är uti den slagnes lekamen, haver tvenne

kvaliteter, en infödd av blodet, den han haver av sine föräldrar och för-fäder, vilken kvalitet, oansett han är förändrat, dock icke platt förändrat eller förstörd. Den andre infäster och intrycker av den överkomne häpenhet och rädsla uti dödslen. Med den förre är han lik fränders och förvanter blod och av en art med dem, därför som det ena likt till det andra giva sig upp emot dem, där de taga på den slagna. Med den andre är han dråparens blod, och därför för samme orsak skull giver sig ock upp emot hans hand.

Summa på hele deras discurs är så.

De ting, ibland vilka är naturlig likhet, drager det ene det andra till sig. Emellan den slagnes blod och fränders, såsom och dråparens blod är stor likhet, (av de orsaker som förklarade äre) därför drager både fränders och dråparens lekamen blodet till sig av den slagnes kropp, och således efter deres mening, sker detta likare av naturlig consens och likhet (det är, som de kalla *sympathia*) än av någon fiendskap eller *Antipathia*.

III.

Av det som nu är sagt om orsakerne är snart svaret till den andre frågan, nämligen att mögeligt är, att en annan, ja, med den dråpna varken skyld eller känd kan giva så tempererat och kvalificerat blod, såsom den slagnes förvanter och skyllmän, eller ock av något tillfälle ty när han tager på honom bliver så häpin och kulin såsom själve dråparen och därigenom bekomma uti sitt blod sådanne art och fakt, att han detsamma som dråparen verker, nämlig drager blodet till sig av den slagnes kropp.

IV.

Av dette följer ock svar till den fjärde frågan, nämlig att efter mögeligt är, sådanne temperament och blodsförändring kunne drabba på andra, när de taga på liket, såsom på dråparen. Item sådant kvalificerat blod, som är uti den dödes skyldmän, ock finnes hos andre, och blodet därför kunne uppgivas, när den tager på liket, som varken är det skyld, eller dess döds baneman, så är då detta tecknet icke alldeles visst att tillägna en dråp före.

Dock medan sällan finnes någor släkt, vilkes blod och art icke så är frånskild från andre släkter, att nappas någor finnes, som med den alldeles är lik, det man se kan av oskäligen creatur och bevisas av den naturlige kärlek, som gemenlig är skyllaren [?] emellan. Item, näpligen troandes, att en sådana och alldeles lik häpenhet kan drabba på någon som på själva banemannen.

Responsio ad quæsitum

Därföre måste det först ganska sällan hända, att blodet uppgives mot andra än själva dråparen och hans förvanter. Sedan ock där vitterligt är, att han som blodet uppgiver sig före, icke är skyld med den slagne, måste då detta tecken vara ett stort och synnerligt bevis emot den misstänkte, dock icke fullkommelig, att binda en till dråpet före.

Vidare discurs om denne sak hänger mycket av förfarenheten, att man vet av många exempel, huru och med vad omständigheter blodet är uppgivet av den slagne, item huru det haver varet med dem, som händer hava på den lagt, skyldte eller oskyldte, och om de sedan hava bekänt dråpet eller ej.

Vilken förfarenhet, efter han icke finnes hos privatske personer, den sådane saker sällan förekomma, är för den skull dem besvärligit härom discurerer dem till någon nytto, som med sådane och andre höge orsaker dageligen umgås och hava härom stor förfarenhet.

Compilatum ā M. Jacobo
Rudbecchio, scholæ Örebro-
giensi Rectore; Anno 1623.
Örebrogiæ Mense Octobri.

Den lärda förklaring till att liket av en dräpt människa blöder, då gärningsmannen kommer i närheten, som rektorn i Örebro presterade, kräver för att kunna rätt förstås en närmre kommentar.⁸ Redan under medeltiden finner man de lärde, filosofer, teologer, läkare och jurister, sträva efter att åstadkomma en förklaring till fenomenet. Det kan kanske verka förvånande, att bårprovet rönt ett sådant intresse och en sådan uppmärksamhet hos den tidens lärde. Förklaringen är säkert, som Christensen framhåller,⁹ den, att likets blödningar i dråparens närvaro aktualiserade de problem, som för det medeltida tänkandet var de väsentliga: förhållandet mellan liv och död, ande och materia, själ och kropp. I förklaringen till blödningen hoppades man finna en fingervisning om detta stora problems lösning. Det är att märka, att när bårprovet för första gången omtalas i den europeiska litteraturen, — det sker i sagocykeln om kung Artur och riddarna kring det runda bordet — skildras det som en fullkomligt naturlig företeelse. Det är ingenting mystiskt förknippat med likets blödning, utan blödningen sker med en naturlags nödvändighet. De medeltida författarna går också i sina förklaringar på denna linje. Dock finner man redan under medeltiden en och annan, som förkastar den »naturliga» förklaringen och i stället framställer bårprovet som ett mirakel, framkallat av Gud för att utpeka dråparen.

Grundläggare av de naturvetenskapliga förklaringarna var dominikanermunken Vincentius från Beauvais. Han var verksam under

⁸ Den följande framställningen bygger på Christensen, a. a. s. 97 ff.

⁹ Christensen, a. a. s. 97 f.

1200-talet och antas ha dött 1264. I sin förklaring utgår han från att i den dräptes blod inträngt *spiritus* från dråparen. Vad dessa *spiritus* var låter sig inte så lätt besvara. De spelade en stor roll både i medeltidens och i renässansens filosofi som förbindelselänk mellan kropp och ande. *Spiritus* betyder ju luft, ande och kan i detta sammanhang lämpligen översättas med livsandar. Dessa tänktes också från början bestå av luft, som människan inandades. I människans organism förfinades denna luft allt mer och blev till sist en karakteristisk del av människan. När nu dråparen kom i närheten av den dräpte, ville de livsandar, som inträngt i såret, draga till sig sina likar, som ju fanns hos dråparen. Därav uppstod oro i såret, och blodet begynte att flyta. Efterföljare till Vincentius genomförde förbättringar i teorien, bl. a. den, att det var dråparens livsandar, som drog till sig de livsandar, som fanns i såret, och inte tvärtom, eftersom det rimligaste var, att det var det hela, som drog till sig delarna. Man fulländade teorien genom att utveckla en lära om, hur dråparens livsandar inträngde i den dräpte: det skedde via synen, d. v. s. de fientliga blickar, som dråparen riktade mot sitt offer.

Vincentius' teori levde vidare under renässansen och accepterades av åtskilliga berömda lärde, låt vara att läran om livsandarna, deras natur och funktion fördjupades och subtiliserades. Bl. a. återges den med allt gillande i den egenartade lärobok i häxbekämpning och processrätt från 1400-talets slut, som kallas Håxhammaren, *Malleus maleficarum*.¹⁰ Emellertid måste man vid ett närmre övervägande av teorien fråga sig, vad det egentligen var, som gjorde, att livsandarna i såret drogs till livsandarna hos dråparen. Svaret lydde, att likt drar likt till sig, ty mellan lika ting består en sympati. Därmed står vi på tröskeln till en ny teori eller riktigare, en modifikation av den dittills förhärskande teorien om orsaken till likets blödning. I renässanstidens naturvetenskapliga tänkande var det ett obestriddigt faktum, att mellan alla skapelsens ting fanns en naturlig sympati eller antipati. Problemet blev då, om det var sympatien eller antipatien, som var den drivande kraften i likets blödning. Saken var inte så enkel. Man hade nämligen observerat, att lik kunde blöda inte endast i mördarens närhet. Särskilt i fråga om drunknade personer

¹⁰ *Malleus maleficarum*, I, quæstio II (i J. W. R. Schmidts tyska översättning »Der Hexenhammer», 1. uppl., Berlin 1906, I, ss. 23, 34).

hände det, att de blödde ur näsan, då de drogs upp ur vattnet. Vid sådana tillfällen var ofta den dödes släktingar närvarande, medan någon dråpare inte var tillstädes, eventuellt redan av den anledningen, att något dråp eller mord inte förelåg. Man kunde alltså konstatera, att lik kunde blöda även i släktingarnas närvaro. I sådana fall passade det bra att tänka sig sympatien som drivande kraft, medan likets blödning i mördarens närvaro av naturliga skäl helst borde tillskrivas antipatien. Ville man tänka sig sympatien som drivande kraft vid alla tillfällen, fick man anta, att den dräptes blod i dödsögonblicket på något sätt förändrades så, att det blev likt mördarens blod. Hur man vände och vred på problemet, ville lösningen aldrig riktigt stämma.

Det är lätt att se av Rudbecks inlaga, i vilket läger dess författare står. Livsandarna nämns inte. Sympatien och antipatien dras fram, och författaren hävdar med stor konsekvens, att det är sympatien, som i alla situationer åstadkommer likets blödning. I dödsögonblicket kvalificeras den dräptes blod så, att det blir likt dråparens.

För att fullständiga bilden av de teorier, som var gängse angående orsakerna till likets blödning vid den tid, då Rudbeck skrev sitt »sakkunnigutlåtande», skall nämnas, att teorien om sympatien och antipatien som de drivande krafterna utvecklades och modifierades till en ny teori, vars anhängare vanligen åberopade sig på filosofen Avicenna och läkaren-mystikern Paracelsus. Denna nya teori lade tyngdpunkten i sin förklaring på fantasien. Det var den dräptes fantasi, som i dödsögonblicket förändrade hans blod och gav det den egenskapen, att det sprang ut i dråparens närvaro.

Som nämnts, hade redan under medeltiden en och annan velat förklara bårprovet som ett mirakel. I och med reformationen blir de specifikt teologiska förklaringarna talrikare. Bårprovet blev, eller borde i alla fall vara, en gudsdöm. Läran om bårprovet som ett mirakel hade emellertid sina påtagliga vådor. I 1500- och 1600-talsmänniskans värld regerade inte bara en personlig Gud, där gick också Djävulen nyter och verksam omkring och styrde allt till det sämsta. Hur kunde man med säkerhet veta, att det inte var densamme, som ingrep och lät liket blöda vid bårprovet? Med detta problem kämpade de teologiska förklaringarna förgäves. Nådde de teologiska förklaringarna bland vetenskapsmännen aldrig samma anseende som de naturvetenskapliga, så är det å andra sidan troligt, att läran om

bårprovet som ett mirakel, en gudsdom, var den gängse bland enkelt folk.¹¹

Efter denna redogörelse för de olika förklaringar till bårprovet, som var gängse under dess blomstringstid, är det tid att återvända till bårprovet i Örebro. Rudbeck hade i sin inlaga förklarar orsakerna till att blod runnit ur pigans näsa, då Lars Olofsson och hans hustru tog på liket. Ur juridisk synpunkt är det väsentliga, vilket bevisvärde Rudbeck tillmätte likets blödning. Hans svar är klart och otvetydigt: blödningen är en stark presumtion mot mördaren, men räcker inte för att alldeles binda honom vid brottet.

Intressant är nu att se, hur Rudbecks inlaga upptogs av Svea hovrätt. Härom är kort och gott att säga, att den röntte den största uppskattning. Sedan utlåtandet uppläst, kallades författaren upp till hovrätten och blev av vicepresidenten »på samtliga rättens vägna gratificerat» för sitt omak. Ytterligare framhöll vicepresidenten, att utlåtandet lände författaren till »ett stort beröm» och tillsade »på hele rättens vägna honom igen all gunstig benägenhet».

För att rätt förstå hovrättens dom är det nödvändigt att undersöka, i vad mån någon bevisning fanns emot de anklagade utöver bårprovet. Rannsakningsprotokollet berättar, att hovrätten den 5

¹¹ Egendomligt nog finns i de moderna vetenskapliga framställningar, som sysselsätter sig med bårprovet, aldrig ett ord om en modern medicinsk förklaring till bårprovet, ej ens i Christensens utförliga arbete. Föreställningen, att ett lik skulle blöda på grund av dråparens närvaro, är självfallet förvisad till vidskepelens domäner, men förekomsten av själva blödningen är i många fall obestriddig. Prof. Hjalmar Sjövall i Stockholm har på förfrågan av mig haft älskvärdheten att i ett brev av den 4. 11. 1959 lämna följande förklaring:

»Angående möjligheterna att man skulle ha något underlag i verkligheten för detsamma [bårprovet], vill jag framhålla, att lik icke kan blöda, men att väl blodfärgad vätska i större eller mindre mängd kan tränga fram ur en död kropp under förruttelsen. I första hand gäller detta utträngande av rutten, blodfärgad vätska ur näsa och mun, i andra hand uttömning av liknande vätska ur de ofta stora blåsor, som bildas under överhuden och som lätt brista vid beröring. Med förruttelsen och den inre gasbildningen uppstår ett övertryck i bröst- och bukhålorna, så att vätskan ofta pressas ut av sig själv. Ett ytterligare tryck på kroppen gör naturligtvis att vätskan då börjar framvälla eller ökar i mängd. Dessutom kan nämnas, att blod från inre blödningar, närmast i kroppshålorna, som hållit sig flytande, ofta framtränger genom sårskador även långt efter döden, då man hanterar den döda kroppen eller under inflytande av tyngdkraften resp. förruttelsegasernas tryck. Icke heller detta förtjänar ju namnet blödning, varmed vi förstå blodets aktiva utträde ur kärllbanan under inflytande av blodtrycket.»

oktober kallat upp borgmästarna i Örebro och till dem ställt frågan, om Lars Olofsson och hustru Sara bjudit böter för den mördade pigan, innan ännu underrättens dom fallit. De tillfrågade svarade, att Lars Olofsson och hans hustru hade bjudit böter både före och efter det domen fallit. Samma sak intygades av fogden på Örebro slott Olof Olsson, bårprovets upphovsman. På vicepresidentens förfrågan uppgav han, att han var närvarande, då domen föll över Lars Olofsson och hans hustru, och att de bjudit böter både före och efter det domen fallit. Vidare inkallades pigans fader, som uppgivit, att de anklagade bjudit honom böter, innan domen fallit. Detta fann hovrätten strida mot borgmästarnas och slottsfogdens vittnesmål, som gick ut på att böter bjudits både före och *efter* det domen fallit. Fadern svarade, att han försagt sig och att de anklagade bjudit böter både före och efter. Han tillade, att »de alltid förrän domen var fälter gingo efter honom och budo bot» samt att de vidtalat Anders profoss att be honom (fadern) taga fulla böter och låta »saken komma till en god ändskap». Detta hade profossen berättat för honom.

Slottsfogden Olof Olsson hade ytterligare besvärande omständigheter att andraga mot hustru Sara. På vicepresidentens fråga, huruvida hustru Sara underrättat honom om att pigan försvunnit och bett honom låta söka efter henne, svarade han, att så ej var fallet. Vicepresidenten replikerade då, att hustru Sara föregående dag inför rätten sagt, att hon omedelbart underrättade slottsfogden om pigans försvinnande och bad honom söka efter henne. Detta hade han dock inte gjort, eftersom han var upptagen med bestyr till bröllopet, som skulle stå strax efter. Slottsfogden svarade, att häri hade hustru Sara berättat orätt.

Slottsfogden tillfrågades också, »om han hade hört om det dråp, som skett skall vara vid ladugården». Fogden svarade, att dråpet skett »förrän han hit kom», varför han inte visste något, men han hade ju fått höra talas om pigans försvinnande och att man allmänt misstänkte Lars Olofsson och hans hustru, »efter de då voro där vid lagården». Något annat hade han inte att berätta.

Den 8 oktober kallades parterna in och hovrättens dom upplästes. Enligt rannsaktionsprotokollet löd domen:¹²

¹² I Göta hovrätts referendbok, fol. 61, har samma resolution en något kortare

»Den konungslige hovrätt befinner, att Borgmästare och Råd hava grannigvelig noga och väl rannsakat om det mordet, som Lars Olsson och hustru Sara är tillvitt, och med saken efter lagen rätt procederat och avdömt. Varför approberar Rätten Borgmästare och Råds dom. Nåden hemställes i underdånighet H. K. M:t.»

Hovrättens dom säger visserligen inte direkt, att den är fällande, eftersom den endast fastställer underrättens numera förlorade dom. Emellertid framgår av hänvisningen till att nåden står hos Kungl. Maj:t klart, att båda domarna varit fällande. Frågan är nu, på vilka grunder hovrätten avkunnat sin fällande dom. De indicier, som framkommit mot de anklagade, var följande: 1. Den mördades lik hade blött, då de misstänkta rörde vid det. 2. De anklagade hade bjudit böter för pigan både före och efter det underinstansens dom fallit. Man får alltså anta, att det förelegat ett extrajudiciellt erkännande, vilket i tidens bevislära räknades som ett allvarligt indicium.¹³ Detta försvagades dock av att de anklagade inför rätta konsekvent nekat till anklagelsen. Slutligen tillkom, att ett allmänt rykte utpekade de anklagade. Vad vikt det sistnämnda bör tillmätas och har tillmätts är svårt att avgöra. Inget av de båda huvudindicierna kan ha varit starkt nog att motivera en fällande dom. Att hovrätten tillmätt bårprovet stor vikt framgår av uttalandena till Jacob Rudbeck. Sannolikt har väl hovrätten anslutit sig till dennes uppfattning, nämligen att bårprovet ensamt inte räckt för att fälla de anklagade. Hovrättens fällande dom har därför med största sannolikhet byggt på såväl bårprovet som övriga indicier, framför allt väl det extrajudiciella erkännandet.

Frågan är nu, om de fällda dödsdomarna exekverades. Ur Svea hovrätts bevarade handlingar står intet mera att hämta. Såväl hovrättens kriminaldomböcker som Kungl. Maj:ts resolutioner under 1600-talet har ju i allt väsentligt gått förlorade.¹⁴ Likväl är det möjligt

lydelse: »Denna konungslige rätt approberar domen, som Borgmästare och Råd i Örebro fällt hava, dock i underdånighet remittere det till H. K. M:ts nådige arbitrium.»

¹³ Se 1600-talets stora standardarbete i straffprocessrätt, B. Carpzov, *Practica nova imperialis saxonica rerum criminalium*. III. Quæstio 121 (7. uppl., Frankfurt 1677, ss. 185 ff.) Jfr C. Kloot, *Processus criminalis*, Göteborg 1651, ss. 41 ff.

¹⁴ Se härom E. Malmsten, *Anteckningar om Svea hovrätts arkiv*, Meddelanden från svenska riksarkivet. Ny följd. I: 33—35, Sthm 1914, ss. 116 ff. samt S. Landahl,

att följa målets vidare gång tack vare Göta hovrätts utomordentliga referendbok, i vilken bl. a. finns bevarat Kungl. Maj:ts resolutioner på de mål, som Svea hovrätt underställt Kungl. Maj:t under tiden före Göta hovrätts tillkomst.¹⁵ Det framgår av referendboken, att Kungl. Maj:t två gånger resolverat i målet. Antagligen har målet första gången muntligt refererats för Kungl. Maj:t. I ett brev från Örebro av den 17 oktober 1623 till kungen skriver hovrätten,¹⁶ att man förordnat några personer, »som sig till E. K. M:t personligen begiva skola, underdånlig berättandes, huru alla sakerne här avhandlade äre och särdeles de saker, som E. K. M:ts egen deklaration och nådiga förklaring behöva».

Kungl. Maj:ts första resolution i målet är daterad den 17 juli 1624.¹⁷ I resolutionen säges, att de båda dömda skall skiljas åt, och endera av dem skall tillsägas, att han skall dö, och sedan utföras på rättarplatsen i tron, att avrättningen skall äga rum. Den utförde skall förmanas att bekänna inför den förestående exekutionen. Till den som sitter kvar skall avgå bud, att avrättningen ägt rum och att den avrättade före sin död bekänt mordet. Medför dessa arrangemang, att båda bekänner, skall båda ofördröjligen avrättas. Nekar båda, skall hovrätten ofördröjligen aviseras. Skulle det inträffa, att endast endera bekänner, men den andre bekänner sig ha haft vetskap om brottet, skall hovrätten också aviseras.

Det nu skildrade förfarandet att försöka frampressa en bekännelse genom förespeglande av att avrättningen skulle verkställas var ingalunda ovanligt på 1600-talet.¹⁸ I det aktuella fallet är det hela gjort mera diaboliskt genom att man falskeligen underrättar den kvarvarande om att den utförde bekänt och dött. I enlighet med resolutionen utfördes hustru Sara den 30 augusti på rättarplatsen. Hon nekade enständigt till mordet. Ej heller mannen bekände någonting. Hovrätten rapporterar i ett brev av den 15 september 1624

Skoglar Bergström och gallringen i Svea Hovrätts arkiv, Donum Boëthianum, Sthm 1950, ss. 209 f.

¹⁵ Se not 3.

¹⁶ Svea hovrätts registratur 17/10 1623.

¹⁷ Göta hovrätts referendbok fol. 61.

¹⁸ En utförlig framställning av bruket finns hos H. Munktell, Tortyren i svensk rättshistoria I—II, Lychnos 1939 och 1940, speciellt i II, s. 152 ff. Örebrofallet är för övrigt ett av de tidigaste exemplen på försök att framtinga bekännelse genom utförande på rättarplatsen; det tidigaste kända fallet daterar sig från 1619.

utgången av provet till Kungl. Maj:t och begär en »äntlig resolution» i saken.¹⁹ Det verkar, som om Kungl. Maj:t blivit åtskilligt konfundrad av provets utgång. Av Göta hovrätts referendbok framgår nämligen, att Kungl. Maj:t tillgripit den i ett mordmål ovanliga åtgärden att inhämta yttrande från konsistorium. Referendboken återger en »Resolutio Consistorij» från 1625 (datum obekant).²⁰ Det har visat sig omöjligt att avgöra, vilket konsistorium det är fråga om. Domkapitlet i Strängnäs' stift, som närmast kommer i fråga, har i sina protokoll för 1625 ingenting, som ger någon vägledning. Detta skulle kunna tyda på, att det är fråga om en resolution av rikskonsistorium, Consistorium regni,²¹ men saken förblir oviss. De i resolutionen deltagande har tagit djupt intryck av provet på rättsplatsen och påyrkar med stöd av detta, att dödsdomen ej skall verkställas: »Efter det är tvivelaktigt, om Lars Olofsson och Sara Larsdotter äre till mordet skyldige, särdeles efter Sara Larsdotter uti dödsens ångest, när hon såg döden för sig och vänte sig intet liv, protesterade däruppå, att hon dog oskyldig, såsom ock hennes man var oskyldig, därföre synes Rätten, att de njuta livet, ty det är bättre att släppa en skyldig än att straffa en oskyldig . . .» Därefter hänskjutes saken till Kungl. Maj:ts nådiga avgörande.

Det intressantaste i konsistoriums resolution är, att bårprovet kommit helt i skuggan av provet på rättsplatsen. Bårprovet nämnes överhuvud inte, vilket tyder på att konsistorium sett mer eller mindre kallsinnigt på det.

Emellertid känner sig Kungl. Maj:t mindre imponerad av de anklagades nekande än konsistorium. I sin nya resolution — 1625, datum okänd — säger nämligen Kungl. Maj:t:²² »Att de efter H. K. M:ts förra givna Resolution skole bliva sittandes ännu en tid i fängelse till H. K. M:ts vidare förklaring.» Ladugårdsfogden Lars Olofssons och hans hustru Saras vidare öden är okända.

Det refererade fallet är det hittills enda kända i svensk rättspraxis,

¹⁹ Svea hovrätts registratur 15/9 1624.

²⁰ Göta hovrätts referendbok fol. 71.

²¹ Om rikskonsistoriums judiciella verksamhet se S. Lindegård, Consistorium regni och frågan om kyrklig överstyrelse, Lund 1957, ss. 43 ff. Det är att märka, att mordfallet från Örebro inte tillhör någon av de kategorier av mål, som Lindegård nämner i samband med rikskonsistoriets judiciella verksamhet.

²² Göta hovrätts referendbok fol. 71.

där ett fällande bårprov varit föremål för bedömning av både hovrätt och Kungl. Maj:t. Målets utgång visar, att bårprovet betraktats som ett starkt indicium, låt vara att de fällda domarna inte går i verkställighet, emedan frågan om de dömdas skuld synbarligen trots allt varit tveksam. I de båda kungliga resolutionerna nämns inte bårprovet, och det är därför svårt att säga, i hur hög grad Kungl. Maj:t tagit hänsyn till det, men man får utgå ifrån, att det haft betydelse för Kungl. Maj:ts avgörande. Det är ju alldeles tydligt, att Kungl. Maj:t finner indicierna mot de dömda mycket starka, vilket framgår därav, att Kungl. Maj:t trots provet på rättarplatsen och konsistoriums resolution inte är benägen att hellre fria än fälla.

I Göta hovrätts referendbok har målet mot Lars Olofsson och hans hustru återgivits, utan att likväl i referatet nämnas, att ett fällande bårprov förekommit. I referatet talas blott om »skäl, inditia och omständigheter» mot de anklagade. I denna hovrätts prejudikatsamling har fallet därför kommit att gå till eftervärlden inte som ett prejudikat i fråga om bårprovets bevisvärde utan som ett prejudikat i sådana fall, där starka indicier föreligger mot de anklagade, som nekar. Med all sannolikhet har Göta hovrätt begagnat målet mot Lars Olofsson och hans hustru som grundval för ett senare avgörande, men det är typiskt nog i fråga om metoden att frampressa en bekännelse. I ett mordfall från 1650-talet med flera anklagade, som nekar trots stark bevisning, kopierar nämligen hovrätten exakt tillvägagångssättet i målet mot Lars Olofsson och hustru Sara.²³

Det är ofrånkomligt, att bårprovet i örebrofallet tillmätts bevisvärde, i hovrätten med all säkerhet ett betydande bevisvärde. Det har då sitt stora intresse att se, hur det gått i ett par andra fall av fällande bårprov, som kommit inför domstol. Det ena är hämtat från Västbo härad 1658.²⁴ En man drunknade, då han var på en fisketur tillsammans med en annan. Då den døde efter en månad återfanns, lät man den, som varit med honom, röra vid liket: »Sedan Nils [den døde] vart igenfunnen, hava de kommet Jöns till att taga vid hans döda lekamen, medan han låg nedre i vattnet, därmed att

²³ Criminalia från Östergötland 1648—50: 17/6 och 29—30/10 1650; Criminalia från Östergötland 1651—53: 6/6 1651.

²⁴ Kyrkoherde Carl Lindstén, Broaryd, som upptäckt fallet, har varit vänlig nog att ställa sina excerpter ur Västbo domböcker för hösttinget 1658 rörande detta fall till mitt förfogande.

erfara och förnimma, om han skulle vara saker; dock så länge han låg i vattnet, kunde de intet skönja någon blod spricka ut. Men så snart han kom på landet, syntes blodtråse i näsborrarna, vilket de intet visste, antingen det var kommet av Jönses vidrörande, eller om icke den döda kroppen hade så mycket gnuggat och tryckt sig emot bräderna, som lades uppå honom, då han släpades i vattnet uppå landet. . . » Häradsrätten frikänner Jöns helt från beskyllningen att vara Nils' baneman. Den omständigheten, att liket blött, då den misstänkte rörde vid det, har således inte tillmåtts något bevisvärde. Domboksreferatet rör sig ju också med möjligheten av en fullkomligt naturlig förklaring till blödningen.

Det andra fallet är från Gudhems härad 1691.²⁵ En kronans ryttare hade vild och rusig ridit genom bygden och därvid dödat en liten pojke. Vittnen hade sett honom, och han blev snabbt gripen av länsman. Han fördes därefter omedelbart till den lille pojkens lik. » Liket hade ännu ej svepts och det blödde inte. Ryttaren befalldes taga på liket. Och då han gjorde detta, blödde det mycket. Man förde sedan strax bort dråparen till kronofängelset i Lidköping. . . » Skildringen ger här ett intryck av att likets blödning var ett skäl till att ryttaren fördes till fängelset. Så behöver dock inte ha varit fallet. Dels nekade inte den gripne till dråpet, han endast påstod sig inte minnas, vad han gjort under ruset, dels fanns det vittnen till dråpet och även i övrigt starka indicier. Ryttaren dömdes och avrättades. Man får inte något intryck av att bårprovet haft någon betydelse för domen. Det är tydligt, att bårprovet i örebrofallet spelat en betydligt större roll än i de båda nu relaterade fallen. Härmed sammanhänger utan tvivel, att bårprovet i Örebro framträder med stor lärd apparat och inför rätta framställes som ett vetenskapligt fenomen, framkallat av kända naturlagar, medan så inte är fallet med de båda andra fällande bårproven. Sannolikt har i dessa båda fall, liksom i det nedan relaterade fallet från Södra Møre, bårprovet, i den mån det beaktats, uppfattats som ett Guds tecken, en gudsdöm. Beträktade man bårprovet ur denna aspekt, är det naturligt, att domstolarna tvivlade på dess bevisvärde.

²⁵ Fallet finns återgivet hos E. Magnusson, Ett par ruskiga händelser i Håkan-
torps och Segerstads socknar åren 1691 och 1692, Falbygden 14, 1959, s. 156 ff.
Fil. lic. Brita Egardt, Lund, har haft vänligheten att fästa min uppmärksamhet på
detta fall.

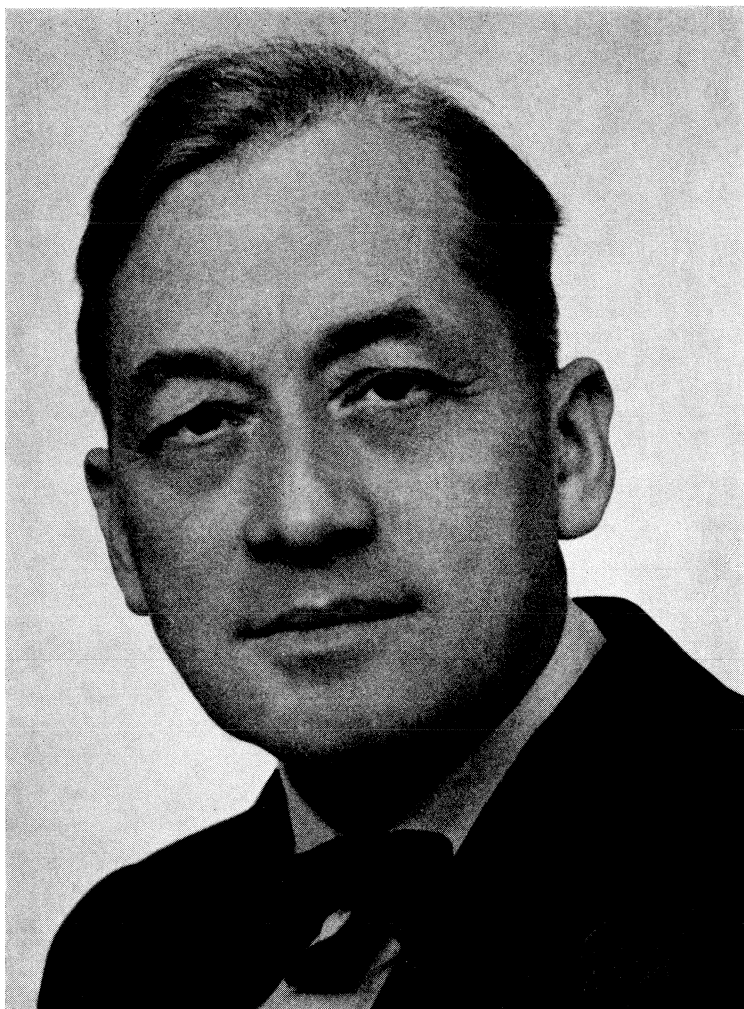
Bårprovet kom aldrig att få den starka ställning i svensk rättspraxis, som det tidvis hade i åtskilliga andra europeiska länder. Ej heller är något fall känt, då en svensk domstol ex officio tillgripit bårprovet. I det behandlade örebrofallet kan man kanske beteckna bårprovet som halvofficiellt, eftersom det är slottsfogden, som tar initiativet till provets genomförande. I det nyss relaterade fallet från Gudhem 1691 synes situationen ha varit likartad: bårprovet verkar att ha tillkommit på länsmans initiativ. Det verkar, som om bårprovet i varje fall haft en fast förankring i folkets bruk och föreställningar. Till stöd för denna uppfattning skulle kunna åberopas ett bårprov från Södra Möre 1659.²⁶ Det är fråga om ett dråp, och domboken ger följande skildring: »När liket skulle bäras ut, kallades dit så många som voro tillstädes, när dråpet skedde, vilka efter gammalt bruk i sådana blinda saker var för sig pläga lägga sin hand å den döda och säga: Är jag rätte baneman eller skyldig till din död, så give Gud tecken på dig.» Här framställs ju bårprovet som en gammal och välkänd företeelse.

²⁶ Södra Möres renoverade domböcker 5/10 1659. Hovrättsrådet L.-E. Björkman, Jönköping, som upptäckt detta fall, har haft vänligheten att göra mig uppmärksam på det och att tillställa mig sina anteckningar därom.

SAMUEL CAVALLIN

AV

KRISTER HANELL

SAMUEL CAVALLIN
* 27/9 1903 † 11/4 1959

Plötsligt och oväntat kom lördagen den 11 april 1959 budet, att docenten vid Göteborgs universitet, lektorn vid Göteborgs högre allmänna läroverk för flickor Sam Cavallin hade gått bort. Det var en våt vårvintermorgon. Mycket snö hade fallit under natten, och då Cavallin begav sig från sitt hem i Lerum för att ta ett tåg in till Göteborg, var det besvärligt att komma fram. Det tog längre tid än han hade beräknat, och han satte alla krafter till för att hinna med det tåg han avsett. Han hann också fram till stationen, men just då han skulle stiga upp i vagnen drabbades han av hjärtslag. Han hade ansträngt sig alltför mycket.

Vid sin bortgång stod Sam Cavallin mänskligt att döma ännu i sin fulla kraft. Han var född den 27 september 1903, han hade ett arbete, som han med levande intresse gick upp i, han levde ett rikt och lyckligt familjeliv i kretsen av en stor och glad familj, och han hade många vänner. Så mycket bittrare känns tomrummet efter honom.

Samuel Johan Cavallin tillhörde en släkt, som i sina olika förgreningar, Cavallin, Cavalli och Hyllén-Cavallius, under de sistförflutna 300 åren spelat en stor och berömlig roll i svensk odlingshistoria. Själva var han ättling i sjätte rakt nedstigande led till en av vårt universitets rektorer på 1680-talet, historieprofessorn Olaus Cavallius, sedermera biskop i Växjö. De mellanliggande generationerna har med ett undantag varit präster och skolmän i Lundastiftet ner till farfadern, Samuel Gustaf Cavallin, lektor i latin och grekiska i Kristianstad, rektor där och slutligen kyrkoherde, först i Ystad, sedan i S:t Peders Kloster här i Lund. Samuel Gustaf Cavallin var bror till den ryktbare filologen och lexikografen Christian Cavallin, professor vid detta universitet, och till Severin Cavallin, först docent i grekiska här, sedan kyrkoherde i Vellinge och författare till det klassiska verket »Lunds stifts herdaminne». Sam Cavallins far, Clemens Cavallin, var lektor i latin och grekiska i Östersund, Kristianstad och slutligen i Växjö.

Själv hade Sam Cavallin ett starkt utvecklat sinne för traditionens betydelse, inte minst släkttraditionens. Vid sitt val av levnadsbana följde han den, men att han så gjorde, berodde ingalunda på att han uppfattade traditionen som ett tvång. Han lydde den, därför att den så väl passade hans egen läggning. Han blev alltså klassisk filolog, skolman och forskare. Till Lund kom han som student hösten 1921 men avbröt då och då studierna för utrikes resor. En termin tillbragte han i Köpenhamn, en i Montpellier, en i Rom och flera i München, och på det sättet skaffade han sig allmän-europeisk orientering, intellektuell vidsynthet och många värdefulla kontakter. Mellan resorna tillhörde han lärjungekretsen kring Einar Löfstedt här i Lund. Bland kamraterna var han mycket uppskattad tack vare sin intelligens, sin slagfärdighet och sin trofasta vänskap. I den rika skatt av minnen, som jag själv och alla de andra bevarar, som tillhörde 1920- och 30-talens krets av unga klassiska filologer i Lund, kommer Sam Cavallin alltid att inta ett av de allra främsta rummen.

Sina examina absolverade han i vanlig ordning och disputerade den 24 november 1934 på avhandlingen »Literarhistorische und textkritische Studien zur Vita Sancti Caesarii Arelatensis», som skänkte honom en välförtjänt docentur i latin. Avhandlingen, som alltså behandlar en biografi över en berömd biskop i Arles i Sydfrankrike omkr. 500 e. Kr., bildar upptakten till hans fortsatta vetenskapliga gärning, och Sam Cavallin hade alla förutsättningar för att fullfölja en akademisk normalkarriär. Han gjorde det inte. Han drogs till skolkatedern, och här kan man i hög grad spåra traditionens makt. De platser, dit han sökte sig, Östersund, Kristianstad, Ystad, är sådana, där hans far och farfar hade verkat före honom, dock med ett betydelsefullt undantag. Att han slutligen tog ett lektorat i Göteborg (1950) berodde på att det intresse för vetenskaplig forskning, som han aldrig hade släppt, lockade honom till en universitetsstad. Sam Cavallin var en utmärkt pedagog med stor förmåga att både fånga sina elever och lära dem de klassiska språken, men till slut segrade ändå forskaren hos honom över skolmannen.

Hans författarskap under lektorsåren följde två linjer. Å ena sidan tog sig hans pedagogiska intresse och lärarskicklighet uttryck i en rad textkommentarer, dels bearbetningar av äldre kommentarer, dels självständiga nya arbeten, å andra sidan fortsatte han sin rent

vetenskapliga forskning. Dock föreligger där ett klart samband mellan hans forskningar och hans textkommentarer. Dessa senare behandlar nämligen först Livius, hans älsklingsförfattare inom den klassiska latinska litteraturen, sedan legenderna om den helige Franciscus av Assisi, hans vetenskapliga huvudintresse under de senaste åren. Cavallins Livius-forskningar resulterade bland annat i en viktig uppsats i Vetenskaps-Societetens årsbok 1946, »Livianska småberättelser i deras kompositionella sammanhang». Dessutom har han skänkt oss en utmärkt modern översättning till svenska av Livius' 23:e bok.

Cavallins väsentliga vetenskapliga arbete under lektorsåren i Ystad gällde dock de forna biskoparna i Arles, och som ett huvudresultat av sina forskningar utgav han 1952 den grundläggande moderna texteditionen av biskoparna Honoratus' och Hilarius' biografier, »Vitae Sanctorum Honorati et Hilarii episcoporum Arelatensium», nummer 40 bland »Skrifter utgivna av Vetenskaps-Societeten i Lund».

Studiet av folkvandringstidens och merovingertidens latinska litteratur i Frankrike förde så småningom in Sam Cavallin på problem rörande högmedeltidens latinska skriftställereri, och på detta område utbildade han sig snart nog till en mycket framstående kännare. Hans forskningsresultat vann också yttre erkännande. Professorskompetens fick han redan 1944, medlem av vår Societet blev han 1947. Och vid tillsättandet av professuren i latin i Göteborg 1956 fick han förslagsrum. Vi har tyvärr i vårt land ingen akademisk lärostol för den medeltida och sena latiniteten trots den enorma betydelse latinet har haft som kyrkans, diplomatiens, vetenskapens och skolans språk genom mer än 1000 år efter romarrikets undergång. Men hade en sådan lärostol i vår tid inrättats, hade Sam Cavallin varit självskriven som dess innehavare.

Det var under sådana omständigheter en naturlig följd av Cavallins vetenskapliga rangställning, att han 1957 utsågs till redaktör för den ordbok över det svenska medeltidslatinet, som för närvarande planeras. Nu fick Sam Cavallin en självständig vetenskaplig uppgift som passade honom utmärkt. Med tjänstledighet från större delen av sina lärareplikter byggde han upp ett välordnat arbetsinstrument för en fullständig lexikografisk genomgång av allt som skrivits på latin i detta land under medeltiden. Men att fullfölja denna för vårt

lands kulturhistoria så eminent viktiga uppgift, som han var så sällsynt väl skickad för, blev honom inte förunnat.

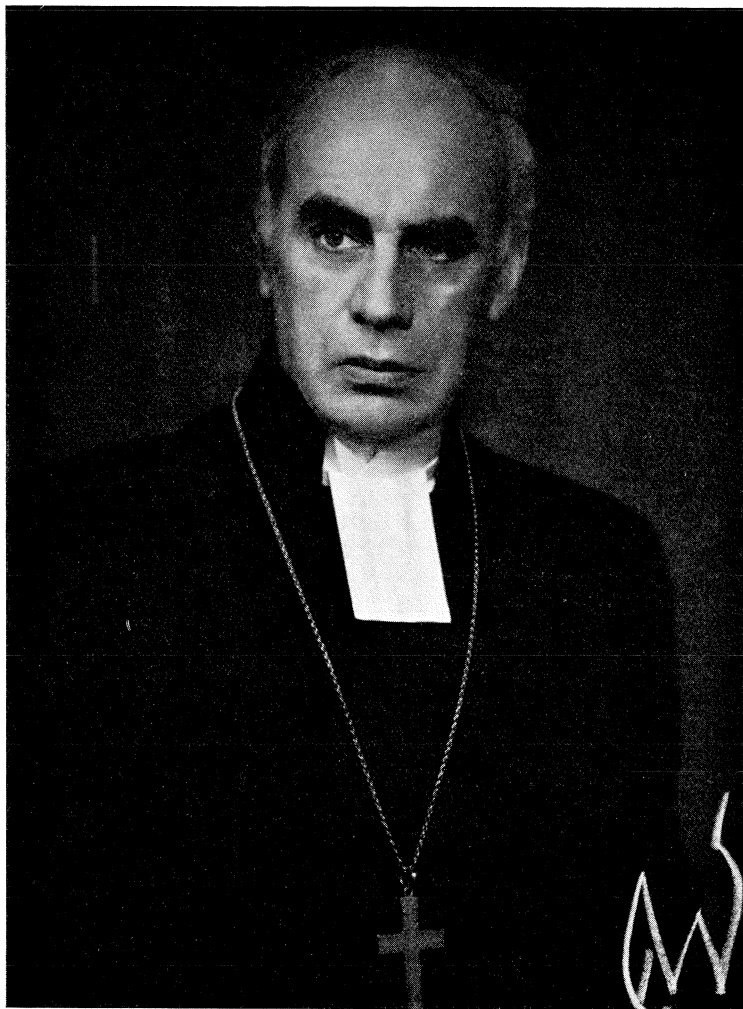
Sam Cavallin var en eldsjäl. Vad han än grep sig an med, gjorde han det med ett intensivt personligt engagemang. Han diskuterade gärna, stundom ettrigt men alltid sakligt. Och hans mångsidiga, djupa bildning gjorde att man alltid lyssnade till honom. Hans litterära intressen var ingalunda begränsade till den latinskspråkiga litteraturen. Han intresserade sig för så pass olika författarpersonligheter som Macchiavelli och Kaj Munk; inte minst dansk litteratur hade i honom en fin kännare och en varm vän — från Danmark hade han hämtat sin hustru. Sam Cavallin var också en djupt religiös människa; hans inträngande studier av fornkristna biskopars och medeltida helgongestalters liv och tänkande var samstämda med väsentliga sidor i hans egen personlighet.

En framstående och framgångsrik forskare, en mångsidigt utrustad, högt bildad och varmhjärtad människa, det är så vi minns Sam Cavallin.

YNGVE BRILIOTH

AV

JERKER ROSÉN

YNGVE BRILIOTH
*¹²/₇ 1891 †²⁷/₄ 1959

Yngve Brilioth tillhörde dem, som mognar tidigt. Född 1891 blev han student i Visby femton år gammal. Sina akademiska studier förlade han till Uppsala, där han blev filosofie magister innan han fyllt 19. Som 24-åring disputerade han 1915 på en avhandling över ett kameralt medeltidsämne, »Den påfvliga beskattningen af Sverige». Hans lärare hade varit historikerna Harald Hjärne och Nils Edén. Brilioths ämbetskarriär kom emellertid helt att ligga innanför den teologiska fakulteten och kyrkan. Sedan han 1917 avlagt teologie kandidatexamen och prästvigt för ärkestiftet, blev han tvenne år senare docent i kyrkohistoria i Uppsala och 1925 professor i samma ämne vid Åbo svenska akademi. 1928 utnämndes han till professor i praktisk teologi i Lund. Med befattningen var då domprostämberet förenat. I Lund stannade Brilioth tills han 1937 blev biskop i Växjö och 1950 ärkebiskop.

Betydelsen av Yngve Brilioths teologiska forskning och kyrkliga ämbetsmannagärning på de olika platser, där han satts att verka, är stor och många gånger omvittnad. Här i denna församling är det humanisten Brilioth, som gör anspråk på uppmärksamhet. Medan hans tidigare studieår i Uppsala väsentligen varit inriktade på de klassiska språken, var det som historisk och kyrkohistorisk forskare, han vid 21 års ålder först trädde inför offentligheten. I Kyrkohistorisk årsskrift 1912 inflöt tvenne bidrag av hans hand, varav det ena utgjorde en recension av P. O. Törnes avhandling »Om Finlands skattskyldighet till påfvedömet under medeltiden». Recensionen bildade upptakten till Brilioths eget avhandlingsarbete. Studier i relationerna mellan påfvedömet och de nordiska länderna låg vid denna tid i luften. År 1881 hade Leo XIII öppnat de påvliga arkiven för forskningen. Visserligen hade enskilda vetenskapsmän, däribland nordiska, redan desförinnan vunnit tillträde och kunnat göra avskrifter. Men nu sattes på kontinenten ett omfattande systematiskt editionsarbete igång av medeltidspåvarnas registraturer. De flesta förelåg just utgivna eller höll på att ges ut, när Brilioth påbörjade sitt avhandlingsarbete. Expeditioner hade också varit utsända för

att inventera Vatikanarkivets material av betydelse för de nordiska länderna. Resultatet förelåg i avskriftssamlingar. Men Brilioth nöjde sig icke helt med detta. Han kontrollerade och kompletterade genom egna forskningar i Rom.

Gradualavhandlingen tillhör den typ av vetenskapliga arbeten, som sent blir föråldrade. Den noggranna registreringen av allt vad man med säkerhet vet om den påvliga uppbörden från Sverige gör att den för varje medeltidshistoriker är och förblir ett oundgängligt uppslagsverk. Men dessutom blåste den liv i diskussioner kring väsentliga problem, exempelvis om den nordiska peterspenningens proveniens och ålder samt om möjligheten att lägga dess belopp till grund för folkmängdsstatistiska beräkningar.

Vid den stora schismen i påvedömets historia 1378 satte Brilioth tills vidare punkt i sin avhandling. Men 1925 publicerade han i Uppsala universitets årsskrift den stora undersökningen »Svensk kyrka, kungadöme och påvemakt 1363—1414». Ursprungligen var den tänkt som en direkt fortsättning på doktorsavhandlingen. Redan tidigt stod det emellertid klart för Brilioth, att relationerna mellan den svenska kyrkoprovinsen och påvedömet icke kunde isoleras. De måste ses i samband med en tredje faktor, statsmakten. Så hade i realiteten delvis skett redan i »Den påvliga beskattningen». Men nu togs steget fullt ut och den nya avhandlingen vidgades till en framställning av ovanlig bredd, där de flesta betydande inrikespolitiska och internordiska problemen av betydelse behandlades.

När arbetet publicerades, hade Brilioth sedan flera år börjat sin teologiska och kyrkliga karriär. Ej långt därefter kom han att inta maktpåliggande positioner såsom professor i praktisk teologi, domprost, biskop och ärkebiskop. Normalt borde han ha varit förlorad för historisk forskning. Men hans arbetsförmåga var icke normal. Och hans historiska intresse var för djupt rotat. Även om intervallen mellan arbetena blev längre, var forskarkraften och viljan att följa med i vad som skedde inom historieforskningen oförminskad. Genom sina ämnesval hade Brilioths forskningar redan från början blivit i hög grad internationellt orienterade. Sveriges historia kom att ses i det perspektiv, den måste ses, såsom en del av Europas. Ej minst i det avseendet fullföljde Brilioth traditionen från Harald Hjärne. Sin allmänhistoriska orientering dokumenterade han ytterligare genom översikten över Högmedeltiden i Lindblads världshistoria 1932. Den

kom honom till godo under alla de år, då han förberedde vad som nu framstår såsom hans främsta historiska verk, »Den senare medeltiden 1274—1521», ingående såsom del II i Svenska kyrkans historia (1941). Någon sammanhängande skildring hade då icke gjorts efter Henrik Reuterdahls för sin tid förtjänstfulla men hopplöst föråldrade från 1800-talets mitt. Det gällde för Brilioth att ta ställning till den historiska forskningens mest omdebatterade problem för att i nästa ögonblick befinna sig på helt obruten mark med ett stort obearbetat material framför sig. Den grundliga lärdomen över vida fält karakteriserar verket. Men det tillkommer också någonting nytt i bilden, kanske beroende på vunna erfarenheter som lärare och forskarhandledare, villigheten och oräddheten att meddela uppslag, att peka på uppgifter, som tid och utrymme inte tillåtit honom själv att fullfölja. Så bildar hans del i »Den svenska kyrkans historia» inledning till våra dagars intensiva kyrkohistoriska forskning på medeltiden, ett område, som länge fått en alltför undanskymd plats.

Det karakteristiska för Yngve Brilioth såsom historiker har, hoppas jag, delvis framgått vid presentationen av hans främsta arbeten. Bred, i våra dagar sällsynt humanistisk bildning och överblick, minutiös källforskning och noggrannhet vid meddelandet av fakta, välöverlagda slutsatser är genomgående drag. Brilioth saknade icke insikt i och sinne för moderna källkritiska principer. Materialet sovrades i enlighet med dessa. Men källkritik parad med försiktighet ger icke alltid samma resultat hos historieforskare. Den kan leda till att alla uppgifter i sena eller tendentiösa källor i försiktighetens namn förkastas. Men den kan också leda till, att man av samma orsak icke helt vill frånkänna dylika källor värde. Vissa i dem meddelade fakta *kan* ju vara riktiga. Brilioth intog den sistnämnda ståndpunkten, något som fick sitt kanske mest påtagliga uttryck i hans obenägenhet att helt se bort från de medeltida helgonlegenderna som historiska källor.

När Brilioth 1948 skulle publicera sitt sista mera omfattande bidrag till medeltidshistorien, första delen av »Handbok i svensk kyrkohistoria», bad han en betydligt yngre forskarkollega att läsa genom korrekturet. Denne, mera böjd att i källkritikens namn rensa bort osäkert stoff, ställde sig något tvivlande inför de slutsatser, som drogs på grundval av bl. a. helgonlegenderna. Resultatet av denna skepsis blev en speciell formulering i arbetets förord. Brilioth framhöll här,

att han icke gjorde anspråk på mer än att »ge en översiktlig framställning av vad man för närvarande möjligen kan anse sig veta». I en dylik översikt, menade han, var en viss återhållsamhet gentemot vad han kallade »den negativa kritiken av traditionsmaterialen» försvarlig. Tvivlaren fick likväl sitt traditionella, säkert ärligt menade »varma tack» men med tillägget: »Han bär givetvis på intet sätt ansvar för de meningar, som här kommit till uttryck».

Bilden av Yngve Brilioth som forskare skulle ej bli fullständig, om icke ytterligare en sida belystes. Den kommer endast indirekt — såsom i det nyss anförda citatet — till synes i hans vetenskapliga produktion, men den var intimt förknippad med hela hans personlighet. Många av oss minns honom från hans Lundaår, de år, då hans främsta vetenskapliga verk utarbetades. Den resliga gestalten vittnade om andlig kraft, men också om sjäivsäkerhet, kanske för somliga därtill om otillgänglighet. Ytligt sett kunde den snabbhet, med vilken hans första vetenskapliga arbeten kom till, och den omständigheten, att han mig veterligt aldrig offentligen försvarade sina resultat, om deras riktighet ifrågasattes, vittna om delvis samma egenskaper. Men de, som stiftat närmre bekantskap med honom på grund av gemensamma forskningsintressen, visste att skenet bedrog. En inre osäkerhet om egen förmåga och därför ödmjukhet och tolerans inför andras uppfattningar var förhärskande karaktärsegenskaper hos forskaren Yngve Brilioth. Icke minst kom de till synes i hans förhållande till en yngre generation. Denna generation erinrar sig med vilken vånda, han såg fram mot publiceringen av sin del i Svenska kyrkans historia och hur han sökte stöd — där ej hans blyghet och försynthet förbjöd honom — för att våga ta steget att lämna manuskriptet ifrån sig. Några ord i efterskriften till detta verk karakteriserar kanske bäst både människan och forskaren under Lundatiden. Jag slutar med att citera: »Arbetet har utförts under en följd av år vid sidan av krävande ämbetsuppgifter. Därför vågar jag anhålla om benäget överseende med de brister, som måste vidlåda boken. Andra må rätta och bättra: en framställning av denna art har som en av sina uppgifter att utgöra en text för det kritiska detaljstudiet att pröva och korrigera.»

ADELHEID VON SCHMITERLÖW

AV

EGIL LÖNNBERG

ADELHEID VON SCHMITERL W

*¹⁵/₈ 1875 †¹⁶/₅ 1959

Lördagen den 16 maj 1959 avled Vetenskaps-Societetens stiftande ledamot, fröken Adelheid von Schmiterlów, Tagels gård, Mistelås, i en ålder av 83 år och 9 månader.

Adelheid Emma Otburgis von Schmiterlów var född i Greifswald den 15 augusti 1875. Fadern var f. majoren vid Pommerska Jägarbataljonen *Wilhelm Carl Rudolf Ottomar von Schmiterlów*, (född på släktgodset Peselin, Rügen, den 28 juni 1812), tillhörande den yngsta grenen av den gamla släkt av militärer, ämbetsmän och godsägare, som sedan 1400-talet varit bosatta i Pommern och på Rügen, och av vilken fem bröder tjänade i Karl XII:s armé och därför erhöilo svenskt adelskap 1723. Modern var *Signhild Rappe* (född på Tagel den 29 juli 1838), dotter till majoren vid Smålands Husarregemente, friherre Gustaf Wilhelm Rappe och Catharina Mathilda Schmiterlów, tillhörande den äldre Schmiterlöwska grenen, som ägde och bebodde Olstorp m. fl. gårdar nära smålandsgränsen i södra Östergötland.

Major Wilhelm Rappe hade sju döttrar. Då ingen av dessa kunde övertaga den gamla släktgården Tagel, inköpte major Wilhelm von Schmiterlów denna år 1882 för sin dotters räkning. Major von Schmiterlów avled julafton 1884 och följande vår flyttade hans efterlevande maka och dotter tillbaka till Sverige för att bosätta sig på Tagel. Modern förvaltade gården till sin död den 7 december 1903. Vid sin bortgång 1959 hade Adelheid von Schmiterlów sålunda ägt Tagel i 77 år och de sista 54 åren själv brukat gården, givetvis med hjälp av skickliga förvaltare.

Uppväxtåren på Tagel voro ljusa och lyckliga och den ensamma lilla dottern fick snart studie- och lekkamrater i den stora skaran kusiner, barn till Wilhelm Rappes döttrar, Ingeborg (gift med professor C. A. Hultkrantz i Uppsala), Blenda (gift med friherre Gustaf von Essen, Svenstorp), Göthilda (gift med rektor O. L. von Sydow) och Linnéa (gift med lantbrukaren Chr. T. Trahn), för vilka alla

Tagel blev den naturliga samlingsplatsen under sommar- och jullov. Barnen Hultkrantz, vilka tidigt förlorade sina föräldrar, fick ett nytt hem på Tagel. Dessa rikt begåvade kusiner — de flesta några år äldre än Adelheid — stimulerade i hög grad lekarna och äventyren, vilka ofta gick i romantisk sagostil med riddare och stolts jungfrur eller i nära anknytning till bygdens och gårdens gamla sägner och traditioner. Den några år yngre kusinen Wilhelm von Sydow (sedermera professor i Lund), vilken personligen stod Adelheid von Schmitterlów mycket nära, fick på Tagel sitt intresse väckt för folklivs- och folkminnesforskning.

På Tagel vårdades också en rik konstnärlig tradition, ett arv från mormorsmor, Mathilda Schmitterlöws moder född Palbitski; flera av »systrarna på Tagel» voro skickliga att teckna, måla och kopiera gamla kopparstick och även flera av »kusinerna» hade fått denna talang i arv.

Det var därför ganska naturligt att Adelheid von Schmitterlów vid valet av levnadsbana i 20-årsåldern valde konstnärens. Hon var ekonomiskt oberoende, modern — ännu i sina bästa år — förvaltade Tagel, och det gällde endast för henne att skaffa sig en sysselsättning, där hennes begåvning och talanger kunde få det bästa och lyckligaste uttryck. Hon studerade några år vid Valands målarskola för professor Carl Wilhelmson; till hennes kamrater hörde bl. a. Tora Holmström, Hanna Borrie, Agnes Wieslander, Birger Simonson, Ivar Arosenius, Axel Törneman. Studierna fortsattes 1902 och 1904 vid målarakademien i Dachau nära München, med professor Adolf Hölzel som inspirerande lärare. I Dachau hade hon bl. a. Tora Holmström och Hanna Borrie samt Ernst Norlind och Axel Törneman till kamrater. Ett längre besök i Paris 1903 ingick också i studierna. Någon starkare konstnärlig påverkan fick hon dock icke vid mötet med den franska konsten: sekelskiftets romantiska, litet mörka och tunga kolorit tilltalade bättre hennes kynne. Efter det sista Dachau-besöket ansåg professor Hölzel, som hade en mycket hög tanke om hennes konstnärliga begåvning, att hon hade stora utsikter att bli en fin konstnärinna — om hon blott finge utvecklas och arbeta vidare.

Moderns bortgång 1903 tvingade henne att bryta denna utveckling. Det var med tungt hjärta och med en känsla av nästan övermäktigt ansvar som hon nu övertog den gamla släktgården. Hon visste väl sin egen oförmåga och sin svårighet att fatta beslut i praktiska ange-

lägenheter. Hennes vän från studieåren, Hanna Borrie, också en mycket rikt konstnärligt begåvad kvinna, men mera rustad inför praktiska ting, kom efter några år att flytta till Tagel, där hon med stor skicklighet deltog i hushållets skötsel. Tillsammans med sin väninna skapade Adelheid von Schmitterlöw ett vackert, gästfritt och rikt kultiverat hem på Tagel.

Såsom ägare till Mistelås' sockens största gård togs hennes tid och krafter i hög grad i anspråk för socknens och bygdens kommunala och kulturella angelägenheter. Hon var sålunda medlem av skolrådet 1915—1951, i folkbiblioteksstyrelsen 1913—1951, av kyrkorådet från 1930 till sin bortgång, ordförande i Röda Korskretsen 1945—1959 och dessförinnan mångårig styrelsemedlem. I Norra Allbo Hembygdsförening var hon en av stiftarna och tillhörde styrelsen från 1930 till sin bortgång. I Kronobergs läns Hemslöjd nedlade hon ett mycket aktivt och intresserat arbete såsom ledamot av styrelsen 1914—1948. År 1921 blev Adelheid von Schmitterlöw stiftande ledamot av Vetenskaps-Societeten i Lund. Ledamotskapet i ovannämnda styrelser och institutioner medförde givetvis ett rikt mecenatskap.

Redan tidigt sökte olika skogs- och lantbruksvetenskapliga institutioner samarbete med Tagel för forskning och försök. År 1947 blev Tagel försöksgård för Sveriges Utsädesförening i Svalöv. Det stora gårds- och släktarkivet på Tagel, som bl. a. innehåller stora brevs-serier rörande 1800-talets väckelse och inre missionshistoria i Småland, uppordnades av Adelheid von Schmitterlöw, som även frikostigt öppnade arkivet för forskare. Själv utnyttjade hon släktarkivet för en levnadsteckning över morfadern och hans roll i missionshistorien (Wilhelm Rappe, N. Allbo Hembygdsförenings årsbok 1950) och för en längre skildring av sin egen släkt och sina ungdoms- och studieår samt vän- och släktkretsen omkring Tagel (manuskript i Tagels arkiv).

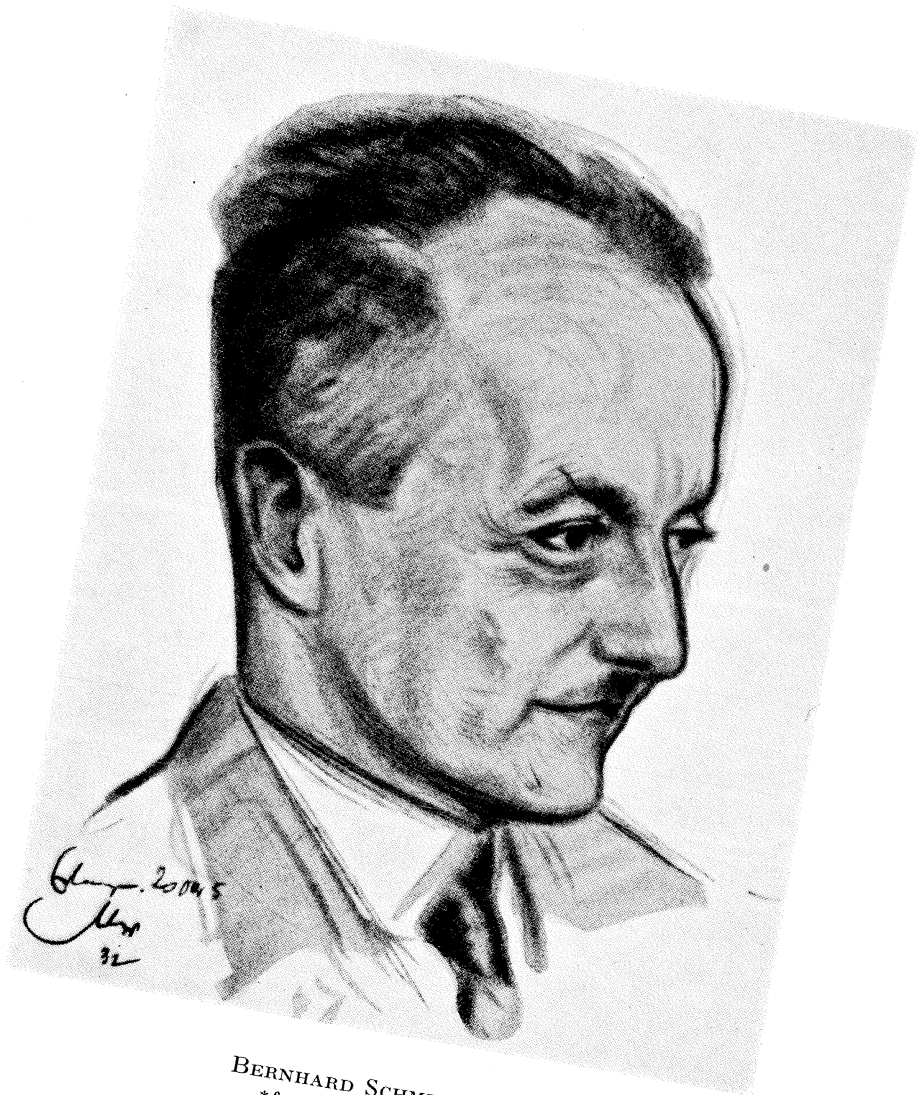
Adelheid von Schmitterlöw blev 1957 ledamot av Kungl. Vasaorden, erhöll 1954 Röda Korsets förtjänstmedalj och 1954 Sveriges Hemslöjdsförbunds guldmedalj.

Sitt stora intresse för konst, litteratur och vetenskap behöll hon in i det sista och för den talrika släkt, som räknade Tagel som ett andra hem, hyste hon alltid ett varmt och levande intresse. Nu äro alla dessa band brutna, men Adelheid von Schmitterlöws minne kommer alltid att leva i Mistelåsbygden och i hennes släkt- och vänkrets.

BERNHARD SCHMEIDLER

AV

STURE BOLIN

BERNHARD SCHEIDLER
* $\frac{6}{8}$ 1879 † $\frac{28}{5}$ 1959

Bernhard Schmeidler föddes 1879 och dog 1959 nära 80 år gammal. 1921 blev han professor i Erlangen. Politiskt verksam i egentlig mening var han ej, men han tog skarpt ställning mot den nationalsocialistiska rörelsen samt fruktade och hatade konsekvenserna av dess seger. Han skall, enligt vad han muntligt meddelat mig, under tiden för dess växt ha offentligt inbjudit Hitler till politisk diskussion. Kort efter nationalsocialisternas makt tillträde avsattes han från sitt ämbete. När han i april 1933 gästade Lund, insåg han klart, vad som förestod honom, men han ångrade inte sin kamp och sin propaganda mot nazismen och såg sin uppgift för framtiden vara att helt ägna sig åt vetenskaplig forskning. Hans krafter var alltjämt obrutna, och han bedrev i München, dit han flyttade efter sin avsättning, ett flitigt vetenskapligt författarskap, tills han under 1940-talet drabbades av ytterst svår ohälsa.

Schmeidler ägnade sig som vetenskapsman helt åt utforskandet av medeltidens historia. Han var övertygad anhängare av den historiska criticismens grundsatser, var — som hans produktion visar — lika mycket filolog som historiker och lär ha betecknat sig själv som en naturvetenskapligt inriktad historiker, inte utan visst fog. Men han hade också ett för en medeltidshistoriker inte vanligt sinne för psykologiska problem, och han kunde göra utmärkta karaktäristiker av tidiga medeltidsmän, när källmaterialet syntes honom möjliggöra detta. Floskler, dunkelheter, tendenser har jag aldrig mött i hans skrifter. De präglas av klarhet och omutlig tankereda; även den, som i sina forskningar opponerat mot vissa av hans resultat, måste oförbehållsamt erkänna detta.

I sin senare produktion ägnade Schmeidler sig främst åt tysk realhistoria, det tyska rikets och de tyska ländernas utveckling i deras inbördes växelverkan. Hans främsta hithörande skrift torde vara »Franken und das Deutsche Reich im Mittelalter» (1930). Varken detta eller hans övriga arbeten från 1930-talet kan — lika litet som

hans nog så viktiga tidigare skrifter — tillmätas samma betydelse som de verk, vilka han publicerade mot 1900-talets slut. I vart fall inte ur nordisk-skandinavisk synvinkel.

Schmeidler ägnade sig tidigt åt den medeltida historieskrivningen och åt utgivandet av berättande historiska källor. Med sin edition av 1100-tals-historikern Helmolds »Chronica Slavorum» (1909) närmade han sig den nordiska historien. Därefter grep han sig an med den stora och svåra uppgiften att ge oss en ny utgåva av Adam av Bremens »Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum». Den kom 1917 och som en kommentar och efterskrift därtill utgav han »Hamburg-Bremen und Nordosteuropa vom 9. bis 11. Jahrhundert» (1918). Få icke-nordiska böcker har funnit så flitiga läsare bland dem, som i Norden bedriver forskningar rörande våra länders tidiga medeltid. Jag har faktiskt sett exemplar av Schmeidlers Adams-edition, vari knappast två blad hängde ihop. Vetskapen härom föranledde mig att genast efter det jag som ung inköpt Adamutgåvan låta inbinda den i ett starkt klotband — en förnuftig åtgärd, ty först nu börjar boken falla sönder.

Den betydelse, som Schmeidlers utgåva av och skrifter om Adam fått för den nordiska historieforskningen, kan sägas ha tre anledningar. För det första gav Schmeidlers edition för första gången en i det allra närmaste fullständig bild av alla bevarade handskrifter, som har någon betydelse för fastställandet av Adams text. För det andra ställer Schmeidler vissa problem och ger åt dem en sådan lösning, att de svåra textkritiska frågor, som Adamtexterna ger anledning till, får betydande räckvidd även för nordisk realhistoria. Och för det tredje har Adams krönika gradvis, och inte utan påverkan av Schmeidlers utgåva, inom historieforskningen förflyttats från en relativt blygsam till en central plats bland källorna rörande Nordens 900- och 1000-tal.

Inga träd växer upp i himlen, och Adamforskningen har naturligtvis inte gjort halt i och med Bernhard Schmeidlers mönsterutgåva. Det har lyckats senare forskare att påträffa ett par av honom okända handskrifter och fragment av Adams verk. Detta har föranlett vissa anmärkningar mot Schmeidlers handskriftsstamträd. Enligt detta kan Adamhandskrifterna indelas i tre, i regel distinkt skilda familjer, A, B och C, vilka alla oberoende av varandra går tillbaka till Adams eget koncept. Denna Schmeidlers uppfatt-

ning förklarar en rad väsentliga egenheter hos handskrifterna. Men de nyaste forskningarna och handskriftsfynden har visat, att kontaminationer mellan de olika familjerna måste ha varit väsentligt större och fler än Schmeidler menat. Och 1949 framkastade jag tanken, att det vore lämpligt att från grunden granska Schmeidlers handskriftsstamträd och söka iaktta de resultat, som man skulle komma till, om man antog, att kontaminationen från begynnelsen vore grundläggande regler vid uppkomsten av våra bevarade Adams-texter. Jag lämnade öppen denna fråga, som överhuvud inte hade kunnat ställas utan tillgång till Schmeidlers grundläggande forskning. Dessa har också i hög grad vunnit uppskattning i Norden, inte minst i Lund. Detta fick ett markant uttryck däri, att Schmeidler 1924 invaldes som utländsk arbetande ledamot i Vetenskaps-Societeten i Lund. Han uppskattade utmärkelsen och gästade vårt samfund två gånger som föreläsare, 1927 och — som jag redan antytt — sex år senare under väsentligt dystrare förhållanden. Jag hörde och träffade honom båda gångerna. Från vårt första sammanträffande minns jag, att Schmeidler talade om kejsar Henrik IV och dennes medhjälpare under investiturstriden samt att han dedicerade till Societeten en bok i ämnet, »Kaiser Heinrich IV. und seine Hilfer im Investiturestreit» (1927) och överlämnade densamma. Jag tror, att den är det enda verk, som tillägnats vårt sällskap. Den är ett — inte minst genom sin metodik — mycket intresseväckande arbete, men Schmeidler meddelade mig vid vårt andra sammanträffande, att han tyckte sig ha drivit sina filologisk-historiska metoder alltför långt i boken. Vårt andra sammanträffande ägde rum 1933, kort efter nationalsocialismens seger i Tyskland, då han ånyo gästade Vetenskaps-Societeten. Av hans föredrag den gången har jag inget så starkt minne men väl av våra efterföljande samtal. De handlade om detaljproblem rörande Adams krönika och Nordens historia under vikingatiden samt om nationalsocialisternas makt tillträde. Diskussionerna rörande de första ämnena fördes i den lugnaste ton, men då det sistnämnda ämnet kom på tal, förvandlades Bernhard Schmeidler. En replik av denne, säkerligen innerst inne blide och välvillige men vetenskapligt helt omutlige man glömmar jag inte: »Es führt zur Hölle.» Han hade rätt.

VETENSKAPS-SOCIETETEN I LUND

1959

VETENSKAPS-SOCIETETEN I LUND

Beskyddare

H. M. KONUNGEN

Bortgångna hedersledamöter

- MONTELIUS, GUSTAF OSCAR AUGUSTIN, riksantikvarie, f. $\frac{9}{9}$ 1843,
† $\frac{4}{11}$ 1921.
- THOMSEN, VILHELM LUDVIG PETER, excellens, professor, f. $\frac{25}{1}$ 1842,
† $\frac{13}{5}$ 1927.
- TEGNÉR, ESAIAS HENRIK WILHELM, professor, f. $\frac{13}{1}$ 1843, † $\frac{21}{11}$
1928.
- v. WILAMOWITZ-MOELLENDORFF, ULRICH, excellens, professor, f. $\frac{22}{12}$
1848, † $\frac{25}{9}$ 1931.
- MÜLLER, SOPHUS OTTO, museumsdirektör, f. $\frac{24}{5}$ 1846, † $\frac{24}{2}$ 1934.
- KOCK, KARL AXEL LICHNOWSKY, professor, f. $\frac{2}{3}$ 1851, † $\frac{18}{3}$ 1935.
- MEILLET, PAUL JULES ANTOINE, professor, f. $\frac{11}{11}$ 1866, † $\frac{21}{9}$ 1936.
- EVANS, SIR ARTHUR JOHN, professor, f. $\frac{8}{7}$ 1851, † $\frac{11}{7}$ 1941.
- WÖLFFLIN, HEINRICH, professor, f. $\frac{21}{6}$ 1864, † $\frac{19}{7}$ 1945.
- HIRN, YRJÖ, professor, f. $\frac{7}{12}$ 1870, † $\frac{24}{2}$ 1952.
- CROCE, BENEDETTO, senator, f. $\frac{25}{2}$ 1866, † $\frac{20}{11}$ 1952.
- HECKSCHER, ELI FILIP, professor, f. $\frac{24}{11}$ 1879, † $\frac{23}{12}$ 1952.
- LÖFSTEDT, HAIMON EINAR HARALD, professor, f. d. praeses, f. $\frac{15}{6}$
1880, † $\frac{10}{6}$ 1955.

Hedersledamöter

- NILSSON, NILS MARTIN PERSSON, professor, Lund, f. $\frac{12}{7}$ 1874, 41.
- WEIBULL, LAURITZ ULRIK ABSALON, professor, f. d. praeses, Lund,
f. $\frac{2}{4}$ 1873, 43.

Styrelse

Praeses: KARL GUSTAV LJUNGGREN (1959).

V. praeses: CARL FEHRMAN (1955).

Sekreterare: BERTA STJERNQUIST (1959).

Skattmästare: THORILD DAHLGREN (1933).

Medlemmar: GERHARD BENDZ (1945), THORSTEN BERGH (1948),
GUNNAR WIGSTRAND (1949), JERKER ROSÉN (1955), BERTIL EJDER
(1958).

Suppleanter: KRISTER GIEROW (1957), CLAES SCHAAR (1958), GÖSTA
CARLSSON (1959).

Valnämnd

Ordförande: Societetens Praeses.

Medlemmar: GERHARD BENDZ (1956), BERTIL MALMBERG (1957),
BIRGER SALLNÄS (1957), HANS REGNÉLL (1957).

Suppleanter: BERTIL EJDER (1957), GÖSTA CARLSSON (1959).

Granskningsnämnd

Ordförande: Societetens Sekreterare.

Medlemmar: KARL GUSTAV LJUNGGREN (1941), GERHARD BENDZ
(1956), JERKER ROSÉN (1957), CLAES SCHAAR (1959).

Bortgångna stiftande ledamöter

v. HALLWYL, WALTER, greve, f. $^{26}/_1$ 1839, † $^{27}/_2$ 1921.

EDSTRAND, REINHOLD THEODOR WERNER, direktör, f. $^{15}/_6$ 1882,
† $^{25}/_{11}$ 1923.

SWARTZ, CARL JOHAN GUSTAF, universitetskansler, f. $^5/_6$ 1858, † $^6/_11$
1926.

PETRÉN, KARL ANDERS, professor, f. $^2/_12$ 1868, † $^{16}/_{10}$ 1927.

WACHTMEISTER, AXEL WILHELM, greve, kammarherre, f. $^{16}/_7$ 1869,
† $^{24}/_8$ 1929.

ENGSTRÖM, MAX EMIL LEOPOLD, konsul, f. $^{15}/_{11}$ 1867, † $^{25}/_3$ 1930.

v. GEIJER, FREDRIK WILHELM GUSTAF, ryttmästare, godsägare, f. $^8/_2$
1865, † $^{16}/_5$ 1930.

- V. HALLWYL, ANNA FREDRIKA WILHELMINA, f. KEMPE, grevinna, f. $1/10$ 1844, † $27/7$ 1930.
- HAFFNER, JOHAN, stadsläkare, f. $6/9$ 1876, † $14/4$ 1931.
- SAHLIN, JOHAN ALBERT, fabriksägare, f. $7/9$ 1868, † $17/5$ 1936.
- SWARTZ, PEHR JOHAN JACOB, direktör, f. $21/10$ 1860, † $5/6$ 1939.
- WESTRUP, JOHAN WILHELM MAGNUS, v. konsul, f. $13/5$ 1862, † $9/11$ 1939.
- LUNDAHL, NILS, fil. d:r, f. $23/5$ 1858, † $16/6$ 1940.
- GYLLENKROK, NILS JOHAN MALCOLM, friherre, hovstallmästare, f. $15/10$ 1887, † $9/4$ 1941.
- COYET, HILDA ELEONORE HENRIETTE DOROTÉE AMELIE, f. friherrinna CEDERSTRÖM, f. $16/3$ 1859, † $28/8$ 1941.
- MONTELIN, ADOLF FREDRIK, apotekare, f. $17/1$ 1871, † $28/10$ 1941.
- SAHLIN, CARL ANDREAS, fil. d:r, f. $15/12$ 1861, † $22/1$ 1943.
- JACOBSEN, HELGE, direktör, f. $24/12$ 1882, † $21/6$ 1946.
- LUNDBERG, SVEN EMIL, bergsingenjör, direktör, f. $21/8$ 1889, † $24/3$ 1947.
- LUNDBLAD, NILS WALDEMAR, hovrättsassessor, direktör, f. $7/12$ 1888, † $25/9$ 1947.
- MUNKSGAARD, EJNAR JOHANNES, forlagsboghandler, dr. phil., f. $28/2$ 1890, † $6/1$ 1948.
- THOTT, GUSTAF OTTO TAGE STIG, greve, hovjägmästare, f. $29/1$ 1885, † $4/7$ 1948.
- SAHLIN, BO CARL HENRIK, med. lic., direktör, f. $24/7$ 1901, † $18/2$ 1949.
- NORDQVIST, GUNHILD THERESIA ELVIRA, f. EDSTRAND, doktorinna, f. $23/9$ 1883, † $18/12$ 1951.
- ROOS, AXEL BERNHARD, jur. d:r, advokat, f. $4/3$ 1886, † $24/8$ 1957.
- V. SCHMITERLÖW, ADELHEID EMMA OTBURGIS, godsägare, f. $15/8$ 1875, † $16/5$ 1959.
- EDSTRAND, KARIN THEKLA ELEONORA, fröken, f. $3/7$ 1880, † $7/12$ 1959.

Stiftande ledamöter

- BERGER, SVANTE EDWIN LARSSON, direktör, Halmstad, f. $13/5$ 71, 20.
- DUNKER, HENRY CHRISTIAN LOUIS, fabriksdisponent, Hälsingborg, f. $6/9$ 70, 25.
- LUNDSTRÖM, MARGIT JOHANNA PALÆMONA CECILIA, f. VON GEIJER, generalska, Landskrona, f. $24/2$ 07, 32.
- DAHLGREN, STURE HJALMAR THORILD, fil. d:r, assuransdirektör, Malmö, f. $25/6$ 88, 33.

- WEIBULL, MÄRTA MARIA (MARY) SOFIA, f. FAHLBECK, professorska, Göteborg, f. $^{18}/_1$ 97, 34.
- WIJKANDER, KLARA SEVERINA, f. KOCK, fru, Göteborg, f. $^{28}/_{11}$ 88, 40.
- EHRNBERG, GÖSTA THEODOR, direktör, Simrishamn, f. $^{26}/_5$ 95, 42.
- BERGH, THORSTEN CHRISTIAN HOWARD, jur. o. fil. kand., konsul, Malmö, f. $^1/_{10}$ 01, 43.
- WIGSTRAND, GUNNAR, ingenjör, Åkeholm, f. $^{11}/_1$ 03, 44.
- WEHTJE, ERNST JONAS, tekn. d:r, direktör, Malmö, f. $^{17}/_7$ 91, 45.
- WIBERG, JOHN ÅKE TRULS, överintendent, Stockholm, f. $^{30}/_3$ 02, 46.
- NEVSTEN, ANDERS EDVARD, byggmästare, Malmö, f. $^{18}/_3$ 85, 47.
- HJELME-LUNDBERG, JOHN, konsul, Tenhult, f. $^{26}/_5$ 02, 50.
- CRAFOORD, HOLGER ALF ERIK, direktör, Lund, f. $^{25}/_7$ 08, 52.
- LUNDEQVIST, GÖSTA EVALD ANDREAS, civilingenjör, direktör, Malmö, f. $^3/_{10}$ 92, 53.
- THOTT, GRETA LINNÉA, grevinna, Holmeja, f. $^{25}/_2$ 08, 53.
- HAMMARSKIÖLD, SVEN LUDVIG, direktör, f. d. hovrättsråd, Malmö, f. $^{14}/_{12}$ 01, 54.
- BENDZ, OLOF GREGOR MORTIMER, godsägare, Vallberga, f. $^{15}/_9$ 04, 54.
- BERGER, CARL MAGNUS, direktör, Halmstad, f. $^{18}/_3$ 15, 54.
- SANDBERG, IVAR NILS GOTTHARD, direktör, Eslöv, f. $^{28}/_7$ 81, 54.
- SANDBLOM, GRACE, f. SCHAEFER, professorska, Lund, f. $^{13}/_5$ 07, 54.
- BERGENGREN, AXEL GÖRAN MAGNUS, civilekonom, Lund, f. $^{16}/_6$ 21, 55.
- HANSEN, EINAR ANTON, direktör, Malmö, f. $^{14}/_{11}$ 02, 55.
- GYLLENKROK, THURE-GABRIEL, friherre, Björnstorp, f. $^{23}/_5$ 22, 57.
- TUNHAMMAR, ELAM WIHLGOTT, direktör, Malmö, f. $^{18}/_1$ 03, 58.
- HANSEN, JOZZI ELLA, f. JENSEN, verkst. direktör, Malmö, f. $^{23}/_7$ 12, 59.

Seniorer

- BROCH, OLAF, professor, Oslo, f. $^4/8$ 67, 20.
- KOHT, HALVDAN, professor, Oslo, f. $^7/7$ 73, 22.
- ANDERSSON, JOHAN GUNNAR, professor, Stockholm, f. $^3/7$ 74, 25.
- FABRICIUS, KNUD FREDERIK KROG, professor, Köpenhamn, f. $^{13}/_8$ 75, 25.
- EKWALL, BROR OSKAR EILERT, professor, Lund, f. $^8/1$ 77, 25.
- OLSEN, MAGNUS BERNHARD, professor, Oslo, f. $^{28}/_{11}$ 78, 20.
- ARNE, TURE ALGOT J:SON, professor, Stockholm, f. $^7/5$ 79, 20.
- ROOSVAL, JOHNNY AUGUST EMANUEL, professor, Stockholm, f. $^{29}/_8$ 79, 20.

- FRÖDIN, JOHN OTTO HENRIK, professor, Uppsala, f. $16/4$ 79, 25.
EIDEM, ERLING, f. d. ärkebiskop, Uppsala, f. $23/4$ 80, 20.
KONOPCZYNSKI, LADISLAUS ALEXANDER, professor, Krakow, f. $26/11$ 80, 24.
KARITZ, ANDERS, professor, Uppsala, f. $28/2$ 81, 20.
LINDKVIST, ERIK HARALD, rektor, Hälsingborg, f. $14/10$ 81, 20.
LANDQUIST, JOHN, professor, Stocksund, f. $3/12$ 81, 21.
NELSON, HELGE MAGNUS OSKAR, professor, Lund, f. $15/4$ 82, 23.
LINDQVIST, ADOLF NATANAEL (NATAN), professor, Uppsala, f. $5/4$ 82, 33.
LINDBLOM, CHRISTIAN JOHANNES, professor, Lund, f. $7/6$ 82, 34.
JACOBSEN, ELISABETH (LIS), dr. phil., Köpenhamn, f. $29/1$ 82, 33.
BÖÖK, MARTIN FREDRIK CHRISTOFFERSSON, professor, Lund, f. $12/5$ 83, 20.
BELFRAGE, SIXTEN ESBJÖRN MAURITZ, fil. d:r, Åkarp, f. $27/7$ 83, 27.
PEDERSEN, JOHANNES PEDER EJLER, professor, Köpenhamn, f. $7/11$ 83, 27.
NYMAN, ALF TOR, professor, f. d. praeses, Lund, f. $12/3$ 84, 20.
SAHLGREN, GUSTAF FREDRIK JÖRAN, professor, Uppsala, f. $8/4$ 84, 20.
SEIP, DIDRIK ARUP, professor, Oslo, f. $31/8$ 84, 35.
KJELLIN, TOR HELGE, professor, museiintendent, Karlstad, f. $24/4$ 85, 20.
LILJEGREN, STEN BODVAR, professor, Uppsala, f. $8/5$ 85, 20.
LAGERROTH, LARS FREDRIK BARTHOLD, professor, Lund, f. $10/9$ 85, 20.
ANDERSON, WALTER, professor, Kiel, f. $10/10$ 85, 32.
JAAKKOLA, KAARLE JALMARI, professor, Helsingfors, f. $1/1$ 85, 35.
MÖRNER, AGNES MARIANNE, rektor, Lund, f. $4/1$ 86, 20.
VASMER, MAX, professor, Berlin, f. $28/2$ 86, 30.
WEIBULL, CURT HUGO JOHANNES, professor, Göteborg, f. $19/8$ 86, 20.
NORDAL, SIGURÐUR, minister, Köpenhamn, f. $14/9$ 86, 36.
BONNESEN, STEN, lektor, Vänersborg, f. $11/10$ 86, 22.
BULL, FRANCIS, professor, Oslo, f. $4/10$ 87, 32.
FRIIS-JOHANSEN, KNUD, professor, Köpenhamn, f. $1/11$ 87, 37.
CARLSSON, OSCAR GOTTFRID HENRIK, professor, Lund, f. $18/12$ 87, 25.
FRAENKEL, EDUARD, professor, Oxford, f. $17/3$ 88, 33.
JAEGER, WERNER, professor, Cambridge, U. S. A., f. $30/7$ 88, 27.

- CARLQUIST, NILS WILHELM GUNNAR, f. d. överbibliotekarie, Lund, f. $\frac{3}{2}$ 89, 25.
- HABERLANDT, ARTHUR, professor, Wien, f. $\frac{9}{3}$ 89, 24.
- ROOTH, ERIK GUSTAF THEODOR, professor, Lund, f. $\frac{22}{4}$ 89, 33.
- GALSTER, GEORG, museumsinspektör, Köpenhamn, f. $\frac{17}{5}$ 89, 44.
- PIPPING, HUGO RUDOLF (ROLF), professor, Helsingfors, f. $\frac{1}{6}$ 89, 35.
- KARLGRÉN, KLAS BERNHARD JOHANNES, professor, Stockholm, f. $\frac{5}{10}$ 89, 20.
- BRÖNDSTED, JOHANNES BALTHASAR, rigsantikvar, Köpenhamn, f. $\frac{5}{10}$ 90, 37.
- ANDRÉN, GEORG, f. d. landshövding, Lerum, f. $\frac{10}{12}$ 90, 36.
- HEDSTRÖM, KARL FREDRIK GUNNAR, professor, Lund, f. $\frac{31}{12}$ 90, 37.
- JOSEPHSON, RAGNAR, professor, f. d. praeses, Lund, f. $\frac{8}{3}$ 91, 29.
- LUNDHOLM, OSCAR HELGE, professor, Durham, U.S.A., f. $\frac{15}{5}$ 91, 45.
- RUIN, HANS VALDEMAR, professor, Lund, f. $\frac{18}{6}$ 91, 40.
- THOMSON, ARTHUR NATANAEL, f. d. universitetskansler, Lund, f. $\frac{6}{11}$ 91, 27.
- NORDMAN, CARL AXEL, f. d. statsarkeolog, Helsingfors, f. $\frac{28}{1}$ 92, 45.
- BRANDT, FRITHIOF, professor, Köpenhamn, f. $\frac{23}{5}$ 92, 32.
- KJELLBERG, SVEN TORSTEN, museiintendent, Lund, f. $\frac{22}{6}$ 92, 44.
- HAMMERICH, LOUIS LEONOR, professor, Köpenhamn, f. $\frac{31}{7}$ 92, 36.
- WERIN, ALGOT GUSTAF, professor, Lund, f. $\frac{19}{10}$ 92, 25.
- OLINDER, OLOF GUNNAR, docent, rektor, Göteborg, f. $\frac{10}{7}$ 93, 34.
- FRIIS, ASTRID, professor, Köpenhamn, f. $\frac{1}{8}$ 93, 46.
- RICHTER, HERMAN BROR, förste bibliotekarie, docent, Lund, f. $\frac{6}{9}$ 93, 35.
- PLEIJEL, HILDING ATHANASIVS, professor, Lund, f. $\frac{19}{10}$ 93, 35.
- LÖFSTEDT, ERNST MARTIN HUGO, professor, Uppsala, f. $\frac{13}{12}$ 93, 34.
- SIEGVALD, HERMAN SIGBAN, professor, Lund, f. $\frac{13}{2}$ 94, 48.
- CARLSSON, NILS GUNNAR, professor, Stockholm, f. $\frac{7}{3}$ 94, 26.
- COLLINDER, NILS ALFRED TORBJÖRN (BJÖRN), professor, Uppsala, f. $\frac{22}{7}$ 94, 36.
- TILANDER, ARTUR GUNNAR, professor, Stockholm, f. $\frac{22}{7}$ 94, 31.
- OLSSON, BROR HJALMAR, förste bibliotekarie, Lund, f. $\frac{6}{8}$ 94, 39.
- LINDQUIST, IVAR ARTUR, professor, Lund, f. $\frac{31}{5}$ 95, 25.
- PIPPING, HUGO EDVARD, professor, kansler för Åbo akademi, Helsingfors, f. $\frac{12}{6}$ 95, 44.
- ÅKERMAN, JOHAN HENRIK, professor, Lund, f. $\frac{31}{3}$ 96, 34.
- RUBOW, POUL VICTOR, professor, Köpenhamn, f. $\frac{9}{1}$ 96, 30.

- SKAUTRUP, JENS PETER ANDREAS, professor, Aarhus, f. $21/1$ 96, 46.
HOLTSMARK, ANNE ELISABETH, professor, Oslo, f. $21/6$ 96, 49.
BARR, KAJ, professor, Köpenhamn, f. $26/6$ 96, 49.
HØEG, CARSTEN, professor, Köpenhamn, f. $15/11$ 96, 41.
THERMÆNIUS, JOHAN EDVARD FREDRIK, professor, Stockholm, f. $14/12$ 96, 32.
KNUTSSON, KNUT PETER, professor, stadsbibliotekarie, Stockholm, f. $5/3$ 97, 28.
ELOVSON, JOHN HARALD, docent, lektor, Lund, f. $1/6$ 97, 37.
OLIVECRONA, KNUT HANS KARL, professor, Lund, f. $25/10$ 97, 35.
GJERSTAD, ERIK PAUL EINAR, professor, Lund, f. $30/10$ 97, 41.
DEDERING, SVEN EMANUEL, professor, Lund, f. $10/12$ 97, 38.
VALMIN, MATTIAS NATAN, lektor, Växjö, f. $30/5$ 98, 37.
AMUNDSEN, LEIV, professor, Oslo, f. $30/5$ 98, 49.
BØGGILD-ANDERSEN, CARL OLOF, professor, Aarhus, f. $20/6$ 98, 46.
STEEN, SVERRE, professor, Oslo, f. $1/8$ 98, 46.
BAYER, RAYMOND, professor, Paris, f. $2/9$ 98, 47.
ASPELIN, GUNNAR, professor, Lund, f. $23/9$ 98, 29.
SKARD, EILIV, professor, Oslo, f. $19/10$ 98, 51.
HARRIE, IVAR OLAV, chefredaktör, Stockholm, f. $18/3$ 99, 32.
ANDERSSON, CARL INGVAR, riksarkivarie, Stockholm, f. $19/3$ 99, 31.
HELGASON, JÓN, professor, Köpenhamn, f. $30/6$ 99, 38.
POSTAN, MICHAEL, professor, Cambridge, f. $24/9$ 99, 51.
HJELMSLEV, LOUIS TROLLE, professor, Köpenhamn, f. $3/10$ 99, 48.
SVEINSSON, EINAR ÓLAFUR, professor, Reykjavik, f. $12/12$ 99, 45.
BOLIN, ANDERS STURE RAGNAR, professor, f. d. praeses, Lund, f. $27/5$ 00, 30.
HANNERBERG, CARL DAVID, professor, Stockholm, f. $29/7$ 00, 52.
FRISK, JÖNS IVAN HJALMAR, professor, Göteborg, f. $4/8$ 00, 44.
WIESELGREN, PER VÄINÖ, lektor, Eslöv, f. $4/8$ 00, 47.
STRÖMBÄCK, DAG ALVAR, professor, Uppsala, f. $13/8$ 00, 35.
MÄGISTE, JULIUS, professor, Lund, f. $19/12$ 00, 53.
KJÖLLERSTRÖM, SVEN GOTTLIEB, professor, Lund, f. $28/1$ 01, 39.
WIFSTRAND, SVEN ALBERT, professor, Lund, f. $3/3$ 01, 30.
MOLTKE, ERIK, cand. mag., Köpenhamn, f. $4/4$ 01, 43.
SVENSSON, SIGFRID OSKAR, professor, Lund, f. $1/6$ 01, 47.
MACKENSEN, LUTZ, professor, Riga, f. $15/6$ 01, 32.
ELLING, CHRISTIAN, professor, Köpenhamn, f. $14/11$ 01, 45.

- KAKRIDIS, JOHANNES, professor, Saloniki, f. $17/11$ 01, 47.
 DIANO, CARLO, professor, Padova, f. $2/2$ 02, 53.
 LOMBARD, ALF, professor, Lund, f. $8/7$ 02, 40.
 ÅKERLUND, ALVAR WALTER, lektor, Lund, f. $23/12$ 02, 36.
 L'ORANGE, HANS PETER, professor, Oslo, f. $2/3$ 03, 40.
 SYME, RONALD, professor, Oxford, f. $11/3$ 03, 48.
 GUSTAFSON, ALRIK, professor, Minneapolis, U. S. A., f. $23/4$ 03, 48.
 SCHREINER, JOHAN CHRISTIAN, professor, Oslo, f. $25/5$ 03, 45.
 CLARK, SIR KENNETH MC KENZIE, museidirektör, London, f. $13/7$ 03, 42.
 BLATT, FRANZ, professor, Aarhus, f. $31/8$ 03, 34.
 JOHANNISSON, TURE GUSTAF, professor, Göteborg, f. $26/9$ 03, 41.
 EHNMAR, ERLAND JACOB, professor, Lund, f. $1/10$ 03, 53.
 SVENSSON, JOHN ALFRED, docent, Lund, f. $5/2$ 04, 45.
 HAFSTRÖM, ADOLF GERHARD G:SON, professor, Lund, f. $27/3$ 04, 55.
 SVENDSEN, PAULUS, professor, Oslo, f. $17/4$ 04, 58.
 KOCH, HANS HARALD HAL, professor, Köpenhamn, f. $6/5$ 04, 41.
 EK, SVEN THEODOR, docent, lektor, Lund, f. $17/5$ 04, 52.
 HANELL, KRISTER, professor, Lund, f. $8/8$ 04, 38.
 JANZÉN, ASSAR GÖTRIK, professor, Berkeley, Calif. U.S.A., f. $22/8$ 04, 51.
 AHLÉN, TAGE ROBERT, professor, Lund, f. $24/8$ 04, 55.
 ARBMAN, HOLGER, professor, f.d. praeses, Lund, f. $8/9$ 04, 46.
 HALD, KRISTIAN, professor, Köpenhamn, f. $9/9$ 04, 53.

Arbetande ledamöter

a. Inländska

- SEGERSTEDT, TORGNY, professor, Uppsala, f. $11/8$ 08, 36.
 LJUNGGREN, KARL GUSTAV, professor, praeses, Lund, f. $6/12$ 06, 37.
 JARRING, GUNNAR VALFRID, ambassadör, Washington, f. $12/10$ 07, 37.
 AXELSON, BERTIL FOLKE BONDE, professor, Lund, f. $22/12$ 06, 38.
 ARNGART, OLOF SIGFRID, professor, Lund, f. $15/4$ 05, 42.
 BENDZ, CLAËS GERHARD MORTIMER, docent, Lund, f. $16/10$ 08, 43.
 SVALENIUS, IVAN HÅKAN, docent, lektor, Lund, f. $7/9$ 06, 44.
 RYDBECK, MONICA AUGUSTA ELISABETH CHRISTINA, docent, förste antikvarie, Stockholm, f. $11/11$ 06, 44.
 DAHLBERG, ANDERS TORSTEN, professor, Göteborg, f. $18/8$ 06, 44.

- AHLSTRÖM, GUSTAF GUNNAR, docent, Stockholm, f. $^{25}/_{11}$ 06, 45.
ROSÉN, JERKER INGMAR, professor, Lund, f. $^{6}/_{5}$ 09, 45.
QUENSEL, CARL-ERIK, professor, Lund, f. $^{9}/_{10}$ 07, 46.
FALK, KNUT-OLOF, professor, Lund, f. $^{19}/_{4}$ 06, 46.
PFANNENSTILL, BERTIL ALGOT, docent, Lund, f. $^{22}/_{2}$ 09, 48.
MALMBERG, BERTIL, professor, Lund, f. $^{22}/_{4}$ 13, 48.
WIKANDER, OSCAR STIG, professor, Uppsala, f. $^{27}/_{8}$ 08, 48.
NILSSON-EHLE, HANS GREGOR GUNNAR, professor, Göteborg,
f. $^{17}/_{7}$ 10, 49.
SANDBLAD, NILS GÖSTA, professor, Uppsala, f. $^{2}/_{9}$ 10, 49.
CARLSSON, STEN CARL OSCAR, professor, Uppsala, f. $^{14}/_{12}$ 17, 49.
LINDBLAD, GUSTAF MARTIN ESAIAS, professor, Stockholm, f. $^{26}/_{2}$ 11, 50.
ALTHIN, CARL-AXEL GUSTAF, docent, Lund, f. $^{12}/_{2}$ 15, 50.
FEHRMAN, CARL ABRAHAM DANIEL, professor, Lund, f. $^{3}/_{2}$ 15, 50.
KORLÉN, HANS GUSTAV VILHELM, professor, Stockholm, f. $^{27}/_{1}$ 15, 50.
GERLEMAN, JOHN GILLIS HARRY, professor, Lund, f. $^{27}/_{3}$ 12, 51.
LUNDSTRÖM, SVEN GUNNAR, docent, Lund, f. $^{30}/_{1}$ 14, 51.
EJDER, GUSTAF ÅKE BERTIL, docent, Lund, f. $^{2}/_{11}$ 16, 52.
WESTIN, GUNNAR TORVALD, professor, Stockholm, f. $^{29}/_{10}$ 11, 52.
BJÖRCK, TOR ERLAND STAFFAN, professor, Lund, f. $^{5}/_{8}$ 15, 52.
NILSSON, SVEN AUGUSTINUS, professor, Uppsala, f. $^{9}/_{11}$ 14, 52.
STJERNQUIST, NILS NILSSON, professor, Lund, f. $^{29}/_{8}$ 17, 53.
SCHAAR, CLAES GÖRAN GUSTAV VIKTOR, docent, Lund, f. $^{18}/_{5}$ 20, 53.
WELINDER, PER EMIL CARSTEN, professor, Lund, f. $^{28}/_{4}$ 08, 54.
EDLUND, SVEN GÖRAN, professor, Lund, f. $^{12}/_{1}$ 09, 54.
REGNÉLL, HANS OTTO, docent, Lund, f. $^{30}/_{1}$ 19, 54.
BENSON, SVEN ARCHER, docent, arkivchef, Lund, f. $^{22}/_{1}$ 19, 55.
MORITZ, MANFRED, professor, Lund, f. $^{4}/_{6}$ 09, 55.
NORMANN, CARL-EDVARD, docent, Lund, f. $^{26}/_{1}$ 12, 55.
SALLNÄS, BIRGER INGEMAR, docent, lektor, Lund, f. $^{4}/_{2}$ 12, 55.
WELIN, ERIK ALGOT, docent, Lund, f. $^{24}/_{12}$ 07, 55.
BJURLING, OSCAR ANDERS, professor, Lund, f. $^{12}/_{5}$ 07, 56.
EKBO, SVEN ARNOLD, docent, ordbokschef, Lund, f. $^{7}/_{8}$ 15, 56.
GIEROW, KRISTER ADOLF, överbibliotekarie, Lund, f. $^{11}/_{5}$ 07, 56.
WALLER, STURE MAGNUS, docent, Lund, f. $^{8}/_{3}$ 15, 56.
HÄGERSTRAND, STIG TORSTEN ERIK, professor, Lund, f. $^{11}/_{10}$ 16, 57.
OLLÉN, GUNNAR, fil. dr, Malmö, f. $^{22}/_{11}$ 13, 58.
STJERNQUIST, BERTA INGEBORG, docent, Lund, f. $^{26}/_{4}$ 18, 58.

- ÅSDAHL HOLMBERG, ELLA MÄRTA MATILDA, docent, Uppsala, f. $^{24}/_8$ 19, 58.
 ODÉN DUNÉR, AGNES BIRGITTA, docent, Lund, f. $^{11}/_8$ 21, 58.
 RYSTAD, NILS GÖRAN, docent, Lund, f. $^{31}/_7$ 25, 58.
 BACK, PÄR-ERIK, docent, Lund, f. $^{20}/_9$ 20, 59.
 CARLSSON, NILS GÖSTA, professor, Lund, f. $^{19}/_9$ 19, 59.
 LÖWENDAHL, GÖSTA EMIL OSKAR, docent, Lund, f. $^{13}/_6$ 20, 59.
 PALM, JAMES VILHELM JONAS, docent, Lund, f. $^{29}/_6$ 25, 59.
 SANDSTRÖM, SVEN ERIK ÅKE, docent, Lund, f. $^{26}/_2$ 27, 59.
 VÄSTHAGEN, NILS EVERT BENJAMIN, professor, Lund, f. $^{24}/_{10}$ 06, 59.

b. Utländska

- WEBSTER, THOMAS BERTRAM LONSDALE, professor, London, f. $^3/_7$ 05, 49.
 CHRISTENSEN, AKSEL ERHARD, professor, Köpenhamn, f. $^{11}/_9$ 06, 50.
 KAPSOMENOS, STYLIANOS GEORG, professor, Saloniki, f. $^{29}/_{11}$ 07, 50.
 DIDERICHSEN, PAUL, professor, Köpenhamn, f. $^{16}/_8$ 05, 51.
 POULSEN, VAGN HÄGER, museumsdirektör, Köpenhamn, f. $^{25}/_8$ 09, 51.
 V. WRIGHT, GEORG HENRIK, professor, Helsingfors, f. $^{14}/_6$ 16, 53.
 VIRTARANTA, ERKKI PERTTI ILMARI, fil. d:r, ordboksredaktör, Helsingfors, f. $^{20}/_5$ 18, 53.
 BILLESKOV JANSEN, FREDERIK JULIUS, professor, Köpenhamn, f. $^{30}/_9$ 07, 54.
 GLOB, PETER VILHELM, professor, Aarhus, f. $^{20}/_2$ 11, 54.
 ZILLIACUS, JOHAN HENRIK, professor, Helsingfors, f. $^{23}/_1$ 08, 54.
 STAIGER, EMIL, professor, Zürich, f. $^8/_2$ 08, 54.
 DE BOÛARD, MICHEL, professor, Caen, f. $^5/_8$ 09, 54.
 FINK, TROELS MARSTRAND TRIER, professor, Aarhus, f. $^{18}/_4$ 12, 55.
 NAERT, PIERRE, docent, Lund, f. $^{29}/_5$ 16, 55.
 JANKUHN, HERBERT, professor, Göttingen, f. $^8/_8$ 05, 58.
 BECKER, CARL JOHAN, professor, Köpenhamn, f. $^3/_9$ 15, 59.
 HALLDÓRSSON, HALLDÓR TORFI GUDMUNDUR, professor, Reykjavik, f. $^{13}/_7$ 11, 59.
 AHLBÄCK, TORVALD OLAV OTTO, professor, Helsingfors, f. $^{28}/_3$ 11, 59.
 ENKVIST, NILS ERIK AUGUST, professor, Åbo, f. $^{27}/_9$ 25, 59.
 THOMSEN, RUDI, professor, Aarhus, f. $^{21}/_7$ 18, 59.

SOCIETETENS VERKSAMHET ARBETSÅRET 1959

Till stiftande ledamot har under arbetsåret kallats fru Jozzi Hansen, Malmö.

Som inländska arbetande ledamöter har under året upptagits professorerna Gösta Carlsson och Nils Västhagen, docenterna Gösta Löwendahl, Pär-Erik Back, Jonas Palm och Sven Sandström, samtliga i Lund.

Som utländska arbetande ledamöter har under året upptagits professorerna Carl Johan Becker, Köpenhamn, Halldór Halldórsson, Reykjavik, Olav Ahlbäck, Helsingfors, Nils Erik Enkvist, Åbo och Rudi Thomsen, Aarhus.

Vid högtidssammanträdet den 21 november föreläste professor Karl-Gustaf Hildebrand, Uppsala, över ämnet: »Att sälja järn. Ett svenskt exportproblem genom tiderna.»

Den 20 februari anordnades en klubbafton, vid vilken domkyrkans genomgripande restaurering studerades under domkyrkoarkitekt E. Græbes ledning.

Den 3 oktober företogs en utfärd till Iföverken i Bromölla, som förevisades och demonstrerades av dir., tekn. dr E. Wehtje och hans medarbetare. Under hemresan demonstrerade professor Arbman pågående utgrävningar i Gualöv. Även Trolle-Ljungby slott besöktes.

Av trycket har under arbetsåret utgivits:

Årsbok 1958—59.

Ett resestipendium på 1000 kr har av Societeten tilldelats docent Pierre Naert för forskningar i Japan angående Aino-språket.

Lagerbrings-medaljen i silver med åtföljande penningbelopp (750 kr) har tilldelats docent Erik Cinthio för hans betydelsefulla forskningar i Lunds domkyrkas byggnadshistoria.

Ur anslaget för tillfälliga och smärre bidrag till vetenskaplig forskning har den 21 november utdelats:

Till docent Bertil Ejder för utarbetandet av två undersökningar, en om tidsuttryck i de nordiska språken och en om ortnamnen på -ryd, -röd, -rud, 237 kr.

Till docent Hans Regnéll för renskrivning av manuskript till en rad filosofiska undersökningar, 360 kr.

Till docent Göran Rystad för renskrivning av manuskript till arbetet »Kriegsnachrichten und Propaganda während des Dreissig-jährigen Krieges», 530 kr.

Till docent Berta Stjernquist för renskrivningsarbeten i samband med arbetet »Bronsåldersproblem i anslutning till gravfältet i Simris», 380 kr.

Lund den 21 november 1959.

Birger Sallnäs

SAMMANDRAG
AV VETENSKAPS-SOCIETETENS I LUND RÄKENSKAPER
ÅR 1959

Balanskonto den 1 januari 1959

Tillgångar:		Skulder:	
Obligationer	313.962: 50	Grundfond	241.000: —
Förlagsbevis	19.525: —	Dispositionsfond	22.703: 48
Aktier	44.820: —	Resestipendiefond	22.780: —
Banktillgodohavanden ...	16.384: 27	»Skånsk senmedeltid och renässans»	57.800: —
Postgiro & Kontant kassa	1.605: 71	Olga och Thorild Dahlgrens fond	25.837: —
		AB C. W. K. Gleerups fond	11.177: —
		Grevinnan von Hallwyls fond	10.000: —
		Knut och Alice Wallenbergs fond	5.000: —
	Kronor 396.297: 48		Kronor 396.297: 48

Vinst- och Förlustkonto år 1959

Inkomster:		Utgifter:	
Räntor å obligationer	10.600: —	Stämplars, courtage m. m. ...	48: 75
Kursvinst »	100: —	Nedskrivningar å aktier ..	1.510: —
Räntor å förlagsbevis	600: —	Sekreteraren	1.000: —
Utdelning å aktier	3.080: —	Föreläsare	375: —
Räntor å banktillgodoha- vanden	757: 55	Forskningsbidrag	1.507: —
Inträdesavgifter	1.000: —	Resestipendium	1.000: —
Årsavgifter	8.000: —	Lagerbringska belöningen .	750: —
»Skånsk senmedeltid och renässans»:		Skriftserien:	
Bidrag	200: —	Tryckning	5.204: 90
Försäljning	340: 50	Övriga utgifter	2.453: 25
Skriftserien:		Avsättning till Resestipen- diefonden	5.000: —
Tryckningsbidrag	600: —	Övriga fondökningar under året	13.244: —
Försäljning	2.840: —		
Fondminskningar under året	3.974: 85		
	Kronor 32.092: 90		Kronor 32.092: 90

Balanskonto den 31 december 1959

Tillgångar:		Skulder:	
Obligationer	317.862: 50	Grundfond	249.000: —
Förlagsbevis	19.625: —	Dispositionsfond	18.728: 63
Aktier	53.050: —	Resestipendiefond	28.691: —
Banktillgodohavanden ...	16.410: 88	»Skånsk senmedeltid och renässans»	60.653: —
Postgiro & Kontant kassa	3.618.25	Olga och Thorild Dahlgrens fond	26.870: —
		AB C. W. K. Gleerups fond	11.624: —
		Grevinnan von Hallwyls fond	10.000: —
		Knut och Alice Wallenbergs fond	5.000: —
	<hr/>		<hr/>
	Kronor 410.566: 63		Kronor 410.566: 63

Malmö den 31 december 1959.

Thorild Dahlgren

SPECIFIKATION AV OBLIGATIONER, FÖRLAGSBEVIS OCH
AKTIER DEN 31 DECEMBER 1959

Obligationer:	%	År	Nom. värde	Bokfört värde
Svenska Staten	3	1/2 1937	2.000	2.000:—
» »	3	1/3 1937	10.000	10.000:—
» »	3,5	15/12 1941	25.000	25.000:—
» » (3. försvarslånet)	3,5	15/8 1942	10.000	10.000:—
» »	3,5	15/3 1943	10.000	10.000:—
» »	3,5	15/4 1943	20.000	20.000:—
» »	3,5	1/11 1943	25.000	25.000:—
» »	3,5	15/12 1944	10.000	10.000:—
» »	4	10/11 1954	5.000	5.000:—
» »	4,5	9/5 1955	5.000	5.000:—
» »	4,75	10/12 1956	5.000	5.000:—
» »	5	5/10 1959	5.000	4.900:—
Sveriges Allmänna Hypoteksbank	3	1/6 1937	5.000	4.000:—
Konungariket Sveriges Stadshypotekskassa ..	3	1/11 1934	5.000	4.200:—
» » » ..	3	15/11 1937	21.000	21.000:—
» » » ..	3	1. ser. 15/11 1937	24.000	23.937: 50
» » » ..	3	2. ser. 1/2 1939	10.000	9.987: 50
» » » ..	3,5	1. ser. 15/1 1944	10.000	10.000:—
» » » ..	3	1. ser. 15/4 1945	5.000	4.975:—
» » » ..	3	1. ser. 15/4 1945	10.000	9.987: 50
» » » ..	3	2. ser. 15/4 1946	2.000	2.000:—
» » » ..	3	1. ser. 15/1 1942	10.000	10.000:—
Svenska Bostadskreditkassan	3,6	15/1 1942	10.000	10.000:—
Svenska Fartygskredit AB	5,5	27/12 1957	5.000	5.000:—
Svenska Skeppshypotekskassan	4,75	1/7 1955	1.000	1.000:—
Stockholms Intecknings Garanti AB	3	1/12 1934	5.000	4.975:—
Stockholms stad	3	15/3 1945	10.000	9.975:—
» »	3	31/10 1946	10.000	10.000:—
AB Stockholms Spårvägar	3	1/9 1947	10.000	9.950:—
AB Rottneros Bruk	3	1/11 1945	5.000	4.975:—
Sandvikens Jernverks AB	3,25	1/11 1947	10.000	10.000:—
Allmänna Svenska Elektriska AB	3,5	15/1 1948	15.000	15.000:—
Hjälta AB	3,25	1/5 1948	10.000	10.000:—
» »	3,25	1/4 1949	5.000	5.000:—
			Kronor	317.862: 50
Förlagsbevis:				
Sandvikens Jernverks AB	4	1/10 1948	15.000	14.625:—
Svenska Handelsbanken	5,5	20/5 1959	5.000	5.000:—
			Kronor	19.625:—
Aktier:				
50 st. Bofors AB			5.000	6.800:—
50 » Höganäs-Billesholms AB, stam			5.000	8.000:—
50 » AB Ifö-verken			5.000	6.950:—
250 » Svenska Sockerfabriks AB			15.000	17.400:—
40 » Svenska Handelsbanken, stam			4.000	7.200:—
100 » Skånska Banken			5.000	6.700:—
Malmö den 31 december 1959.			Kronor	53.050:—

Thorild Dahlgren

REVISIONSBERÄTTELSE

Vid denna dag företagen revision av Vetenskaps-Societetens i Lund räkenskaper för år 1959 ha undertecknade funnit dem i allo noggrant och omsorgsfullt förda och försedda med behöriga verifikationer samt funnit samtliga värdehandlingar betryggande förvarade i bankfack, varför det är oss en angenäm plikt att tillstyrka full och tacksam ansvarsfrihet åt skattmästaren för den tid revisionen omfattar.

Lund den 10 mars 1960.

C.-E. Quensel

Bertil Malmberg

Hans Regnéll

INNEHÅLL

ARTIKLAR:

BERTIL EJDER (Lund): Eddadikten Vafprúðnismál . . .	1
JAN MOGREN (Lund): Vergilius i hjälteversmundering. Om översättningar på svensk kvantiterande vers under 1700-talet av latinsk poesi	21
BIRGITTA ODÉN (Lund): Ett svenskt köpmansarkiv från senare 1500-talet	65
PER-EDWIN WALLÉN (Lund): Ett fällande bårprov inför Svea Hovrätt och Kungl. Maj:t	75

MINNESORD:

KRISTER HANELL: Samuel Cavallin	95
JERKER ROSÉN: Yngve Brilioth	101
EGIL LÖNNBERG: Adelheid von Schmitterlöw	107
STURE BOLIN: Bernhard Schmeidler	113

VETENSKAPS-SOCIETETEN I LUND:

Styrelse, nämnder, ledamöter	121
Verksamhetsåret 1959	131
Räkenskaper	133
Revisionsberättelse	136

Skrifter utgivna av Vetenskaps-Societeten i Lund:

1. *Herbert Petersson*. Studien über die indogermanische Heteroklasie. 1921. 30:—
2. *Alf Nyman*. Kring antinomierna. 1920. 10:—
3. *Axel W. Persson*. Staat und Manufaktur im römischen Reiche. 1923. 10:—
4. *James Harrington's Oceana*, edited with notes by *S. B. Liljegren*. 1924. 20:—
5. *John Frödin*. Siljansområdets fäbodbygd. 1925. 16:—
6. *Sigurd Agrell*. Runornas talmystik och dess antika förebild. 1927. 12:—
7. *N. Otto Heinertz*. Etymologische Studien zum Althochdeutschen. 1927. 12:—
8. *Alf Nyman*. Schema och slutsats. 1928. 14:—
9. *Fredrik Lagerroth*. Platons stats- och rättsbegrepp. 1928. 6:—
10. *Sigurd Agrell*. Zur Frage nach dem Ursprung der Runennamen. 1928. 6:—
11. Stockholms stads tänkebok 1524—1529 av *M:r Olauus Petri Phase*, utg. genom *Ludvig Larsson*, häft. 1—2. 1929. 25:—. Häfte 3: Register av *Sven Ljung*. 1940. 6:—
12. *Gudmundi Olai Thesaurus Adagiorum linguæ septentrionalis antiquæ et modernæ*, utg. av *G. Kallstenius*. 1930. 12:—
13. *Torsten Wennström*. Studier över böter och myntvärden i Västgötalagarna. 1931. 7:—
14. *Heinrich Hoppe*. Beiträge zur Sprache und Kritik Tertullians. 1932. 10:—
15. *Ivar Lindquist*. Religiösa runtexter. I. Sigtuna-galdern. 1932. 7:—
16. *Albert Wifstrand*. Von Kallimachos zu Nonnos. 1933. 15:—
17. *Ingvar Andersson*. Erik XIV:s engelska underhandlingar. 1935. 15:—
18. *Anders Gagnér*. Florilegium Gallicum. 1936. 20:—
19. *Gunnar Carlsson*. Eine Denkschrift an Caesar über den Staat. 1936. 12:—
20. Smärre dikter av Lejonkulans dramatiker utgivna av *Erik Noreen*. 1937. 12:—
21. *Johan Åkerman*. Das Problem der sozialökonomischen Synthese. 1938. 19:—
22. *Erik Noreen*. Författarfrågor i Lejonkulans dramatik. 1938. 12:—
23. *Walter Åkerlund*. Studier över Ynglingatal. 1939. 7:—
24. *Ivar Lindquist*. Religiösa runtexter. II. Sparlösa-stenen. 1940. 20:—
- 25: 1. *Jesper Swedbergs Lefwernes Beskrifning* utg. av *Gunnar Wetterberg*. I. Text. 1941. 50:—
26. *Ivar Lindquist*. Västgötalagens litterära bilagor. 1941. 9:—
27. *Bertil Axelsson*. Das Prioritätsproblem Tertullian — Minucius Felix. 1941. 14:—
28. *K. G. Ljunggren*. Almanackorna och det svenska ordförrådet. 1944. 15:—
29. *Bertil Axelsson*. Unpoetische Wörter. Ein Beitrag zur Kenntnis der lateinischen Dichtersprache. 1945. 20:—
30. *Per Wieselgren*. Neli Suecani. Ett bröllopsbesvär från sjuttonhundratalet. 1946. 17:—
31. *Torsten Dahlberg*. Zwei unberücksichtigte mittelhochdeutsche Laurin-Versionen. 1948. 12:—
32. *Fredrik Arfwidsson*. Erik Johan Mecks dagbok 1644—1699. 1948. 8:—
33. *Thede Palm*. Trädskult. Studier i germansk religionshistoria. With a summary in English. (Tree-worship. Studies in Teutonic History of Religion). 1948. 8:—
34. *Carl-Martin Edsman*. Ignis divinus. Le feu comme moyen de rajeunissement et d'immortalité: contes, légendes, mythes et rites. 1949. 13:—
35. *Sven Spensson*. Den merkantila bakgrunden till Rysslands anfall på den livländska ordensstaten 1558. En studie till den ryska imperialismens uppkomsthistoria. With a summary in English. (The commercial background of the Russian attack on the Livonian state in 1558. A study on the origins of Russian imperialism). 1951. 13:—
36. *Erik Rooth*. Viktor Rydbergs Faustöversättning. Mit deutscher Zusammenfassung. (Die Faustübersetzung Viktor Rydbergs). 1951. 12:—
37. *Sture M. Waller*. Åbomötet 1812 och de svenska krigsrustningarnas inställande. Avec un résumé en français. (La conférence à Åbo en 1812 et la cessation de l'armement suédois). 1951. 8:50.
38. *Hugo Yrwing*. Maktkampen mellan Valdemar och Magnus Birgersson 1275—

1281. Mit deutscher Zusammenfassung. (Der Machtkampf zwischen Valdemar und Magnus Birgersson 1275—1281). 1952. 13:—
39. *A. Thomson*. Studier i frihetstidens prästvalsagstiftning. 1951. 15:—
 40. *Sam. Cavallin*. Vitae Sanctorum Honorati et Hilarii episcoporum Arelatensium. Editio critica cum indice verborum completo. 1952. 20:—
 41. *Sven A. Nilsson*. Kampen om de adliga privilegierna 1526—1594. Mit deutscher Zusammenfassung. (Der Kampf um die Adelsprivilegien 1526—1594). 1952. 15:—
 42. *Arthur Peetre*. Sko klosters medeltida jordeböcker. Med kommentarer. 1953. 15:—
 43. *Carl Fehrman*. Kyrkogårdsromantik. Studier i engelsk och svensk 1700-talsdiktning. With a summary in English. (Romantic churchyard poetry. Studies in 18th century English and Swedish literature). 1954. 12:—
 44. *Gerhard Bendz*. Emendationen zu Caelius Aurelianus. 1954. 20:—
 45. *Hugo Yrwing*. Kungamordet i Finderup. Nordiska förvecklingar under senare delen av Erik Klippings regering. With a summary in English. (The regicide at Finderup. Politic complications in Scandinavia during the later part of the reign of Erik Klipping). 1954. 18:—
 46. *Nils Gösta Sandblad*. Manet. Three Studies in Artistic Conception. 1954. 24:—
 47. *Sven Edlund*. Undersökningar rörande Kalmarprovets prognosvärde beträffande underåriga elevers skolmognad. With a summary in English. (On the prognostic value of the Kalmar readiness test). 1955. 15:—
 48. *Såsten Belfrage*. Carl Carlsson Gyllenhielms litterära verksamhet. Mit deutscher Zusammenfassung. (Die literarische Tätigkeit Carl Carlsson Gyllenhielms). 1955. 18:—
 49. *Hugo Yrwing*. Gustav Vasa, kröningsfrågan och Västerås riksdag 1527. Mit deutscher Zusammenfassung. (Gustav Wasa, die Krönungsfrage und der Reichstag zu Västerås 1527). 1956. 16:—
 50. *Pietro Belloni* e *Hans Nilsson-Ehle*. Voci romanesche. Aggiunte e commenti al vocabolario romanesco Chiappini-Rolandí. 1957. 15:—
 51. *Sven Edlund*. Studier rörande ordförrädsutvecklingen hos barn i skolåldern. 1957. 20:—
 52. *Gunnar T. Westin*. Riksföreståndaren och makten. Politiska utvecklingslinjer i Sverige 1512—1517. 1957. 25:—
 53. *Carl Fehrman*. Liemannen, Thanatos och Dödens ängel. Studier i 1700- och 1800-talens litterära ikonologi. 1957. 15:—
 54. *Göran Rystad*. Kriegsnachrichten und Propaganda während des Dreissigjährigen Krieges. 1960. 25:—
- Skånsk Senmedeltid och Renässans. Skriftserie utgiven av Vetenskaps-Societeten i Lund:
1. *Gösta Johannesson*. Den skånska kyrkan och reformationen. With a summary in English. (The Scanian church and the reformation). 1947. Pris häft. 25 kr., inb. i hfr bd 48 kr.
 2. *Nils Gösta Sandblad*. Skånsk stadsplanekunst och stadsarkitektur intill 1658. With a summary in English. (Scanian town planning and town architecture prior to 1658). 1949. Pris häft. 25 kr., inb. i hfr bd 48 kr.
 3. *Karl F. Hansson*. Lundabiskopen Peder Winstrup före 1658. With a summary in English. (Peder Winstrup, Bishop of Lund, up to 1658). Med ett tillägg om Peder Winstrup som svensk biskop 1658—1679. 1950. Pris häft. 25 kr., hfr bd 48 kr.
 4. *K. G. Ljunggren* och *Bertil Ejder*. Lunds stifts landebok. Första delen: Nuvarande Malmöhus län. 1950. Pris häft. 25 kr., inb. i hfr bd 48 kr.
 5. *K. G. Ljunggren* och *Bertil Ejder*. Lunds stifts landebok. Andra delen: Nuvarande Kristianstads, Hallands och Blekinge län samt Bornholm. 1952. pris häft. 35 kr., inb. i hfr bd 60 kr.
 7. *Gösta Johannesson*. Jordeböcker över Lunds ärkesätets gods vid medeltidens slut. Palteboken och 1522 års uppbördsjordebok. 1953. Pris häft. 35 kr., inb. i hfr bd 60 kr.
- Årsbok 1920—1958/59. (Årsbok 1946 innehåller register 1920—1945.)